

TEATTERI RAPUSSA JA KOTILEIKKI KIRKON ALLA
Lapsuuden tilamuistot lähiökokemusta konstruoimassa

KORKIAMÄKI RIIKKA
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2002

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

KORKIAMÄKI, RIIKKA: Teatteri rapussa ja kotileikki kirkon alla: Lapsuuden tilamuistot lähiökokemusta konstruoimassa.

Pro gradu -tutkielma, 147 s., 7 liites.

Sosiaalityö, sosiaalipedagogiikan linja

Lokakuu 2002

Tutkielman tarkoituksena on tutustua lähiöön lapsuuden elinympäristönä. Tarkastelun kohteena ovat lähiön tilat lapsuusmuistojen konstruoimina. Keskeiseksi nousevat tiloille rakentuvat vaihtelevat merkitykset ja niiden tuottamisen kulttuuriset resurssit.

Tutkielmassa painotetaan lapsuuden tilakokemuksia, irrottautuen kuitenkin mentaaliskognitiivisesta tavasta tarkastella kokemusta ihmisen sisäisenä mielentilana. Kokemus nähdään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvana tilojen merkityksellistämisenä, kontekstuaalisena tekona ja diskursiivisina käytäntöinä.

Tutkielmassa lähdetään liikkeelle analyysoimalla tilan ja kokemisen käsitteitä. Lapsuus- ja lähiötutkimuksen kenttään kiinnitytään refleктоimalla lapsuuden näkökulmasta tehtyä tilatutkimusta ja lapsen asemaa lähiössä käsittelevää kirjallisuutta. Tutkimustehtäväksi tarkentuu sen selvittäminen, millaisina lähiön tilat näyttäytyvät kirjoitetuista lapsuusmuistoista käsin ja millaisin merkityksellistämisen keinoin lähiön tilat konstruoidaan.

Tutkielman aineisto muodostuu Helsingin Sanomien keräämistä ja arkistoimista *Elämää lähiössä* -kirjoituksista. Omaelämäkerrallisessa tekstiaineistossa kirjoittajat muistelevat lapsuuttaan 1960–1970 -lukujen helsinkiläisissä lähiöissä. Aineiston analyysi perustuu lähtökohdiltaan sosiaaliseen konstruktionismiin, etnometodologiaan ja diskurssianalyysiin. Käytännön analyysimenetelmänä hyödynnetään jäsenkategorisoinnin analyysia (MCD), ensin väljemmin koko aineistoon ja sitten yksityiskohtaisemmin rappukäytäväkuvausten analyysiin.

Aineiston kirjoittajien kuvaamana lähiö jäsentyy kodin, asuintalon, naapuriston ja lähiympäristön (luonnon, rakennetun ympäristön, julkisten palvelujen) tiloina. Lähiö määrittyy myös suhteessa oman asuinalueen ulkopuoliseen tilaan. Lähiön tiloja tuottaessaan kirjoittajat hyödyntävät kategoriasidonnaista ”luonnollista” tietovarantoa, luovat erityisiä, tilannekohtaisia kategorisaatioita ja konstruivat tiloja paikalliskulttuurisesta ymmärryksestä käsin.

Rappukäytäväanalyysi toimii esimerkkinä tilojen suhteellisuudesta ja tilanteisuudesta. Kirjoittajat rakentavat rappukäytävän kulkuväylänä ja osana asuintaloa, lasten leikkipaikkana ja nuorten oleskelupaikkana sekä ”rajatilana” kodin ja sen ulkopuolisten tilojen, lapsuuden ja aikuisuuden ja ’meidän’ ja ’muiden’ välillä. Rappukäytävän kulloinenkin merkitys konstruoidaan suhteessa fyysiseen tilaan, ajalliseen ja vuorovaikutukselliseen kontekstiin, valittuun positioon ja tilanteesta tehtyyn tulkintaan sekä kategorian vaihtoehtoihin merkitysisältöihin.

Aineisto pikemminkin purkaa kuin rakentaa kategoriallä lähiö. Lähiötilojen moninaisuus ilmenee paitsi lähiön tilojen suurena lukumääränä, myös fyysisesti samoille tiloille rakentuvina tilanteisesti muuntuvina merkityksinä. Tilat merkityksellistyvät sekä symbolisina – erontekoihin, valtaan ja omistamiseen kiinnittyen – että tulkinnallisina tekoina tilanteista ja positioista neuvotellen. Lapsuus lähiössä näyttäytyy aineiston kirjoittajien pääsääntöisesti positiivisena kokemuksena, tilaepisodeista rakentuvana lapsen arkena.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO: MATKALLA LÄHIÖÖN	1
2 LAPSUUDEN TILAT KOKEMUKSENA JA KONSTRUKTIONA	5
2.1 Tiloista ja paikoista	5
2.2 Tilan kokemisesta ja konstruktiosta	10
2.3 Lapsuuden tilat ja lähiölapsuus tieteen konstruktiona	16
2.4 Lapsuuden lähiötilat tutkimustehtävänä	21
3 ELÄMÄÄ LÄHIÖSSÄ -AINEISTON LUKEMISESTA JA TULKINNASTA KATEGORIOINA	24
3.1 Lähiöelämä omaelämäkerrallisena muistelutekona	26
3.2 Aineiston totuudellisuus ja tutkimuksen luotettavuus	32
3.3 Analyttiset lähtökohdat	39
3.4 Metodina jäsenkategorisoinnin analyysi	44
4 ASUNNOSTA PIHALLE, PIHASTA PUROLLE – LAPSUUSMUISTOJEN LÄHIÖTILOJA	53
4.1 Lapsuusmuistot lähiötä jäsentämässä	55
4.2 Lapsuuden lähiömaisemaa	58
4.2.1 Kotona: "64 neliötä" ja "meidän uusi koti"	59
4.2.2 Talossa: "korkea kivilinna" ja "pitkät pimeät kellarikäytävät"	60
4.2.3 Pihalle: "etupiha oli asfalttia" ja "takapihalta alkoi metsä"	62
4.2.4 Ihan lähellä: "kuraiset kadut" ja "naapuritalon pelottavat merimiehet"	65
4.2.5 Vähän kauempana: "kallioiset lähimetsät" ja "jännittävät rakennustyömaat"	67
4.2.6 Julkiset tilat ja palvelut: "kiertotietä kouluun" ja "hiihtäen nallekarkkiostoksille"	69
4.2.7 Erilaiset omakotialueet?	72
4.2.8 Pois lähiöstä	74
4.3 Maiseman takana: tilojen luonnollisuudesta, tilanteisuudesta ja kulttuurisuudesta	76

5 RAPPUKÄYTÄVÄ MERKITYSTEN KENTTÄNÄ	89
5.1 Rappu käytävänä ja osana asuintaloa	92
5.2 Rappis lasten ja nuorten tilana	97
5.3 Rappukäytävä tilojen rajalla	105
5.4 Kirjoittajat rappukäytävää rakentamassa	111
5.4.1 ”Tila, aika ja vuorovaikutus” rappukäytävän rakentajina	113
5.4.2 Position valinta ja tilanteen tulkinta	116
5.4.3 Hajota ja hallitse – luonnollisesta tilanteiseen ja kulttuuriseen rappukonstruktion	117
6 LÄHIÖN MONET TILAT JA TILOJEN MONET MERKITYKSET	121
6.1 Lähiötilasta lähiön tiloihin	123
6.2 Tilan symboliikkaa	125
6.3 Tila tekona ja tulkintana	128
6.4 Lapsen tila lähiössä	130
KIRJALLISUUS	134
LIITTEET	
Liite 1: Viiteartikkeli	
Liite 2: Aineisto	
Liite 3: Esimerkki aineiston järjestämisestä tilakategorioina ja kategoriapiirteinä	
Liite 4: Aineistossa esiintyvien lähiötilojen luettelo	

1 JOHDANTO: MATKALLA LÄHIÖÖN

Olipa kerran neljä lasta, joiden nimet olivat Peter, Susan, Edmund ja Lucy. Tämä on kertomus siitä, mitä heille tapahtui, kun (--) heidät lähetettiin erään vanhan professorin luo. (C. S. Lewis: Velho ja leijona)

C. S. Lewis aloittaa lastenkirjallisuuden klassikoihin kuuluvan Narnia-kirjasarjansa kuvaamalla neljän lontoolaislapsen matkaa pois kaupungista, vierailua vanhan professorin kummallisessa talossa, jossa kaikki oli uutta, outoa ja erilaista. Samoihin aikoihin, jolloin Lewis kirjansa alkusanat kirjoitti, 1950-luvulla, pääsivät myös ensimmäiset suomalaiset matkaamaan pois kaupunkikeskustoista uuteen, outoon ja erilaiseen maailmaan, lähiöön. Tämän tutkielman aineisto koostuu 1950–1970 -lukujen aikana lähiössä eläneiden lapsuusmuistoista.

1950-luvun jälkeen niin lähiöiden lukumäärä kuin niiden asukasmäärä ovat kasvaneet. Lähes viidesosa suomalaisista asuu lähiössä. Mitä nuoremasta lapsesta on kysymys, sitä tavallisempaa lähiöasuminen on. Lähiöiksi määrittyneillä asuinalueilla elää suhteellisesti enemmän alle 19-vuotiaita kuin kaupunkien keskusta- tai haja-asutusalueilla. (StatFin... 22.10.2002.) Lähiön voidaankin päätellä olevan tyypillinen kasvuympäristö yhä useammalle suomalaiselle lapselle.

Sosiaalityön tutkimuksessa lähiö on viimeisen vuosikymmenen aikana näytellyt kasvavaa roolia. Sosiaalisena ympäristönä ongelmalliseksi leimautunut lähiö on edellyttänyt lähiön yhdyskuntarakenteen parempaa tuntemista, sosiaalityön käytäntöjen seurantaa ja arvioimista sekä asumisen laatuun ja ihmisten hyvin- (tai pahoin)vointiin keskittyvää tutkimusta. Lapsuus on sosiaalityönteellisen lähiötutkimuksen alueella jäänyt marginaaliin. Kuitenkin lähiötilaan liitetyt sosiaaliset ongelmat – yksinäisyys, eristyneisyys, työttömyys, päihde- ja mielenterveys-ongelmat – koskettavat erityisesti lasten ja lapsiperheiden elämää.

Lapsen elinympäristöä on perinteisesti tutkittu ympäristöpsykologisista ja maantieteellisistä lähtökohdista käsin. Tällöinkin lapsuuden sosiaalisen ja toiminnallisen ulottuvuuden kiinnittyminen lähiöympäristöön on jäänyt vähälle. Vastuu lapsen hyvinvoinnista pakottaakin sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön

ottamaan kantaa keskusteluun lähiöstä lapsuuden asuinympäristönä. Painoarvoa tulisi antaa lasten omille kokemuksille; on tärkeää kuulla, millaisena lähiön tilanne lasten näkökulmasta määrittyy.

Tämän tutkielman näkökulma lapsen kokemukseen on kerronnallinen. Tarkastelen lähiöelämää käsitteleviä omaelämäkerrallisia, kirjoitettuja lapsuusmuistoja. Näkökulmani on myös konstruktionistinen. Ajattelen lähiökokemuksen rakentuvan jossain tietyssä kontekstissa, ja näen aineiston kirjoitusten tuottavan kokemusta lapsuuden lähiöstä, ei vain kuvaavan sitä. Tutkielmani teoreettiset ja analyttiset lähtökohdat löytyvätkin sosiaalisen konstruktionismin ja etnometodologisen tutkimusperinteen mukaisesti suuntautuneista ajatuksista arkitodellisuuden jäsentymisestä ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi. Tutkielmani kiinnittyy myös diskurssianalyttiseen tutkimusotteeseen kiinnostuksessaan kielenkäyttöä ja sen mahdollisuuksia kohtaan. Lähtökohtieni ja tutkimuskysymysteni viitoittamana hyödynnän aineiston analyysissa jäsenkategorisoinnin analyysin metodia, ensin väljemmin laajempaan aineistoon ja sitten yksityiskohtaisemmin määrältään vähäisemmän aineiston tarkempaan analyysiin.

Pyrkimyksessäni ratkoa lähiöelämän mysteeria pureutumalla *kokemukseen*, en ole sosiaalityön kentällä yksin. Asiakaslähtöisyyden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden painottaminen ovat nimenomaan yhdyskunta- ja lähiötyössä edellyttäneet henkilökohtaisten kokemusten huomioimista työn lähtökohtana. Subjektiiivisten kokemusten polku arvoitukseni johtolankana olisi kuitenkin vailla määränpäättä. Ilman kirurgin veistä tai psykologin mittareita – jos niidenkään avulla – ihmisten sisäisiin mieliin kurkistaminen tuskin onnistuisi. Sen sijaan uskollisena valitsemalleni tielle nähdä kokemus konstruktiiivisena, tilanteisena ja vuorovaikutteisena prosessina, lähden kerimään *aineiston* tarjoamia johtolankoja: kirjoittajien tuottamia kuvauksia, kertomuksia ja tulkintoja lapsuutensa lähiöstä.

Intohimoisena lukijana ja ahkerana päiväkirjakirjoittajana – oman elämäkertani aktiivisena konstruoijana – pidän omaelämäkerta-aineistoa mitä herkullisimpana tapana lähestyä lähiötä. Lapsuusmuistot puolestaan ovat niin välitön osa jokapäiväistä arkikokemustamme, ettei niiden mielekkyyttä tutkimusaineistona voi kiistää.

Muisti ja paikka liittyvät kiinteästi yhteen. Usein muistot kiinnittyvät tiettyyn paikkaan – tapahtumaan, tilanteeseen tai ihmisiin jossakin tilassa. On epätavallista muistaa henkilö tai tilanne, joka ei sijoitu johonkin paikkaan. Paikan keskeisyys kokemuksen jäsentäjänä, erityisesti puhuttaessa ympäristön kokemisesta, antaa aihetta lähestyä lähiötä tiloina. Haluan kuitenkin käsittää tilan laajasti; en ainoastaan fyysisinä elementteinä, vaan monipuolisista ja joustavista ulottuvuuksista rakentuvana kokonaisuutena. Kiinnitän huomioni tilojen merkityksiin ja niiden vaihtelevuuteen. En kuitenkaan tarkastele sitä, miten lähiön tilat tai niiden merkitykset ovat vaihdelleet historiallisesti, ajan kuluessa, vaan tutkin tiloille tilanteisesti rakentuvia, muuntuvia merkityksiä.

Tilatutkimusta on kritisoitu yhteiskunnallisesta merkityksettömyydestä. Sen sanotaan kiinnittyvän liiaksi pieniin ja yksittäisiin elementteihin – kaupunkiin, kylään, ostoskeskukseen, leikkikenttään. Pienimuotoisuus on kuitenkin puolusteltavissa: yhden oven avaaminen saattaa paljastaa kulttuurin koko kuvan. Tämä tutkielma on pienimuotoinen ainakin siinä mielessä, että huomion kohteeksi ovat kelvanneet pienet ja arkiset asiat. Tarkoitukseni on tutustua lähiön tiloihin, myös pieniin ja yksittäisiin, sellaisina, joina ne tämän yksittäisen aineiston puitteissa näyttäytyvät. Mielenkiintoni kohdistuu myös tilan tuottamisen tapoihin, siihen, millaisia merkityksiä – ja miten – lähiön tiloille aineiston kirjoituksissa rakentuu.

Luostarisen ja Väliverrosen (1991, 214-215) mukaan hyvän tutkimuksen ja hyvän salapoliisiromaanin yhteinen piirre on, ”ettei niissä ole paljoa turhaa eikä niistä puutu mitään oleellista; annetut johtolangat kuuluvat kokonaisuuden palapeliin eikä loppuratkaisussa murhaajaksi osoittaudu lukijalle tyystin tuntematon kulkumies.” Tätä mysteerinselvittämismetaforaa (ks. myös Alasuutari 1989; Mason 1997) hyödyntäen lähden ratkomaan lähiötilan arvoitusta. Ensimmäiseksi tutustun ennakkotapauksiin – tilan ja kokemuksen käsitteisiin sekä aikaisempaan lapsuuden tiloja ja lähiölapsuutta käsittelevään tutkimukseen (luku 2). Arvoitukseni tarkemman muotoilun jälkeen astun rikospaikalle, aineiston pariin. Mysteerin luonteeseen tutustumisen jälkeen löytyvät myös ratkaisun selviämiseen tarvittavat työkalut (luku 3). Aluksi haravoin maastoa saadakseni käsityksen siitä, mitä lähiötila aineiston rakentamana sisältää ja mihin tutkinnoissa kannattaa keksittyä (luku 4). Seuraan löytämiäni johtolankoja rappukäytävään, tilaan täynnä sormenjälkiä (luku 5).

Johtopäätösluvussa (luku 6) vedän yhteen aineistosta ja teoreettisesta taustamateriaalista löytämiäni vihjeitä, ja konstruoin siten ehdotelmani mysteerin ratkaisuksi.

Ihmeellistä mysteeriä pääsevät selvittämään myös Peter, Susan, Edmund ja Lucy Lewisin Narnia-sarjan ensimmäisessä kirjassa. Missä ja mitä on Narnia? Miten tämä erilainen todellisuus tulee olemassa olevaksi? Mikä, tai mitä, on vaatekaappi?

"Minä tiedän, mennään huomenna tutkimusmatkalle. Tällaisesta paikasta saattaa löytyä mitä tahansa. (-) minä ainakaan en rupea lukemaan", sanoi Peter. "Aion tutkia taloa."

Kaikki halusivat lähteä hänen mukaansa, ja siitä alkoivat seikkailut. (Lewis 1998, 4-5.)

2 LAPSUUDEN TILAT KOKEMUKSENA JA KONSTRUKTIONA

(--) Professori sanoi [:] ”Jos tässä talossa tosiaan on olemassa ovi, joka johtaa toiseen maailmaan (ja minun pitäisi muistuttaa teille, että tämä on tosiaan hyvin merkillinen talo, minä itsekkin tiedän siitä kovin vähän) (--), niin minusta on sängen todennäköistä, että tuossa toisessa maailmassa on aivan eri aika kuin meillä ja sen vuoksi vaikka viipyisikin siellä kauan aikaa, meidän aikaamme ei siihen tarvitsisi kulua lainkaan.” (Lewis 1998, 41-42.)

Tila ja aika liittyvät Professorin puheenvuorossa kiinteästi yhteen. Meidän maailmassamme on ”meidän aika”, mahdollisessa toisessa maailmassa aikakin on toinen. Tila käsitteenä saa yleensä hyvin pysyviä merkityksiä. Asian tila on stabiili, ei muutoksenalainen tai prosessinomainen. Kuitenkin aika määrittää olemistamme yhtä välttämättömänä kuin tila; olemisemme realisoituu ajan ja tilan leikkauspisteessä, tässä ja nyt (Karjalainen 1997, 235-236). Kun tila ja aika kohtaavat, syntyy tilanne. Tilanne puolestaan konstituoi tilaa, joka määrittyykin näin ollen hyvin suhteellisena ja muuttuvana käsitteenä, tilanteisina merkityksinä ja sosiaalisena merkityksenannon prosessina. Tila on dynaaminen, kokemuksellinen ja tilanteisesti joustava käsite (Huttunen 2002, 344-345).

2.1 Tiloista ja paikoista

Tila on kaikkeen olemiseemme välttämättä kuuluva ulottuvuus. Ei ole tapahtumia, tilanteita tai sosiaalisia ilmiöitä ilman tilaa, jossa ne esiintyvät. Tila on arkisen toimintamme keskeinen jäsentäjä ja siksi analyyttisessä mielessä mahdoton ohittaa. Yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena tilan saama huomio on kuitenkin vähäinen. Tilallisin käsittein on kuvattu onnistuneesti sosiaalisia suhteita – ollaan reunalla, syrjässä, lähellä, kaukana, ylä- ja alapuolella – mutta itse tila on usein jäänyt tutkimatta. (Gordon ym. 2000, 17-18, 136; Helne 2002, 78-79, 169-192; Tolonen 2001, 76-77; ks. myös Crow 1996,4; Soja 1996, 2.)

Tila vaikuttaa itsestään selvältä, eikä siihen arkisessa olemisessä kiinnitetä juuri huomiota. Tarja Tolosen (2001) tutkimien koulujen oppilaat kyselivät, mitä tutkimista tilassa on – ”huoneet ovat nelikulmaisia ja sillä siisti” (mt., 76). Tilan

itsestäänselvyys on kuitenkin hämäävää: tilassa materiaallinen ja ruumiillinen sekoittuu mieleen ja mielikuviin, fyysinen sosiaaliseen ja kulttuuriseen, tilallisuus ajallisuuteen.

Tilan moniulotteisuus kuvastuu jo käsitteen monipuolisessa käytössä. 'Tila' ei palaudu vain materiaalisiin elementteihin, vaan kantaa monia symbolisia ja metaforisia merkityksiä. Voidaan puhua esimerkiksi lähiön tai lapsuuden *tilasta*, viitaten kategorian yhteiskunnalliseen tai esimerkiksi historialliseen asemaan. Samoin *paikka* esiintyy abstraktissa merkityksessä puhuttaessa esimerkiksi lähiön paikasta "kulttuurin marginaalissa" (Roivainen 1999, 122) tai lapsen paikasta perheessä tai perhetutkimuksessa (Värtö 1999, 2). Tila liittyy valtaan, asemaan ja suhteisiin. Se on sosiaalinen kategoria, sosiaalisia merkityksiä osoittava ja sosiaalisia merkityksiä kantava. (Ks. Eräsaari 1995, 93-94; Helne 2002, 78-79, 169-192; Junkala 1999, 23; Tolonen 2001, 21-24.)

Maantieteen tila

Sosiaalisilla suhteilla ja niiden merkityksillä on perinteisesti ollut vahva asema yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, mutta tila on noussut tarkastelun kohteeksi vasta 1990-luvulla. Luonnontieteissä ja filosofiassa tilaa on tutkittu pidempään, mutta sitä ei ole yhteiskunnallisessa mielessä problematisoitu. (Haarni 1997, 87; myös Gordon ym. 2000, 17.) Tila on nähty *absoluuttisena*, materiaalisena ulottuvuutena, joka konkretisoituu kaupunkitilassa usein fyysisinä rakenteina: rakennuksina ja infrastruktuureina. Tässä arkkitehtuurisessa tilakäsityksessä ei ole ollut sijaa sosiaalisuudelle, korkeintaan tilan fyysisten elementtien ajatellaan tuottavan määrätynlaista sosiaalista käyttäytymistä. (Haarni 1997, 90; Koskela 1995, 63; Saarikangas 2001, 61.)

Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen mukaantulo tilatutkimukseen on nostanut esille *relatiivisen* tilan käsitteen. Tilaa pidetään tällöin suhteellisena ja tilannesidonnaisena asiana. Tila ei ole ensisijaisesti fyysinen vaan kulttuurisesti määrittynyt käsite. Myös *relatiivinen* tila rakentuu suhteena. Relatiivinen tila on primaaristi sosiaalinen: se rakentuu ja rakennetaan sosiaalisten suhteiden kautta, tilallisuus on yksi sosiaalisuuden ilmenemismuoto. Tilallisuus on

sosiaalisesti määrittynyttä, samoin kuin sosiaalinen on tilan kautta määrittynyttä. (Haarni 1997, 90; Koskela 1995, 63.)

Tämän alun perin Harvey'n (1973) jäsenyyksen myötä tilaa on alettu ymmärtää yhteiskunnallisena ja sosiaalisena kategoriana. Jako absoluuttiseen, relatiiviseen ja relationaaliseen tilaan sivuuttaa kuitenkin tilaan liittyvän subjektiivisen merkityksenannon, eikä kykene siten näkemään tilaa merkityksellistäviä vallan ja Toiseuden aspekteja. (Koskela 1995, 64.)

Eletty tila

Maantieteellisestä lähestymistavasta puuttuvaa kulttuurisuutta, kokemuksellisuutta ja subjektiivista toimijuutta on sosiaalitieteissä haettu usein Lefebvren (1974) kolmiulotteisen tilan jäsenyyksen kautta. Absoluuttinen aineellinen tila kääntyy Lefebvren jäsenyyksessä *havaituksi tilaksi*, tai tilallisiksi käytännöiksi (Spatial Practice), joilla tarkoitetaan materiaalisia tilallisia järjestelyjä. Tilan representaatiot (Representations of Space), eli *käsitetty tila*, viittaa tilan sosiaalista tuottamista representoihin koodeihin, merkkeihin ja tietoon. Hyödynnetyin Lefebvren käsitteistä lienee *eletty tila*, tai representaation tilat (Spaces of Representation), jotka liittyvät arkipäiväisiin käytäntöihin ja korostavat Lefebvren näkemystä tilan monista sosiaalisista merkityksistä. (Shields 1991, 52-55; Soja 1996, 10; myös Junkala 1999, 20; Vilkkuna 1996, 9.)

Eletty, tai *koettu tila* käsitetään sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa yleensä osana yksilön tilasuhtetta: paikan elämistä ja itsensä paikantamista. Eletty tila muodostuu ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksellisessa toiminnassa. Se liittyy fyysisen ympäristön yhteen ihmisten psyykkisten ja sosiaalisten ominaisuuksien kanssa. Elettyä tilaa pidetään emotionaalisenä ja vahvasti henkilökohtaisena asiana. (Eräsaari 1995, 148; Gordon ym. 2000, 18-19, 136-138; Granfelt 1998, 103-104; Törrönen 2000, 266; Vilkkko 1998; Vilkkuna 1997, 168, 174.)

Tila suhteena

Eletyn tilan käsitteellä on ainakin kotimaisissa tila-analyyseissa viitattu tavallisesti konkreettisesti jäljitettävissä olevaan materiaaliseen tilaan, johon kiinnittyy sosiaalisia ja toiminnallisia merkityksiä. Tila voidaan kuitenkin käsittää myös abstraktimmin, fyysisistä siteistään irtoavana, ei-maantieteellisenä paikkana (Huttunen 2002, 16, 50-51; Vilkkio 1998). Tällöin korostuu tilan näkeminen lefebvreläisittäin suhteena ja merkityksinä, jotka tuotetaan kontekstisidonnaisesti käytännön toimijuudessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Doveya (1985) mukailen Riitta Granfelt puhuu *suhteellisesta tilasta*, joka muotoutuu subjektiivisen merkityksenannon ja jaetun reaalityodellisuuden välisessä vuorovaikutuksessa, ihmisen itsensä luomana tilana (Granfelt 1998, 104-105). Myös Edward Sojan (1996) *kolmas tila* (Thirdspace) on läpeensä sosiaalisesti tuotettu, reaalisesta *ensimmäisen tilan* (Firstspace) ja imaginaarisen *toisen tilan* (Secondspace) yhdistävä sekä-että-tila, jossa materiaalinen kietoutuu mentaaliseen ja fyysinen kokemukselliseen. Kolmas tila on muuntuva, joustava ja jatkuvassa liikkeessä; se on avoin sekä tilan, ajan että sosiaalisen ulottuvuuksille. (Mt., 2-3, 10-11; ks. myös Haarni 1997, 97; Roivainen 1999, 20-21.)

Myös Rob Shields (1991) korostaa tilan sosiaalisesti tuotettua luonnetta. *Sosiaalisen spatialisaation* käsitteellä Shields viittaa tiloille kulttuurisessa kanssakäymisessä tuotettuihin yhteiskunnallisesti leimaaviin merkityksiin. (Mt., 11, 30-31.) Nämä maantieteilijöiden, Sojan ja Shieldsin, eksplikoimat tilakäsitteet mahdollistavat – sosiaalitieteilijöiden epäilyistä huolimatta (vrt. Harvey'n jäsenyyden kritiikki) – vallan, poissulkemisen ja marginaalisuuden tarkastelun tilallisina ilmiöinä. Esimerkiksi Tuula Helne (2002, 170) puhuu spatiaalisesta ulkopuolisuudesta ja Toiseuden tiloista ja analysoi väitöskirjassaan mm. lähiötilan ja syrjäytymisdiskurssin suhdetta (mt., 143-159), ja Irene Roivainen (1999) on hyödyntänyt sekä Sojan että Shieldsin käsitteitä tutkiessaan julkisen sanan (sosiaalisesti) konstruoimaa lähiökategoriaa.

Helnen ja Roivaisen tutkimuksissa tila on nähtävissä kielellisessä vuorovaikutuksessa tuotettuna, *diskursiivisena tilana*. Tila konstruoituu – tai konstruoidaan – tilannesidonnaisessa, kulttuurisessa vuorovaikutuksessa

diskursiivisten käytäntöjen kautta (ks. Eyles 1988, 1-2; Shields 1991, 46-47). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei tilalla voitaisi viitata johonkin fyysisenä olemassa olevaan tilaan – kulttuurisesti ja subjektiivisesti rakennetut ja materiaalis-konkreettiset tilat kietoutuvat diskurssissa yhteen Sojan kolmannen tilan tavoin.

Sosiaalitieteellisessä pyrkimyksessä tavoittaa sosiaalisen tilallisuutta – erotteluja, rajanvetoja, hierarkioita, kontrollia – tilaa käytetään usein metaforisesti, ei kirjaimellisesti tai analyttisesti. Viime aikoina sosiaalitiede sekä esim. humanistinen ja kulttuurimaantiede ovat kuitenkin lähestyneet toisiaan, ja tilan analyysistä on tullut myös sosiaalitieteellisen tutkimuksen mielenkiinnon kohde – ja esim. identiteetistä maantieteellisen (ks. esim. Crow 1996; Haarni ym. 1997). Omassa tutkielmassani haluan tarkastella lähiötilaa – ja lähiön tiloja – sosiaalitieteellisestä näkökulmasta. Päädyn siis näkemykseen tilasta aineiston kirjoittajien tuottamina kielellisinä tekoina. Tarkoitin tilan representaatioita representaation tiloista – Lefebvren käsittein ilmaistuna – tai yksinkertaisemmin: ihmisten käsityksiä elämistään tiloista. Tavallaan viittaa tilalla sen maan pintaan kiinnittyvään ulottuvuuteen – erotuksena esimerkiksi mielentilasta – (vrt. Koskela 1995, 62) mutta ajattelen tilan kuitenkin rakentuvan ensisijaisesti kuvaajiensa merkityksellistämänä konstruktiona.

Sojaan nojaten näen siis kirjoitusten tilat avoimina, muuntuviin merkityksiin kiinnittyvinä, ajallisina ja sosiaalisina prosesseina. Analyysissäni en kuitenkaan erottele tilaa sen paremmin Harvey'n, Lefebvren kuin Sojankaan jäsenyyksiin nojaten. En myöskään tee eroa *tilan* ja *paikan* välillä, vaan käytän niitä synonyymeina. Tarkoitukseni ei niin ikään ole pohtia tilojen materiaalisuutta vs. mentaalisuutta sinänsä, vaan tutkia sitä, miten kirjoittajat itse kuvaavat lapsuutensa lähiötiloja: fyysisinä elementteinä vai sosiaalisina sisältöinä, itsestään selvinä vai monimerkityksisinä, henkilökohtaisina vai kulttuurisesti jaettuina.

2.2 Tilan kokemisesta ja konstruktioista

Tilan ja paikan käsitteitä on problematisoitu niin yhteiskunta- kuin luonnontieteellisessäkin keskustelussa. Tavallisesti paikka nähdään tilana, josta on tullut jotakin erityistä siihen kiinnitettyjen merkitysten, tuntemusten tai käytäntöjen kautta (Crow 1996, 3-4; Eräsaari 1995, 92-93; Haarni ym. 1997, 16-17; Hall 1999, 59-60; Junkala 1999, 22; Järviluoma 1997, 40; Törrönen 2000, 267), joskin päinvastaisiakin näkemyksiä on esitetty (esim. Tolonen 2001, 81.) Usein tila ja paikka erotetaan toisistaan kokemuksen välityksellä. Paikka määritellään ”ihmisten kokemuksista ja inhimillisestä tulkinnasta merkityssisältönsä saavana ilmiönä” (Haarni ym. 1997, 16), osana ihmisen kokemusmaailmaa (mt., 17). Paikka, erotuksena tilasta, ”liittyy subjektiiviseen kokemukseen” (Koskela 1994, 25), ja siihen ”liittyvät kokemukset elämämme merkittävistä hetkistä” (Törrönen 2000, 267).

Viimeaikaisessa sosiaalitutkimuksessa ei paikan kokemisesta juurikaan puhuta (vrt. kuitenkin esim. Törrönen 1999). 1990-luvun postmoderni aalto on tehnyt kokemuksen käsitteestä ongelmallisen. Aikaisemmin tärkeänä pidettyä henkilökohtaista ja subjektiivista kokemusta ei enää ole nähty sinä aitona ja välittömänä todellisuudenkuvana, jonka kautta päästäisiin perille ihmisten todellisista ajatuksista, näkemyksistä ja tuntemuksista. (Forsberg 2002, 108.) Sosiaalityön tutkimuksen vierastaessa kokemuksen ja kokemisen käsitteitä – ja puhuessa sen sijaan esimerkiksi muistamisesta, kerronnan tavoista ja identiteetin tuottamisesta – (mt.) on kokemuksen tutkiminen jäänyt pääasiassa psykologien tehtäväksi. Tosin sosiaalitutkimuksenkin piirissä puhutaan esim. tilan tunnusta (Vilkkö 1998; 2000) ja sen emotionaalisesta haltuunotosta (Granfelt 1998) viitaten yksilölliseen ja persoonalliseen tilan kokemiseen.

Tilan kognitiivinen kokeminen

Ympäristöpsykologia näkee paikkakokemuksen kognitiivisena prosessina, perseptuaalisena kehänä, joka koostuu havaitsemisesta, kognitiosta ja arvioinnista. Näkemyksen mukaan tilasta tehdyt havainnot käsitellään sisäistettyjen, ihmisten käyttäytymistä ohjaavien kaavojen eli skeemojen kautta. Puhutaan kognitiivisista kartoista, jotka visuaalisen ja tilallisen informaation ja kulttuurisen tiedon ohella

sisältävät mielikuvia siitä, millainen maailma on. Ympäristön kokeminen nähdään emotionaalisenä, usein tiedostamattomana toimintana, jossa affektiiviset mielikuvat ovat keskeisiä. (Esim. Aura ym. 1997; Gifford 1997.)

Tieteellinen tutkimus, yhdessä käytännöllisempien selvitysten ja suunnitelmien kanssa, on pitkälti omaksunut ympäristöpsykologisen näkemyksen tilan kokemiseen. Ympäristön kokeminen, tai mieltäminen, nähdään elementtien absoluuttisten tai suhteellisten merkitysten arviointina: monien elementtien joukosta jotkut eroavat subjektiivisesti merkityksellisinä (esim. Tuovinen 1992, 10-12, 39-41).¹ Ympäristöpsykologista ymmärrystä tilan kokemisesta voidaan kuitenkin kritisoida siitä, ettei se ota huomioon sitä kontekstia, jossa kokemuksen ilmaiseminen kerronnan kautta tapahtuu. Kokemusten väitetään olevan osa ihmisten sisäistä maailmaa, pysyviä ajatuksia ja tunteita, jotka syöpyvät ihmisten mieliin tiloja eletessä. Ihmisten aktiivista toimintaa kokemustensa konstituojina ei oteta tarkastelun alle. (Edwards 1997, 246-248; Edwards & Potter 1992, 12-27; Gergen 1994, 3-8, 14-29, 218-222; Potter & Wetherell 1994, 36-38, 102, 145-146, 177-179; ks. myös Alasuutari 2001, 132-133; Burr 1995, 5-8; Juhila 1999a, 170.)

Tilakokemuksen sosiaalinen rakentuminen

Kognitiivisen psykologian kritiikistä noussut tutkimustraditio on pyrkinyt näkemään paikkakokemuksen toisin: yksilöllisen kokemuksen ja reaalisen ulkomaailman suhde nähdään sosiaalisesti välittyneenä. Tämä on yhtäällä ymmärretty paikan *kollektiivisena kokemisena*, jolloin persoonallinen, jokaisen henkilökohtainen kokemus yhdistyy käytännön vuorovaikutuksessa yhteisistä merkityksistä koostuvaan sosiaaliseen mieleen (Edwards 1997, 114-115; Wallenius 1991, 80).

¹ Viime aikoina on kuitenkin esim. arkkitehtuurin piirissä alettu kyseenalaistaa ympäristöpsykologinen erottelu tilan fyysisiin ominaisuuksiin ja niiden mentaaliseen kokemiseen. Tila ei ehkä olekaan vain rakennuksia, pohjakaavoja tai visuaalista ilmettä, johon ihmisten mielissä yhdistyy sisäisiä tunteita, vaan moniulotteisessa kulttuurisessa vuoropuhelussa syntyviä merkityksiä, joiden aktiivisia tekijöitä tilan käyttäjät ovat (ks. Saarikangas 1999; 2001).

Kollektiivinen tietoisuus esimerkiksi paikan historiasta ja jaetuista merkityksistä nähdään kokemusta muokkaavana tekijänä (ks. esim. Korhonen 2001).

Tilakokemuksen sosiaalisuus on ymmärretty myös siten, ettei yksilön ja ulkomaailman välillä ole edes olemassa mitään suoraa suhdetta (sisäistä kokemusta). Kokemus on aina sosiaalisen vuorovaikutuksen tulosta. Sosiaalinen vuorovaikutus nähdään tulkinnallisena ja kokemuksellisia merkityksiä tuottavana prosessina; ainoastaan osallistumalla kulttuurin yhteiseen symbolijärjestelmään yksilö pääsee osalliseksi jaetusta merkitysten maailmasta. (Strandell 1995, 22; ks. myös Alasuutari 1994, 51; Edwards 1997, 114-138; Gubrium & Holstein 1994, 353.)

Näkemyistä tilakokemuksen rakentumisesta sosiaalisena prosessina voidaan pitää *sosiaalisen konstruktionismin* mukaisena ajatuksena. Tällöin tilojen ajatellaan olevan olemassa merkitysvälitteisesti. Paikat eivät näyttäydy ihmisille ”sellaisenaan”, vaan sen *reseptitiedon* (Berger & Luckmann 1994), merkitystulkintojen ja tulkintasääntöjen kautta, joihin arkielämässä nojaututaan. Tilakokemus ei ole kollektiivinen autenttisesti, vaan ”kollektiivisuus”, tai sosiaalisuus, tuottaa tilalle merkityksiä. Tila merkityksellistyy siis kontekstissaan, siinä kulttuurissa ja ajassa, jossa representaatioita, tai paremminkin rekonstruktioita, tilasta tuotetaan. (Mt., 39-57; Gergen 1994, 253-255, 262-270; ks. myös Burr 1995, 4-5, 9-10; Potter & Wetherell 1994, 95, 101-102.)

Kokemuksesta konstruktion

Kirsi Juhila (1999a) sanoo sosiaalisen konstruktionismin toimivan ”kognitiivisuuden rajoilla” suhteessa mentaalipsykologiseen näkemykseen kokemuksen subjektiivisesta alkuperästä. Vaikka teoria korostaa ihmisen aktiivisen toiminnan merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa, se kiinnittyy – puhuessaan käytäntöjen sisäistymisestä osaksi tietoisuutta – käsitykseen yksilöiden sisäisistä kokemuksista. (Mt., 171; ks. Burr 1995, 10.) Etnometodologinen tutkimustraditio pyrkii irrottautumaan ajatuksesta kokemuksen mentaalista syntyperästä – tai lopullisesta sijainnista. Näkemys on jäljitettävissä Husserlin fenomenologiaan, jossa kokemus nähdään aikaisemmat muistikuvat ja tämänhetkiset havainnot yhdistävänä konstruktivisena prosessina (Heritage 1996, 52), sekä Schutzin

fenomenologisen sosiologian näkemykseen kokemuksen rakentumisesta kulttuurisesti jaettujen ja sosiaalisesti säädeltyjen kategorioiden ja konstruktoiden kautta (mt., 55, 62-64; Peräkylä 1997, 17-18; Rose 1988, 161).

Harold Garfinkelin esittelemä *etnometodologia* torjuukin perinteisen (Bergerin ja Luckmannin) sosiaalisen konstruktionismin mukaisen ajatuksen kognitiivisten rakenteiden ja kokemuksen rakentumisen välisestä suorasta riippuvuudesta (Peräkylä 1997, 101.) Tilaa ja toimintaa jäsentävien yleisten rakenteiden olemassaoloa ja vaikutusta ei kielletä, mutta niiden ei nähdä ohjaavan ihmisiä mekaanisesti, heidän omista valinnoistaan riippumatta. Aktiivisesti toimivat ihmiset jäsentävät tilaa ja tuottavat sille merkityksiä oman toimintansa ja tulkintansa kautta, tilannekohtaisesti ja tarkoitushakuisesti. Kokemus tilasta konstruoituu siis tilanteisesti, siinä vuorovaikutuksellisessa käyttöyhteydessä, jossa tila eletään tai jossa siitä puhutaan. (Heritage 1996, 108-109, 135; Hester & Eglin 1997, 26-27; Peräkylä 1997, 101; Potter & Wetherell 1994, 18-19.)

Etnometodologisesti nähtynä tilan luonne ja merkitys eivät ole sen fyysisten piirteiden sanelemia, vaan tilat tuotetaan arkisten toimintojen kautta. Tila tulee olemassa olevaksi ihmisten tekemisessä, ei pään sisällä. (Vrt. Peräkylä 1990, 15, 146-147.) Schegloff (1972) käyttää maallikkomaantiedon (common sense geography) käsitettä puhuessaan ihmisten tavoista käsitellä tilaa. Hän pitää kielenkäyttöä keskeisenä arkisena tilojen konstruoinnin metodina: kielelliset selonteot eivät suoraan kuvaa kohdettaan, vaan niiden kautta tehdään asioita ja tuotetaan merkityksiä. (Mt., 85-88; ks. myös Heritage 1996, 305-309; Edwards 1997, 84.)

Tila diskursiivisina merkityksinä

Etnometodologian ja sosiaalisen konstruktionismin viitoittama *diskursiivinen lähestymistapa* on 1980-luvun puolivälin jälkeen kiinnittänyt huomiota kielenkäytön konstruktivisuuden tarkasteluun useilla eri aloilla. On puhuttu kulttuurisesta, kielellisestä ja diskursiivisesta käänteestä niin maantieteessä (Pickles 1988, 234, 239; Haarni ym. 1997, 22-24) kuin sosiaalitieteissäkin (Hall 1997, 5; Nikander 1997, 404-405; ks. myös Huttunen 2002, 29). Tilakokemuksen tarkastelussa

diskursiivinen näkökulma on merkinnyt irrottautumista kognitiivis-individualistisista lähestymistavoista. Keskeiseksi ovat nousseet ihmisten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tiloille tuottamat moninaiset merkitykset sekä kielenkäytön aktiivinen rooli fyysisen(kin) todellisuuden rakentamisprosessissa. (Vrt. Nikander 1995, 17; ks. Edwards 1997, 246-248; Hall 1997, 4-6.)

Kun tilakokemusta tarkastellaan diskurssissa rakentuvina merkityksinä, tarkoitetaan ensinnäkin sitä, että tilasta tuotettu kuvaus on aina valinta monien kulttuurisesti mahdollisten kuvaustapojen joukosta. Joku kuvausvaihtoehdoista otetaan käyttöön, toiset hylätään käyttötilanteesta riippuen. (Nikander 1997, 408; ks. Billig 1987, 230; Edwards 1997, 237; Edwards & Potter 1992, 28; Potter & Wetherell 1994, 33-34.) Arkinen tilan(teen) määrittelyimme rakentuukin usein argumentin ja vasta-argumentin ristiriidasta lähtien, vaihtoehtoiset merkitykset tunnistaen ja niistä neuvotellen (Billig 1987; Edwards 1997, 134).

Merkityksistä ja tulkinnoista neuvotellaan paitsi käytännön sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, myös suhteessa *oletettuihin* määrittelyihin. Kulttuuristen kielellisten resurssien olemassaolo ja käyttäminen mahdollistaa useamman erilaisen kuvauksen tai merkityksen – sekä argumentin että vasta-argumentin – läsnäolon ja tunnistamisen samassa kuvauksessa. Toisaalta voimme luottaa merkitysten kulttuuriseen pysyvyyteen, toisaalta merkitykset ovat avoimia muuntumiselle, vaihtumiselle ja moninaisuudelle. Billig (1987) puhuukin kategorisaatiosta, tavastamme luokitella asioita kulttuurisen ymmärryksemme perusteella, sekä partikularisaatiosta, kyvystämme irrottaa ilmiöt niiden kategorisoidusta yhteydestä ja luoda niille toisia, tilannesidonnaisia yhteyksiä. Kategorioita, niiden rakentamista ja purkamista, voidaan siten pitää yhtenä todellisuutemme tuottamisen peruspilareista. (Mt., 91-92, 118-154, 164-165, 233-240; ks. myös Edwards 1997, 134, 202; Engeström 2002, 35; Jokinen 1993, 193; 1999a, 39; 1999b, 129-130; Nikander 1997, 408-409; Potter & Wetherell 1994, 121-122).

Diskursiivisen näkemyksen mukaan kielenkäytöllä ajatellaan olevan myös *asiantiloja* aikaansaava funktio. Puhumalla ja kirjoittamalla ei representoida sen paremmin ulkoista todellisuutta kuin sisäistä kokemustakaan, vaan kielen

välityksellä tehdään asioita ja ilmiöitä. Mielentilat ja abstraktit olosuhteet kääntyvät "faktojen" ja "kokemusten" kielelle kategorisoinnin kautta. (Alasuutari 1994, 144; Edwards 1997, 52; Potter & Wetherell 1994, 137; Silverman 1998, 13.) Kategoriatutkija Harvey Sacks on huomauttanut, että kielenkäytön kautta paitsi luodaan ja ylläpidetään sosiaalisia todellisuuksia, myös konstruoidaan perustavanlaatuisia psykologisia ilmiöitä, kuten kokemusta (Potter & Wetherell 1994, 81; Silverman 1998, 13).

Vaikka arkitodellisuutta tarkasteltaisiinkin kielenkäytössä rakentuvana konstruktiona, ei kokemuksen käsitettä tarvitse hävittää. 'Kokemus' voidaan sen sijaan siirtää diskursiiviseen tarkasteluyhteyteen: irrottaa *ruumiillisuudestaan* (Edwards 1997, 230) ja kiinnittää kielenkäytön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen prosesseihin. (vrt. Nikander 1997, 409.) Kokemuksista kerrotut kuvaukset eivät johdata tutkijaa kertojien sisäisiin mieliin (Juhila 1999a, 174), mutta kuvaukset konstruoivat *kerrotun kokemuksen*, avoimen tarkastelulle ja tulkinnoille.

Tässä tutkielmassa puhun reilusti – tai (uhka)rohkeasti – kokemuksista. En kuitenkaan tarkoita kokemuksella mitään kiinteää, olemuksellista tai pysyvää, ihmisen sisäistä ominaisuutta, vaan jatkuvassa liikkeessä olevia, tilanteisesti muovautuvia, vuorovaikutuksellisena tekona tuotettuja merkityksiä (vrt. Aaltonen 2002, 34). Katson aineiston kirjoittajien rakentavan tiloista kokemuksia sosiaalisena aikaansaannoksena: tulkiten, neuvotellen ja valikoiden tiloihin kiinnittämiään piirteitä – suhteessa sekä yhteisesti ymmärrettyihin kulttuurisiin merkityksiin että tilanteittain vaihteleviin, muuntuviin tulkintoihin. Olen kiinnostunut kirjoittajien tavasta kuvata kokemustaan, ja tarkastelen tilakokemuksia kielenkäytössä tapahtuvana tilojen merkityksellistämisenä.

2.3 Lapsuuden tilat ja lähiölapsuus tieteen konstruktiona

Kun tiloja ja niiden kokemista tarkastellaan diskursiivisina, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvina ”tuotteina”, näyttäytyy myös tiloja käsittelevä tutkimus- ja muu kirjallisuus uudessa valossa. Tutkimusten, selvitysten ja suunnitelmien luomia tiloja voidaan tarkastella ”diskursiivisina merkkien järjestelminä” (Vilkuna 1996, 9) yhtä lailla kuin arkielämässä konstruoituvia tilakokemuksia. Käytetyt käsitteet tai tuotetut kuvaukset eivät ole neutraaleja. Ne rakentavat tiloille merkityksiä, poliittista ja ideologista asemaa. Tieteellinenkään diskurssi ei kykene viittaamaan mihinkään pysyvään tai kiinteään, kielestä ja sen käyttäjästä riippumattomaan todellisuuteen. (Alasuutari 2001, 102; Vilkuna 1996, 9-10.)

Lapsuus ja elinympäristö

Diskursiivisesta näkökulmasta katsoen on myös lasten tiloista ja elinympäristöstä tuotettua kirjallisuutta luettava kriittisesti. 1970-luvulta 1990-luvun alkupuoliskolle kasvanut kiinnostus lapsen asuinympäristöön rajoittuukin pitkälle hallinnollisiin selvityksiin ja erilaisten etujärjestöjen suosituksiin. Fyysisen ympäristön puutteisiin huomiota kiinnittäneet toimikunnat ovat ahkerasti raportoineet käsityksiään lapsen hyvästä asuinympäristöstä ja ehdotuksiaan lapsiystävällisen elinympäristön luomiseksi.² Kaikessa pyrkimyksessä lapsilähtöisyyteen nämä lasten puutteellisista kasvuympäristöistä huolestuneet selvitykset on kirjoitettu usein kyseenalaistamattomasta aikuisen näkökulmasta ja pitäen ympäristöä itsestään selvänä rakenteellisena reunaehtona. Tekstien taustalta on luettavissa perinteinen kehityspsykologinen ajattelutapa, jossa lapsuus näyttäytyy lähinnä yksilöllisen kasvun tienviittana kohti aikuisuutta. Ympäristön tehtäväksi jää edellytysten tarjoaminen kehitykselle ja oppimiselle. (Ks. Alanen 2001, 164-165; Ritala-Koskinen 2001, 44-45; Strandell 1995, 16-19, 78.)

² Ks. esim. Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisut 1971-1988; Leikin ympäristö (1982); Lapsen leikit ja asuinympäristö (1985); Lapsiystävälliseen elinympäristöön (Allas ym. 1992); Me teimme mallipihan (Airo 1993); Lasten näköinen elinympäristö (Horelli 1994).

Myös tieteellinen lasten elinympäristöjä koskeva tutkimus on nojautunut useimmiten kehityspsykologiseen lapsuuskäsitykseen ja ympäristöpsykologiseen näkemykseen tilasta ja sen kokemisesta. Pääasiassa ympäristöpsykologian (esim. Horelli 1992; Horelli & Vepsä 1995), arkkitehtuurin ja yhdyskuntasuunnittelun (esim. Allas 1981; 1994; Kyttä 1999) sekä maantieteen (esim. Ilmonen 1991) alaan kuuluvat tutkimukset ovat olleet kiinnostuneita fyysisen ympäristön suhteesta lapsen ikään, kasvuun ja kehitykseen sekä yksilöllisen ympäristösuhteen ominaisuuksista – tilan hallinnasta, muokkaamisesta ja jäsentymisestä suhteessa toimintaan.

Ulkomaisista klassikkotutkimuksista Roger Hartin (1979) *Children's Experience of Place*, Kevin Lynchin (1977) *Growing up in Cities* ja Robin Mooren (1990) *Childhood's domain* puhuvat kriittiseen sävyyn kehityspsykologisesta näkemyksestä lapsen tilakokemuksen perustana. Käytännössä tilakokemuksen syntymistä tarkastellaan kuitenkin suhteessa erilaisiin, tutkijan määrittelemiin muuttujiin: ikään, kehitystasoon, sukupuoleen. Tilan käyttö ja asteittain laajeneva tilaan tutustuminen nähdään kasvun ja kehityksen ilmentymänä. Tuoreempikin tutkimus (esim. Lange & Stadelmann 1999; Powell & Norkvist 1998) tulkitsee lasten tilaa usein spatiaalisen aktiivisuuden, havainnoista rakentuvien kokemusten ja kehitysedellytysten näkökulmasta.

Kehitys- ja ympäristöpsykologiasta teoreettisen perustansa hakeva lasten tilan tutkimus on ongelmallista siinä mielessä, että lapsuus ja sen eletyt tilat näyttäytyvät tällöin hyvin passiivisina ja automaattisesti olemassa olevina. Tila ilmenee joko lasten toimintaa ohjaavina *käyttäytymiskehyksinä* (Barker 1968), jotka pelkällä olemassaolollaan määrittävät lasten toimintaa, tai ”leikin näyttämönä”, jonka fyysiset piirteet asettavat rajat ja mahdollisuudet lasten tekemiselle (Tuovinen 1992; Wallenius 1991). Vuorovaikutukselle tilan ja toiminnan rakentajana ei jää tilaa.

Lapsuuden elinympäristöä voidaan tarkastella myös kulttuurisesta ja historiallisesta perspektiivistä. Muun muassa kansatieteellinen ja kulttuurihistoriallinen tutkimus on ollut kiinnostunut tiloille toiminnan kautta tuotetuista merkityksistä. Marjatta Kalliala (1999) näkee lapsuuden kulttuuris-yhteiskunnallisena ilmiönä ja leikkipaikat lasten aktiivisen toiminnan kautta merkityksellistyneinä tiloina (ks. myös Lönnqvist 1992). Samoin Gunnar Berfelt (1998) on kiinnostunut asuinympäristölle leikkitoiminnan

kautta rakentuvista merkityksistä, vaikka taustoittaakin tutkimuksensa ympäristöpsykologisella teoriolla. Kulttuurin- ja perinteentutkimuksen piirissä on lapsuuden tiloja tarkasteltu myös muistojen ja muistelun kautta (esim. Huuromäki 2001; Korhonen 1996) – tosin lapsuusmuistoja on näissä tutkimuksissa tarkasteltu referentiaalisina, problematisoimatta juurikaan muistelutilannetta ja muistojen sosiaalisesti konstruoitunutta luonnetta.

Lapsi päiväkodin, koulun ja laitoksen tilassa

Niin kutsuttu *uusi* sosiologinen *lapsuustutkimus* (esim. Alanen & Bardy 1990) tarkastelee lapsuutta sosiaalisena ja siten ajan myötä muuttuvana rakennelmana. Lapsuus nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä ja sosiaalisena konstruktiona, aikaan, paikkaan ja olosuhteisiin ankkuroituneena tilannesidonnaisena ”tuotteena”. (Alanen 2001, 176-178; Ritala-Koskinen 2001, 44-45; Strandell 1995, 10-12.) Uusi lapsuustutkimus perää tutkimukseen ”aitoa lapsinäkökulmaa”: halutaan tutkia lapsena olemisen kokemuksia ja maailmaa lapsen positioista käsin (Ritala-Koskinen 2001, 44). Aito lapsinäkökulma on usein ymmärretty siten, että tietoa lapsuudesta tulee kerätä suoraan ”todellisilta” lapsilta, lasten autenttisia kokemuksia kuulemalla. Tällöin kuitenkin jää huomiotta se tutkijan ja tutkimuksen tuottama välikäsi, jonka toimesta ”oikeiltakin” lapsilta saatu tieto suodattuu aikuisen näkökulman kautta. (Mt., 65-66.) Lapsuutta ja lapsen kokemuksia voidaankin tutkia myös käytännön vuorovaikutustilanteissa rakentuneena tilana, jolloin aikuisuuden merkitystä lapsuuden konstruoinnissa ei pyritä kieltämään sen paremmin kuin sen vaikutuksia minimoimaan (Alanen 2001, 175-176). Tällöin myös lapsuuden muistelun voidaan nähdä tuottavan yhtä lailla aitoa lapsuutta ja todellisia lapsuuden kokemuksia kuin lapsilta itseltään kerätty tieto.

Uuden lapsuustutkimuksen näkökulmasta lapsen tilakokemukset rakentuvat aktiivisesti ja tilannesidonnaisesti, toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta. Harriet Strandell (1995) on havainnoinut päiväkotia lasten fyysisenä ja sosiaalisena ympäristönä. Hän kuvaa päiväkodin fyysisiä tiloja *aseman* käsitteellä, korostaen niiden tilannesidonnaisesti konstruoituvaa luonnetta. Strandellin mukaan tietyssä fyysisessä tilassa voi syntyä useita erilaisia asemia riippuen osallistujien lukumäärästä, keskinäisistä suhteista ja vuorovaikutuksen laadusta. Asemat

rakentuvat fyysisen tilan ympärille sosiaalisesti rakentuneista toimintakulttuureista, ja niiden kulloinenkin käyttö konstruoituu tilanteisesti suhteessa ympäröivään kontekstiin. (Mt., 105-106.)

Tarja Tolonen (2001) sekä Tuula Gordon, Janet Holland ja Elina Lahelma (2000) tarkastelevat koulutilaa jakaen tilan fyysiseen, viralliseen ja informaaliin ulottuvuuteen. Nämä koulutilan kerrostumat nähdään käytännössä erottamattomasti toisiinsa limittyneinä: kokemus fyysisestä tilasta rakentuu suhteessa koulun virallisuuteen (esim. opetussisältöihin ja koulun sääntöihin) ja epävirallisuuteen (esim. oppilaskulttuurit ja sosiaaliset hierarkiat). (Gordon ym. 2000, 5; Tolonen 2001, 77-78.)

Maritta Törrösen (1999) tutkimus lasten elämistilasta laitospäristössä lähestyy tiloja suhteellisena ja kulttuurisina, ajan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen konstruoina. Tilan fyysisyys ei ole siten erotettavissa ympäristön sosiaalisuudesta: fyysinen tila toimii sekä sosiaalisten suhteiden kontekstina että niiden tuottajana (mt., 50). Törrösen tutkimuksessa lasten tila merkityksellistyy aikaan sidotun tilan käytön ja tilajärjestelyjen sekä sosiaalisten suhteiden, tunteiden ja vuorovaikutuksen kautta. Tila näyttäytyy joustavana ja vaihtuvia merkityksiä kantavana.

Lapsi lähiötilassa

Lähiörakentamisen katsotaan perustuneen helppohoitoisuuden, saavutettavuuden ja taloudellisen kannattavuuden idealle (Hankonen 1994). Näistä lähtökohdista on esimerkiksi Anja Allaksen (1994, 72) mukaan rakentunut ”yksipuolisia suuryksiköitä”, joista puuttuu lasten tarvitsema monipuolisuus – eri aisteihin vetoava rikkaus ja eri-ikäisten ja eri ammateissa toimivien ihmisten luonteva kohtaaminen. ”Lähiömäisillä asuinalueilla” sanotaan olevan vain vähän materiaalia, jota voi työstää käyttämällä sitä leikkiin tai askarteluun, sekä minimaalisesti virikkeitä aktiiviseen toimintaan (Liljeström 1978, 63-65). Parkkipaikat on rakennettu toimiviksi lasten liikkumis- ja leikkimismahdollisuuksien kustannuksilla (Allas 1994, 72; Lahikainen & Strandell 1988, 57). Lähiön fyysistä maisemaa kuvataan järjestyksen leimaamana: aikuisten mieleen ovat kiinteät leikkivälineet, nurmikot ja

siistit istutukset, jolloin lasten toimintaympäristöt lähiöissä muodostuvat valmiiksi ja yksipuolisiksi (Allas 1994, 74).

Lähiöympäristöä lasten näkökulmasta lähestyvät tutkimukset tarkastelevat lähiötä yleensä julkisen sanan ja tutkimuksen rakentamista määräyksistä käsin. Lähiö näyttäytyy muutosta ja parannusta vaativana, uudelleenrakentamista, peruskorjausta, suunnittelua ja kohennusta kaipaavana tilana – sanalla sanoen ongelmana. Vaikka tutkimusten julkilausuttuna tarkoituksena on usein selvittää lasten asuinympäristöönsä kohdistamia kokemuksia, tunteita ja mielipiteitä, on lähtökohtana ajatus asuinalueen muuttamisesta, parantamisesta ja uudelleensuunnittelusta. Esimerkiksi Pertti Harjun (1990) sekä Liisa Horellin ja Kirsti Vepsän (1995) toimintatutkimuksellisissa yhteissuunnittelukokeiluissa lasten ei oleteta kykenevän toiminnallaan muokkaamaan aikuisten ylhäältäpäin suunnittelemissa ja ylläpitämissä lähiötiloissa. Lasten tarpeet on kartoitettava ja heidät on otettava mukaan suunnitteluun, jotta nykyinen (huono) lähiöympäristö saataisiin muutettua lapsiystävällisemmäksi. Mervi Ilmosen (1991) tutkimus lasten ja nuorten kaupunkikokemuksista lähiöissä ja keskusta-alueilla pyrkii irtautumaan ennakkoletuksista ja suhtautumaan avoimemmin tutkittujen nuorten näkemyksiin asuinalueestaan. Tutkimus päättyy kuitenkin uusintamaan lähiömäärittelyn kielteisyyttä: nuorten sanotaan kokevan negatiivisesti sekä lähiön rakennettu ympäristö (*rumuus, tylsyys, yksitoikkoisuus*) että alueen sosiaalinen ilmapiiri (*levottomuus*). (Mt., 84-85, 117.)

Bodil Rasmusson (1998) on väitöskirjassaan *Stadsbarndom – Om barns vardag i en modern förort* ottanut asiantuntijoiden tuottaman ”lasten perspektiivin” tutkimuskohteekseen. Hän vertaa ruotsalaista asiantuntijadiskurssia lapsen hyvästä asuinympäristöstä lasten omiin käsityksiin ja toiveisiin suhteessa asuinalueeseensa. Rasmussonin mukaan sekä lapset että tutkijat ja suunnittelijat arvostavat fyysistä turvallisuutta ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin. Tutkittua lähiötä jäsenettiin niin positiivisin kuin negatiivisinkin piirtein. Yksilölliset erot tutkimusjoukkona olleiden lasten kesken olivat kuitenkin suuria asuinlähiön ”käyttämässä”, mieltämisessä ja kokemisessa. Rasmusson korostaakin lasten aktiivista roolia oman elämästilansa tuottamisessa: lapset käyttävät lähiön fyysistä ja

sosiaalista ympäristöä henkilökohtaisen merkitysten luomisen ja kokemuksen prosessoinnin välineenä. (Mt., 175-177, 185-186, 206-212, 241-246.)

Rasmussonin (mt.) tulkitsemana lähiötila määrittyy enemmän vuorovaikutuksesta kuin aineellisesta ulottuvuudesta käsin. Näkemys lähiöstä sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona on kuitenkin lapsuustutkimuksen piirissä harvinainen. Lähiökäsitettä on pidetty itsestään selvänä ja yleisesti hyväksyttynä tapana luokitella tilaa, siellä asuvia ihmisiä ja siellä tapahtuvaa toimintaa (vrt. Bäcklund & Kanninen 1999, 108). Lähiympäristöönsä toiminnallisesti sidottu lapsi näyttäytyy lähiötilan uhrina: lasten tarpeet heikosti tyydyttävä lähiön pienoismittakaava on ilmeeltään yksipuolinen ja toimintamahdollisuuksiltaan rajattu, eikä siten vastaa lapsen optimaalisen kehityksen edellytyksiin. Tila tarjoaa vaillinaiset lähtökohdat psykologiseen kasvuun ja kehitykseen. Lähiölapsuutta tarkastelleiden tutkimusten nimiä seuraten: *Ympäristön lapsipuolet* (Horelli & Vepsä 1995) viettävät *Elämää betonissa* (Ilmonen 1991).

2.4 Lapsuuden lähiötilat tutkimustehtävänä

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt välttämään lähiötilaa ja lapsuutta objektiivouvaa näkemystä. En lähde esimerkiksi määrittelemään lähiötä tai lapsuutta ulkopuolisiin auktoriteetteihin viitaten, vaan pyrin antamaan tutkimilleni teksteille tilaa vastata kysymyksiini lapsuudesta ja lähiöstä (ks. Helne 2002, 6). Olen halunnut antaa aineiston puhua puolestaan – rakentaa omat määrittäksensä siitä, mitä on lapsuus, lähiö, lähiön tilat ja lapsuus lähiössä. On kuitenkin selvää, ettei omakaan tulkintani välitä aineiston tuottamaa kuvaa autenttisena. Tutkielmani on tulkinnallinen konstruktio yhtä lailla kuin edellä mainitut tutkimukset lapsuuden lähiötilasta. Yritän kuitenkin olla lankeamatta ”autenttisuuden harhaan”. Teen tietoista *toisen asteen tulkintaa* (Marton 1988, 145; Uljens 1989, 19, 82-83): tulkitsen tekstejä, jotka ovat kirjoittajiensa tulkintoja lapsuutensa lähiötiloista. (Ks. Edwards 1997, 52-53; Edwards & Potter 1992, 69-70; Helne 2002, 15, 49; Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 22-23.)

Tutkimuskohteenani ovat tekstit ja niiden rakentamat todellisuudet, ei niinkään jokin todellisuus, jota ajattelin kirjoitusten kuvaavan. (vrt. Suoninen 1993, 49;

Vironkannas 2002, 126-127.) Tämän konstruktionistisen ja diskurssianalyttisen tutkimusotteen mukaisesti tutkin kirjoittajien teksteissään tuottamia tilakonstruktioita – en kirjoittajia itseään, heidän autenttisia (mentaalisia) kokemuksiaan tai 1960-70-lukujen helsinkiläistä lähiötilaa objektiivisessa mielessä (ks. Jokinen & Juhila 1991, 42; Suoninen 1997, 18).

Valitsemani näkökulma mahdollistaa *analyttisen irrottautumisen* (Vironkannas 2002, 127) lukkoon lyödyistä lähiömäärittelyistä, rajatusta lapsuuskäsityksestä ja huolesta lähiötilan laadusta suhteessa lapsen kehitysedellytyksiin tai viihtymiseen. Se mahdollistaa myös tilakokemuksen näkemisen kirjoitetussa muistelussa tiloille rakennettuina merkityksinä. Kiinnostukseni lapsuuden lähiökokemuksista voidaankin pukea tutkimuskysymykseksi konstruktionismin kielellä: *millaisena lähiön tilat lapsuusmuistoissa näyttäytyvät ja millaisin merkityksellistämisen keinoin näitä tiloja on tuotettu?*

Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen sisältäen sekä *mitä-* että *miten-*kysymyksen. Olen kiinnostunut toisaalta siitä, mitä merkityksiä kirjoittajat lähiötilalle tuottavat ja toisaalta siitä, millaisin keinoin he näitä merkityksiä aikaansaavat. (Jokinen & Juhila 1999, 66; Peräkylä 1990, 138-139; Silverman 1997, 34-35; ks. myös Heritage 1996, 79-80.) Jokinen ja Juhila (1999) huomauttavat, että käytännön puheessa ja teksteissä merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat aina kietoutuneita toisiinsa. On kysymys tietoisesta analyttisestä erottelusta, jonka avulla pääsen lukemaan aineistoa myös rivien välistä. (Mt., 66.)

Hämärä mysteerini lapsuuden tilakokemuksista lähiössä on siis muotoutunut kaksiosaiseksi arvoitukseksi, jota lähden aineistostani käsin ratkomaan. Tutustuminen tilan käsitteeseen, kokemuksen rakentumiseen sekä tutkimukseen lähiöstä, lapsuudesta ja lasten tiloista on taustoittanut tutkintaani ja auttanut muotoilemaan arvoituksen lähtökohtiani ja näkemyksiäni vastaavaksi. Tutustuminen ”vastaaviin tapauksiin” ei kuitenkaan johda juuri käsillä olevan arvoituksen ratkaisuun. Päästäkseni tyydyttävään johtopäätökseen tarvitsen tähän nimenomaiseen tapaukseen liittyviä yksityiskohtia. Tarkat johtolangat juuri oikeiden vastausten – ja kysymysten – löytämiseksi on haettava yksin tähän tapaukseen liittyen, aineistoon huolellisesti tutustumalla ja sitä tarkkaan analysoimalla.

Alasuutarin (1994) mukaan tutkijan on helpompi vakuuttua ratkaisunsa mielekkyydestä, kun hänellä on käytettävissään runsaasti ratkaistavana olevaan mysteeriin liittyviä johtolankoja. Mitä enemmän löytyy samaan ratkaisuvaihtoehtoon sopivia vihjeitä, sitä todennäköisemmin ratkaisu on oikea. Täydellistä varmuutta ei toki koskaan voida saavuttaa. (Mt., 38-39.)

"Logiikkaa!" Professori sanoi puolittain itsekseen. "Miksi kouluissa ei opeteta logiikkaa?" (--) Joko sisarene valehtelee tai hän on hullu tai hän puhuu totta. Te tiedätte ettei hän valehtele koskaan, ja on ilmeistä, ettei hän ole hullu. Niinpä meidän on tällä erää ja ennen kuin joitakin todisteita muusta ilmaantuu uskottava, että hän puhuu totta." (Lewis 1998, 41.)

3 ELÄMÄÄ LÄHIÖSSÄ -AINEISTON LUKEMISESTA JA TULKINNASTA KATEGORIOINA

Ja sitten – kävikö nyt sitten niin että he menivät aivan pyörälle päästään vai yrittikö rouva Macready saada heidät kiinni vai joiko talossa piilevä lumousvoima heidät Narniaan – heistä tuntui, että heitä suorastaan ajettiin takaa. (-) ”Nopeasti!” sanoi Peter, ”ei ole muuta neuvoa”, ja hän avasi vaatekaapin oven. Lapset pujahtivat sisään ja istuivat kohta huohottaen pimeässä. Peter piti ovea kiinni, mutta hän ei sulkenut sitä. Sillä tietenkin hän muisti niin kuin yleensä kaikki järkevät ihmiset muistavat, ettei koskaan, koskaan, saa sulkea itseään vaatekaappiin. (Lewis 1998, 43-44.)

Ottaessani ensimmäisiä askeleita mysteerinselvittämisen pitkällä polulla olen päättänyt astella suoraa päätä rikospaikalle. Lähdän liikkeelle siltä areenalta, jonka ytimessä uskon ratkaisuni avainten piilevän, *aineistosta*. Onnistuakseni löytämään mysteerini ratkaisuun tarvittavat johtolangat minun on kuitenkin tutustuttava rikospaikkaan huolellisesti: Millainen on rikoksen tapahtumapaikka – tai tutkielmani aineisto? Onko tämä juuri se maasto, josta löydän tarvitsemani vihjeet arvoituksen ratkaisemiseksi? Mitkä juuri tämän maiseman piirteet vaikuttavat ratkaistavaan mysteeriin ja miten? Onko ylipäätään mahdollista saavuttaa luotettava ratkaisu tämän aineiston puitteissa: Muistavatko avaintodistajat väärin tai vääristelevätkö he totuutta tarkoituksellisesti – mitkä ovat asianosaisten motiivit?

Rikospaikalle minut johdatti tutkielmanprojektini ohjaaja: sain käsiini aikaisemminkin tutkimuksen kohteena olleen *Elämää lähiössä* -aineiston. Aineisto koostuu Helsingin Sanomien vuosina 1995–96 keräämistä ja *Elämää lähiössä* -kirjoitus-sarjassaan julkaisemista omaelämäkerrallisista kirjoituksista. Artikkelissaan 10.4.1995 (liite 1) lehti peräsi lukijoiden omakohtaisia kokemuksia arkielämästä 1960- ja 1970-lukujen lähiöissä: asunnoista, palveluista, matkustelusta, vapaa-ajanvietosta, leikeistä jne. Toimitukseen saapuneet 198 kirjoitusta lahjoitettiin sittemmin Helsingin kaupunginarkistolle. (Astikainen ym. 1997, 7.) Tutkielmani aineisto muodostuu tästä Helsingin Sanomien keräämästä materiaalista rajoittuen kuitenkin helsinkiläisiä lähiöitä koskeviin kirjoituksiin. Näiden 72 kirjoituksen en katso olevan mitenkään ”edustava otos” kaikista HS:n keräämistä kirjoituksista tai

kaikista pääkaupunkiseudun lähiöistä ainakaan tilastollisessa mielessä (ks. Alasuutari 1994, 220). Ne eivät kuitenkaan laadullisesti näytä juurikaan poikkeavan kaikista 198 kirjoituksesta, ja ovat ”edustavia” pikemminkin teoreettiselta pohjalta: uskon löytäväni vihjeitä lapsuuden lähiökokemuksista, niitä kuvaavista merkityksistä ja niiden tuottamisen tavoista tämän rajoittavan valintani puitteissa.

Elämää lähiössä -kirjoitukset ovat olleet muidenkin tutkijakokeilijoiden ja tutkijoiden innoituksen lähteenä. Irene Roivainen (1999) on väitöskirjassaan sisällyttänyt *Elämää lähiössä* -aineiston analyysiinsa Helsingin Sanomien konstruoimasta lähiökuvasta. Myös artikkelissaan helsinkiläisten lähiöasukkaiden luontokäsityksistä Roivainen perustaa tulkintansa kyseiselle aineistolle (mt. 2001). Roivaisen Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle tuoma aineisto on innostanut opiskelijoita niin tutkielmaprojektiopinnoissa kuin pro gradu -työhönkin asti. Heidi Pakka (2001) on analysoinut (ilmeisesti) niin ikään helsinkiläisiä lähiöitä koskevia kirjoituksia, ja Outi Välimaa (2002) on valinnut aineistosta yhden 16-sivuisen kirjoituksen tiheän analyysinsä kohteeksi. Helsingin Sanomien julkaiseman *Elämää lähiössä* -kirjan (toim. Astikainen ym. 1997), jossa valikoidut ja osittain muokatut alkuperäistekstit ovat saaneet taustoitusta aluehistoriasta ja valokuvista, kautta kirjoituksia ovat tarkastelleet esimerkiksi Kirsi Saarikangas (1999) ja Johanna Hankonen (1999).

Tämän tutkielman näkökulma *Elämää lähiössä* -aineistoon poikkeaa edellä mainituista muun muassa kiinnostuksessaan lapsuuteen ja lähiön ”fysiikkaan” - niihin lähiön tiloihin, joita kirjoittajien tuottamat lapsuusmuistot merkityksellistävät. Koska tarkoituksenani on perehtyä lähiöön nimenomaan lapsen lähiympäristönä, rajoitan tutkielmani aineiston niihin kirjoituksiin, jotka on kirjoitettu lapsen näkökulmasta. Myös monessa äidin, vanhemman tai naapurin positiosta kirjoitetussa tekstissä kuvataan lasten toimintaa, mutta portti lasten merkitysmaailmaan tuntuu aukeavan vasta omia lapsuusmuistoja käsittelevien kirjoitusten kautta.

3.1 Lähiöelämä omaelämäkerrallisena muistelutekona

Elämää lähiössä -aineiston helsinkiläisissä tarinoissa on 62 lapsen näkökulmasta kirjoitettua muistelmaa. Kirjoitusten pituus vaihtelee yhdestä kuuteentoista sivuun (yhteensä 208 liuskaa), useimmat ovat 2-4 sivun pituisia. Kirjoituksissa kuvataan 19 eri Helsingin lähiötä. Eniten on kirjoitettu Vuosaaren lähiöstä (12 kirjoitusta) ja yhdeksästä lähiöstä on kustakin vain yksi kirjoitus. Muistelmista 47 on naisten kirjoittamia ja 15 miesten. (ks. liite 2.) Olen koodannut aineiston kirjoittajan sukupuolen ja asuinlähiön mukaan ja numeroinut kirjoittajat satunnaisessa järjestyksessä. Näin syntyneitä ”koodeja” (esim. nainen,Puotinharju,1 tai mies,Pihlajamäki,12) käytän myös tässä tutkimusraportissa aineistoesimerkkien yhteydessä (vrt. Pakka 2001). Aineistolainaukset olen *kursivoinut* ja lainausmerkit jättänyt pois tekstin selkeyttämiseksi. Halutessani joissakin tapauksissa korostaa tiettyä lainauksen sisältämää kategoriaa, olen *lihavoinut* kyseisen käsitteen.

Kirjoitusten joukossa on sekä käsin että koneella kirjoitettuja tekstejä. Suurin osa muistelmista on kirjoitettu henkilökohtaisessa minämuodossa, kirjoittajien tehdessä näin kertomuksistaan itse koettuja totuuksia (ks. Makkonen 1997, 207-210), osassa kuvaillaan lähiölapsuutta kolmannessa persoonassa. Myös saman kirjoituksen sisällä kerronta saattaa vaihdella antaen kirjoittajalle mahdollisuuden olla aktiivisesti osa kuvailemiaan tapahtumia tai ottaa niihin etäisyyttä. Pihlajamäessä lapsuutensa ja nuoruutensa viettänyt kirjoittaja taituroi persoonanvaihdoksella jättäen lukijalleen avoimeksi, kuuluiko hän itse kertomuksensa *nuorisoon*:

Hyppyrimäen maasto ruokki myös runsaasti mielikuvitustamme vanhoine juoksuautoineen ja hyppyritorneineen. 60-luvulla muistan leikkineeni ”hyndällä” useasti Vietnamin pommitusta muiden alapihan kundien kanssa. (--) Aurinko kutsui nuoret ulos rappukäytävistä ja kellareista nauttimaan kesästä ostarin kallioilla, puistossa, suojaisissa metsiköissä tai hyppyrimäellä. (--) 70-luvun nuorisokulttuuri oli avoimen aggressiivista ja sille oli ominaista suurten kaupunginosajengien keskinäinen vihamielisyys. Jo aivan vuosikymmenen alussa kärjistyivät Pihlajamäen ja vastavalmistuneen Pihlajiston nuorison välit yhteenotoksi, jossa monikymmenpäinen lauma 10-14 vuotiaita pahoinpiteli toisiaan (--) (mies,Pihlajamäki,12.)

Kirjoitusten kieli ja muoto vaihtelevat lähes puhekielisistä kieliopillisesti tarkkoihin teksteihin ja yksittäisen tapahtuman tarinamuotoisesta kerronnasta yleiseen lähiömaiseman kuvailuun. Osa kirjoituksista on yksityiskohtaisia ja värikkäitä kertomuksia lapsuuden elinympäristöstä ja tapahtumista, toiset taas lyhytsanaisempia ja luonteeltaan toteavia.

Jakiksessa skidit urheili paljon. Skulattiin futista, lätkää, pesistä ja tennistäkin. Ajeltiin fillareilla crossia kaltseilla ja skuugessa. Flaidattiin tietyksi ja. Broidi veti aina himassa turpaan, mutta jos pihalla joku kävi meitsin kimppuun se tuli heti puolustaan (--) (nainen, Jakomäki, 45.)

Oli sunnuntaiaamu, kello vasta 7.45. Meitä Hiihtomäentien talomme penskoja oli paikalla täysi tusina. Eikä ihme, sillä kyseessä di Laran, sen Rullan isän järjestämälle kevätretkelle lähtö. –Aikainen lintu saa madon, sanoi Lara. Ja kukaan ei sitten narise tämän päivän seikkailun aikana. (mies, Herttoniemi, 7.)

Muutimme Myllypuroon Yläkiventielle kolmioon joulukuussa v. 1964. Ympärillä rakennettiin. Silloin Myllypurossa oli lhatsu ja kai Elanto Orpaanportaan päässä. Pääsin parakkikouluun, jossa kävin ekan ja tokan luokan. (nainen, Myllypuro, 13.)

Lepikon pohjan kosteassa katveessa näyteltiin Prinsessa Ruususta ja pihan villikkopojat kävivät sotkemassa tyttöjen näytelmää omilla interventioillaan. Ikuinen kiusankappale, Vesa-Matti, oli kuitenkin ainoa meistä, josta tuli näyttelijä (--) *Pihalla hypättiin Vapusta asti narua. Vappuna sai ensimmäisen kerran talven jälkeen käyttää pikkukenkiä. Ruskeat puuvillasukat, joita kannattivat harmaat paidanhelmaan ommellut sukkanauhut, sai vaihtaa nilkkasukkiin vasta lähempänä kesäkuuta.* (nainen, Pohjois-Haaga, 58.)

Anni Vilkkonen (1997, 24-26, 73-74) kutsuu tällaista ”tavallisen ihmisen” omasta elämästään tuottamaa kirjallista tekstiä *kirjoitetuksi puheeksi*. Se liikkuu kirjoituksen ja puheen välimaastossa ja arkielämän ja kirjallisuuden rajalla. ”Teksteiksi kirjoitetut puheet” eivät ole elämäkertoja perinteisessä mielessä – elämänkulun kattavia, aina kronologisesti eteneviä tietyn kirjallisuuden lajin ”juhlallisia” edustajia (Siponen 1999, 70) – vaan pikemminkin omaelämäkerrallisia subjektiivisia tarinoita. Kirjoitusten subjektiivisuus ei kuitenkaan mielestäni vähennä aineiston arvoa – päinvastoin: Eskolaa ja Suorantaa (1998) myötäillen näen elämäkerrat antoisana tutkimusmateriaalina juuri sen vuoksi, että niistä näkyy välittömästi, miten ihmiset

*sanovat kokevansa elämänsä*³. Omaelämäkerta on aidosti tekijänsä näköinen tarina. (Mt., 123-124.)

Elämää lähiössä -aineisto ei koostu omaelämäkertoista siinä mielessä, että elämäkertoilla tarkoitetaan yleensä vapaasti tuotettuja elämäntarinoita, joissa kirjoittaja itse valitsee tarinansa painopistealueet. Satu Apo (1995, 173-174) käyttää *temaattisen kirjoittamisen* käsitettä kuvaamaan laveasti kirjoitettua kertomusta tietystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. En voi kuitenkaan pitää tutkielmani aineistoa puhtaasti temaattisen kirjoittamisen tuotoksena, koska kirjoituksia ei ole tuotettu tutkimuksellisiin tarkoituksiin eikä niitä ole välttämättä ohjannut aihepiireittäin ryhmitellyt kysymykset kuten Apon temaattisissa kirjoituksissa. Kirjoittajat ovat kuitenkin vastanneet kutsuun kirjoittaa tietyn otsikon (lähiöelämä 1960 ja 1970 -luvuilla) alta ja esimerkinomaisten kysymysten ohjailemina (esim. *mitä tehtiin vapaa-aikana ja millaisia leikkejä lapset leikkivät?*). Aineisto sijoittuneekin jonnekin omaelämäkerran ja temaattisen kirjoittamisen välimaastoon, temaattisiksi omaelämäkerrallisiksi kirjoituksiksi – tai yksinkertaisemmin: kirjoituksiksi, kertomuksiksi tai tarinoiksi lähiöelämästä lapsena.

Sosiologiassa ja antropologiassa pitkät juuret omaavan ja sittemmin monilla eri tieteenalioilla suurta suosiota saavuttaneen – ja väljästi käsitetyn – elämäkertatutkimuksen (Aaltonen 2002, 43; Huttunen 2002, 32-33; Hyvärinen ym. 1998, 16-17) paradigmaattinen seuraaminen vie mukanaan käsitteelliseen viidakkoon – omaelämäkertojen ja elämäkertojen, narratiivien ja juonellisuuden, kertomusten, tarinoiden ja kerronnan mutkikkaaseen maailmaan (ks. esim. Aaltonen 2002, 43, 48-49). Omassa kysymyksenasettelussani nämä narratologien tekemät käsitteelliset erottelut eivät näyttäyty kovinkaan merkityksellisinä. Kirjoitusten käsitteleminen problematisoimatta niiden omaelämäkerrallisuutta saattaisi kuitenkin antaa aihetta oletuksiin, joiden mukaan ajattelisin aineiston tuottavan objektiivista tietoa lähiölapsuudesta tai lähiön tiloista, tai toisaalta epäilisin kertomusten todenperäisyyttä. Elämäkertatutkimuksesta olenkin omaksunut ajatuksen (oma)elämäkertoista aktiivisina konstruktioina: yhtäältä intersub-

³ vrt. Roos (1987, 29, kurs. RK): ”Elämäkertojen keskeinen anti on (--) se, että niistä välittömästi näkyy miten ihmiset *itse kokevat* elämänsä, sen kolhut ja ongelmat, ilman mitään kirjallisia tulkintoja tai haastattelijan tai haastateltavan interaktiota (--)”

jektiiivisena toimintana, oletetulle yleisölle ”tarkoituksellisesti” suunnattuna tekona, ja toisaalta itserefleksiivisenä tilana, jossa kirjoittaja rakentaa minuuttaan ja kokemustaan suhteessa elämänsä eri paikkoihin (vrt. Huttunen 2002, 32, 36; ks. Edwards 1997, 283-284).

Vaikka aineisto antaisi hyvät eväät kertomusten tulkitsemiseen narratiivisesta näkökulmasta, en analyysissäni tarkastele niitä juonellisina tarinoina tai elämänkulun kokonaisuutena. Lähestyn aineistoa ennemminkin episodeina (ks. Edwards 1997, 149), jotka sellaisenaan voivat muodostaa yksittäisen, tiettyä tilaa merkityksellistävän ”mikrotarinan”. Luen aineistoa siis jokaisessa kertomuksessa esiintyvänä useina erillisinä tilaepisodeina sen sijaan, että tarkastelisin niiden rakentamaa juonellista kokonaisuutta. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole pilkkoa aineistoa merkityksettömiin pieniin palasiin, vaan kohdistaa huomioni siihen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden risteyskohtaan, joissa lähiön tilat saavat merkityksensä.

Muistamisesta ja muistelusta

Näkemykseni elämäkerroista aktiivisina ja subjektiivisina tekoina houkuttelee tarkastelemaan myös muistin ja muistelun merkitystä elämäkerrallisessa työskentelyssä. Eletyt tilat ja tapahtumat palautuvat mieliin tietyssä kontekstuaalisessa yhteydessä, tulkinnallisena ja rekonstruktiiivisena toimintana. Jokaisessa kerrontatilanteessa muistot joudutaan mukauttamaan senhetkisiin olosuhteisiin, jolloin niihin tavallaan kiinnittyy uusia merkityksiä – se mitä muistetaan, ei välttämättä ole koskaan sellaisenaan tapahtunut (Kempainen 2001, 38). Muistelu on menneen tulkitsemista, neuvottelua eletyn elämän merkityssisällöistä suhteessa tämän päivän kulttuurisiin, kollektiivisiin ja vuorovaikutuksellisiin funktioihin (Edwards 1997, 282-292; Edwards & Potter 1992, 24-27; Hänninen 2000, 58; Saarenheimo 1997, 206-207; Tainio 1997, 291).

Omaelämäkerrallisella muistilla tarkoitetaan sitä muistimateriaalia, joka liittyy henkilökohtaisesti koettuihin tapahtumiin – tai kokemukseen henkilökohtaisista tapahtumista. Lapsuusmuistot ovat tällaisia mitä suurimmassa määrin. Lapsuuden eletyt tilanteet jäsentyvät muistamisen kautta osaksi henkilökohtaista historiaamme,

ne rakentavat minuutta ja elämämme kertomusta. (Innanen 2001, 47; Korkiakangas 1996, 25-26; Saarikangas 1999, 238-240). Muisteltaessa ei kuitenkaan pyritä tavoittamaan vain henkilökohtaista jatkuvuuden tunnetta vaan jatkuvuutta myös kulttuurisessa ja historiallisessa mielessä. Kyse on paitsi yksilöllisestä oman minän etsimisen prosessista myös keino legitimoida sosiaalista olemassaoloa ja omaa kulttuurista viitekehystä. (Kiuru 2000, 283-284; Saarenheimo 1997, 100.)

Vaikka tutkielmani aineistona ovat yksilölliset lapsuusmuistot ja henkilökohtaiset tarinat lapsuuden asuinympäristöstä, tarkastelen kirjoittajien lapsuusmuistoja myös sosiaalisena toimintana. Muistamisen sosiaalisuudella voidaan tarkoittaa muistin kollektiivisuutta, jolloin tarkastellaan yhteisöllisesti jaetun, vaikkei välttämättä henkilökohtaisesti koetun, historian rakentumista muistiksi (ks. esim. Korkiakangas 2001). Muistaminen on kollektiivista, tai kulttuurista, myös siinä mielessä, että muistamme asioita yhteisesti jaettujen merkitysten kautta (Juhila 1994, 166). Järvilehdon (1996, 33) mukaan muistelu onkin mahdollista ainoastaan yhteisöllisen kielen ja kommunikaation kautta, eikä siten voi koskaan olla täysin palautettavissa näkemykseen mielen yksityisyydestä. Muistamista ohjaa yhteinen kulttuurinen tietomme: ensinnäkin niistä käsitteistä ja käytännöistä, joiden kautta muistamme, ja toisaalta niistä kulttuurin ja vuorovaikutuksen konventioista, joiden perusteella osaamme tehdä valintoja sen suhteen, mitä missäkin tilanteessa on sopiva muistaa – ja unohtaa (Edwards & Potter 1992, 24; Juhila 1994, 166; Kurvinen 1999, 55-56).

Muistin epätarkkuus, tai oikeastaan mahdottomuus reflektoida elettyä elämää sellaisena kuin se aikoinaan on tapahtunut, on perinteisessä yhteiskunnallisessa tutkimuksessa nähty metodologisena ongelmana. Käyttämällä esimerkiksi useita aineistoja on haluttu poistaa kerronnassa syntyneitä virheitä ja ristiriitaisuuksia. (Kurvinen 1999, 54.) Muistelua voidaan tutkimuksellisesti lähestyä myös toisin: muistamista voidaan pitää mielenkiintoisena tutkimuksen kohteena ja ongelman sijasta resurssina. Tällöin muistojen katsotaan tekevän näkyväksi niitä jännitteitä, vallan ja erottelun kysymyksiä, joita menneisyyden ja nykyisyyden välillä mahdollisesti esiintyy. (Mt.; Juhila 1994; Saarenheimo 1997.) Omaa aineistoani luen aktiivisena muistelutekona, ja pyrin kantamaan mukaan ajatusta sekä muistin yksilöllisyydestä – muistelusta minän konstruoinnin välineenä – että sen sosiaalisuudesta – niistä tavoista, joilla kirjoittajat tietystä vuorovaikutuksellisessa

kontekstissa kertovat elämästään (ks. Edwards 1997, 283; Juhila 1994, 165; Saarenheimo 1997, 30).

Lapsuuden tilamuistot

Käytännön muistelutyössä yksilöllinen ja sosiaalinen kietoutuvat aina yhteen, eronteko henkilökohtaisen ja kollektiivisen muistin välillä on lähinnä analyttinen (Juhila 1994, 165). Henkilökohtaiset muistot rakentuvat sosiaalisen merkityksenannon kautta, tietyn ajallisen, paikallisen ja kulttuurisen tilanteen vallitessa. Aika ja paikka toimivat myös eräänlaisina muistin tukipilareina, kiinnekohtina, joihin sosiaalinen ja toiminnallinen sisältö ankkuroituu. Ajalliset tapahtumat kiinnittyvät paikkoihin, ja eletyt paikat muistetaan tapahtumapaikkoina ja sosiaalisen vuorovaikutuksen näyttämönä. (Korkiakangas 1996, 33-34, 281-282; Vilko 1998, 27, 34.)

Vilkon (1998) mukaan paikkoihin liittyvät muistot ovat usein hyvin ruumiillisia ja aistimellisia tuoksuineen, väreineen, tunnelmineen ja tuntemuksineen. Toisaalta tilat merkityksellistyvät sosiaalisina: niihin liittyy muistoja ihmisistä ja heidän sosiaalisista asemistaan sekä ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. (Mt., 34; Saarikangas 1999, 230-231.) Korkiakangas (1996) on todennut lapsuuden paikkamuistojen kiinnittyvän ensisijaisesti toimintaan. Paikat muistetaan sen mukaan, miten niiden on koettu soveltuvan esimerkiksi leikin ideaan ja kulkuun. (Mt., 283.) Korkiakangas päättelee muistamisen kohdistuvan ensisijaisesti leikkimiseen, paikka on leikin toissijainen konteksti. Omassa aineistossani nostan tilan ensisijaiseksi tarkastelun kohteeksi, ja luen toimintakuvauksia *tiloille* rakentuvina konteksteina. Katson tilan sisältävän fyysisten elementtien ulkopuolisia ulottuvuuksia ja tilakuvausten rakentavan laajempaa sosiaalista, kulttuurista ja ajallista kontekstia, tilannetta.

3.2 Aineiston totuudellisuus ja tutkimuksen luetettavuus

Paikkamuistoissa ajallisuus ja tilallisuus yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla. Menneisyyden ja nykyisyyden kontekstit rakentavat tiloille merkityksiä, jotka eivät ole jäljitettävissä tilojen reaaliseen olemukseen ontologisessa mielessä. Kertomusten tilat löytävät referenssinsä ”tässä ja nyt”, reflektoiden menneisyyden tilaa tämän hetken näkökulmasta. Olenkin luennassani pyrkinyt ottamaan huomioon, että sillä kontekstilla, jossa menneisyydestä puhutaan, on merkitystä (vrt. Tolonen 2001, 36).

Aineiston kontekstilla tarkoitan sitä mahdollisuuksien ja rajoitusten tilaa, jonka puitteissa aineiston kirjoitukset saavat merkityksensä. Puhun siitä vuorovaikutuksellisesta toimintatilanteesta ja niistä kulttuurisista reunaehdoista, joiden puitteissa muistelua tehdään ja tarinaa kirjoitetaan. Ajattelen, että aineiston kertomukset ovat tietynä aikana, tietyssä paikassa, tietynlaiselle yleisölle kirjoitettuja tulkintoja kirjoittajien menneisyydestä – ja nykyisyydestä. (Vrt. Huttunen 2002, 23, 36; ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 30, 32-35.)

Eletyn elämän uudelleentulkinnat eivät kaikessa subjektiivisuudessaan ole mielivaltaisia, vaan suhteessa kontekstiinsa. Henkilökohtaisetkin kertomukset asettuvat suhteessa siihen kenttään, jolla kertojat kulloinkin etsivät hyväksyntää, kuulluksi tulemistä ja moraalista oikeutusta. (Huttunen 2002, 23-24.) Menneisyyttä jäsennetään jatkuvasti uudelleen ja sitä ikään kuin muutetaan nykyisyyden ja tulevaisuuden tarpeisiin. Kertomus eletystä elämästä on yksi monista vaihtoehtoisista konstruktioista. Se voidaan ymmärtää suhteessa kertojansa kulloiseenkin tilanteeseen, positioon ja intresseihin sekä konkreettiseen esittämisyhteyteen ja ympäröivään sosiaaliseen järjestykseen. (Edwards & Potter 1992, 24,27; Hester & Eglin 1997, 37; Juhila 1994, 165-166; Komulainen 1998, 155-156.)

'Minä' tulkinnan kontekstina

Menneisyydestä kertominen voidaan nähdä eräänlaisena elämönhallinnan välineenä, jonka kautta ihminen valikoi, arvioi ja painottaa sitä, mitä hän kulloinkin muistaa ja unohtaa (Innanen 2001, 36; Strandell ym. 2002, 115). Vilkko (1997) puhuu omaelämäkerran kuvailevista ja evaluoivista aineksista, jotka vuoropuhelussa toistensa kanssa rekonstruoivat mennyttä: referentiaalisen, tapahtumia selostavan funktion ohella kertoja arvioi elämänsä ja antaa sille merkityksiä suhteuttaen tarinansa tähän päivään. (Mt., 93-94.)

Aineistoni kertomukset ovat siis paitsi lapsuuden tilojen esittelemistä lukijalle, myös lapsuudessa elettyjen tilojen arviointia nykyisyydestä käsin. Menneisyyden lähiötilat asettuvat tavallaan palvelemaan nykyisyyttä, kerrontaa siitä, millainen lapsuuteni on ollut, millaiseksi olen tullut ja mitä olen tänään (ks. Hall 1999, 23). Puhuessaan tiloista ja niiden merkityksistä kerronnan keskiössä on oikeastaan ”kertoja itse, joka ilmaisee ja arvioi elämäntapahtumiensa käsittelyssä ensiksi itseään ja vasta toissijaisesti häntä ympäröivää, hänet tuottanutta yhteiskuntaa” (Komulainen 1998, 154). Kertoja neuvottelee ja tulkitsee, ”puhuttelee itseään”, kuten Komulainen (1998, 154) asian ilmaisee, rakentaen minuuttaan ja ymmärtääkseen itseään. (Ks. myös Aaltonen 2002, 34-35.)

Minän konstruoinnin välineenä aineiston kirjoitusten voi ajatella olevan mitä henkilökohtaisimpia. Jokainen aineiston kertomuksista on vastaus kirjoittajansa senhetkisen elämänkulun funktioihin, konstruoiden omannäköisensä tarinan lähiöstä ja sen tiloista. Pyrinkin ajattelemaan aineistoa yksilöiden erilaisissa ja erityisissä tilanteissa kirjoittamina henkilökohtaisina tarinoina, joiden tuottamista ovat määrittäneet toisistaan poikkeavat kerronnan kontekstit (vrt. Huttunen 2002, 34).

Yleisö kerronnan kontekstina

Mikä sitten yhdistää näitä erilaisissa tilanteissa ja henkilökohtaisiin tarpeisiin tuotettuja kertomuksia? Aineiston kirjoituksia yhdistää, paradoksaalista kyllä, kerronnan konteksti. Ne ovat tiettyyn tarkoitukseen ja tietylle yleisölle tuotettuja tekstejä, entisten ”lähiölapsien” tarinoita lapsuutensa asuinympäristöstä.

Yksinkertaistaen kirjoitukset voisi ajatella vain vastaukseksi kirjoituspyyntöön: kertomusten sisältö vastaa hyvin pitkälle Helsingin Sanomien viiteartikkelia. Kirjoittajat ovat tunnollisesti vastanneet toimittajan lehdessä esittämiin kysymyksiin asunnosta, kaupoista, työpaikoista, kulkuneuvoista, matkustelusta, lasten leikeistä jne. Näen kuitenkin kirjoitusten tuottaman todellisuuden laajemmin rakentuvana, suhteessa niihin piirteisiin, ominaisuuksiin ja ajatuksiin, joita kirjoittajat olettavat (kuvittelemiensa) lukijoiden omaavan. Siksi pidän tarpeellisena lukea kirjoituksia *suhteena* siihen oletettuun yleisöön, jonka kanssa kirjoittajat ovat tekstejä tuottaessaan neuvotelleet. (Ks. Potter & Wetherell 1994, 32-34.)

Se, kuinka kirjoittajat lähiöstä kertovat riippuu siitä, kenelle he siitä kertovat. Kuvaukset lähiön tiloista kertovat yhtä lailla kirjoittajien yleisönsä liittämistä oletuksista kuin lähiön tiloista ja kirjoittajista itsestään (vrt. Peräkylä 1990, 123; Silverman 1998, 16). Tutkijat puhuvat mm. kielenkäytön funktioista (Potter & Wetherell 1994; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993), itsetodistelusta (Suoninen 1997) ja retorisisista argumentaation keinoista (Billig 1987) viitatessaan puhujan (tai kirjoittajan) ja yleisön väliseen vuorovaikutussuhteeseen (ks. myös Sacks 1989, 276-277). Keskeistä tässä diskursiivisessa lukutavassa on aineiston tarkasteleminen tarkoitushakuisesti tuotettuina tekoina – puolusteluna, myötäilyinä, todisteluna, väittelynä, hyökkäyksenä, selittelynä (jne.) suhteessa kuulijan oletettuihin ”vastaväitteisiin”. Myös se, mitä kulloinkin päätetään kertoa ja jättää kertomatta, riippuu yleisöstä: on ”taloudellisempaa” kertoa uutisarvoltaan suureksi oletettuja asioita kuin kaikille tuttuja, ”normaaleita” tai ”luonnollisia” tapahtumia tai tilanteita (Hester & Eglin 1997, 37; Sacks 1989, 296; Silverman 1998, 5).

Aineistoni omaelämäkerrallisuuden ja tekstuaalisen ilmaisumuodon mukanaan tuoma erityispiirre on yleisön ”näkyttömyys”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että

kertomukset olisi tuotettu vailla yleisöä. Ne on kirjoitettu *jotakin* kuviteltua lukijaa silmällä pitäen ja tämän kanssa keskustellen. Aineiston kertomusten keskeinen konteksti on Helsingin Sanomien kirjoituspyyntö. Kirjoittajat – ne, jotka ovat tunnistaneeet itsensä lähiöasukkaiksi ja tulkinneet kirjoituspyynnön itselleen osoitetuksi – ovat kertoneet lapsuutensa lähiömuistoista (ainakin) Helsingin Sanomien toimitukselle ja suomalaisen päivälehdien lukijoille. Katsonkin lähiön tilamuistojen syntyneen kontekstissa, jota ovat määrittäneet oletukset toimituksen ja lehden lukijoiden odotuksista, ominaisuuksista ja ajatuksista.

'Lähiö' aineiston kontekstina

Kirjoitusten kontekstia rakentaa myös viiteartikkeli, joka osaltaan määrittelee lähiötä (*ankeat "betonilähiöt" pääkaupunkiseudun "äärimmäisissä nurkissa"*) ja lähiöasukasta (*joka tietää, millaista elämä siellä "oikeasti" oli*) houkutellen kirjoittajia tietynlaisiin tekoihin. Eräänlaisena aineistoni kontekstina voisin ajatella myös sitä kulttuurihistoriallista aikaa, jota aineiston kertomukset kuvaavat. 1960–70-lukujen moderni rakennemuutos, vilkas yhteiskunnallinen ja sosiaalipoliittinen keskustelu, naisasialiikkeen vahvistuminen ja sosiaalipalvelujen kasvu (ks. esim. Karisto ym. 1998; Sipilä ym. 1996) tarjoaisi varmasti mielenkiintoisen taustoituksen kirjoittajien lapsuus- ja lähiömuistoille. Pääsääntöisesti lähden kuitenkin siitä, etten kirjoituksia analysoidessani pyri "tietämään" siitä kontekstista, johon kirjoittajat tekstinsä sijoittavat. Sen sijaan haluan kuunnella, millaisen kontekstin, tai ajankuvan, aineiston kirjoittajat itse kuvauksillaan rakentavat. (Vrt. Huttunen 2002, 27.)

Toisaalta kirjoittajat kuitenkin tuottavat kertomuksensa tietystä kulttuurisessa kontekstissa, jossa lähiöstä puhutaan. Siinä mielessä pidän tarkoituksenmukaisena huomioida, millainen lähiödiskurssi taustoittaa aineiston kirjoittajien muistelu- ja kirjoitustyötä. Helsingin Sanomat (10.4.1995) viittaa artikkelissaan kahden vuosikymmenen takaisin, 1970-luvun lähiömäärittelyihin "betonilähiöistä" ja "äärimmäisistä nurkista". Kirjoitusajankohdan, 1990-luvun puolivälin julkinen diskurssi ei kuitenkaan juurikaan eronnut aikaisemmasta negatiivissävyisestä lähiökategorisoinnista. Lähiöistä puhuttiin työttömyyden ja köyhyyden urbaanina maisemana, uudistamista ja ongelmien ehkäisemistä edellyttävänä tilana (Roivainen 1999, 104-105). Tähän ankeiden asfalttipihojen, niukkojen

leikkipaikkojen ja työttömien, köyhien ja pummien lähiömielikuvaan aineiston kirjoittajat tekevät eroa kertomalla vuolain sanoin leikeistä, leikkipaikoista ja hyvistä kavereista sekä maalailemalla kuvaa vehreästä, metsiköitä, kallioita ja monipuolista tekemistä sisältävästä lähiympäristöstä, jossa *hiihtämään lähdeettiin suoraan takaovelta* (nainen, Kannelmäki, 21). Pääsääntöisesti lapsuutta lähiössä kuvataan onnellisena aikana.

Lukutapani ja aineiston luotettavuus

Kysymyksiä muistelun, kerronnan ja kirjoittamisen kontekstisidonnaisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta on usein pidetty tutkimuksen luotettavuuden kannalta ongelmallisina. Ihmiset muistavat väärin, muuntelevat totuutta ja jättävät asioita kertomatta, joko tahallisesti tai tiedostamattaan. Asianosaisilta itseltään saatuun tietoon tulee suhtautua varauksellisesti, ja usein on tarpeen tarkistaa sen paikkansapitävyys ”objektiivisemmista” lähteistä, kuten esim. Roos (1987) on tehnyt. Vaikkeivät ihmiset suoranaisesti valehtelisikaan, on heillä vähintään taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Ritala-Koskinen 2001, 67.) Miten voin siis suhtautua vakavasti aineistoni kertomuksiin, kun olen juuri todennut niiden olevan tiettyyn tarkoitukseen varta vasten *tehtyjä*, monen suodattimen läpi kulkeneita *versioita* lapsuuden eleyistä tiloista?

W.I. Thomasin (1918-20) mukaan ”a situation defined as real is real in its consequences” (Jackson 1988, 49). Voin pitää elämäkerrallista muisteluaineistoani *vakavana lajityyppinä* (Vilkko 1997, 53) juuri siksi, että se on tarkoituksellisesti *tehty*, tulkinnallinen *versio*. Sen sijaan, että pohtisin ovatko kirjoitusten kuvaukset tosia, kysyn, millaisen totuuden ne tuottavat; miten kirjoittajat jäsentävät lapsuuden kokemuksiaan ja miten kuvaukset merkityksellistävät lähiön tiloja (vrt. Ritala-Koskinen 2001, 67). Tärkeää ei siis luennassani ole, ovatko tilat olleet juuri sellaisia, millaisina niitä kuvataan, tai jättävätkö kirjoittajat mainitsematta jonkin heidän lapsuuteensa oleellisesti kuuluneen paikan. Olen kiinnostunut niistä tulkinnoista, joita lähiön tiloista tuotetaan ja joilla totuutta lapsuuden asuinympäristöstä rakennetaan. (Vrt. Huttunen 2002, 36; ks. Alasuutari 2001, 131-132; Edwards & Potter 1992, 60.)

Näkemykseni, jonka mukaan kertomukset pikemminkin luovat todellisuutta kuin heijastavat sitä, päästää siis pohtimasta, kuinka totuudenmukaisia kirjoittajien kuvaukset ovat (Gubrium & Holstein 1994, 352; ks. myös Edwards 1997, 270-272; Potter & Wetherell 1994, 160). Kysymys kirjoitusten totuudellisuudesta menettääkin kiinnostavuutensa, kun luen kuvauksia omina totuuksinaan monien vaihtoehtoisten joukossa, tosina ”omasta positiostaan käsin” (Nätkin 1997, 270).

Marja Kaskisaaren (2000, 55) mukaan tutkija katsoo totuutta oman lukutapansa kautta. Näkemykseni aineistoon voisikin tiivistää kysymykseksi lukutavastani, siitä, mikä ohjaa näkemään aineistoni tekstinä tietyllä tavalla ja saamaan siitä esiin tiettyjä asioita (mt., 48). Lukutapa asettaa tavallaan raamit sille, millaisia kysymyksiä ja miten aineistolleni esitän ja miten pyrin niihin vastaamaan (mt.; Hyvärinen 1998, 311).

Edellä, puhuessani kirjoittamisen ja muistamisen konteksteista, olen sanoutunut irti elämäkertojen realistisesta lukutavasta, sikäli mikäli sillä tarkoitetaan kuvausten läpinäkyvää, dokumentoivaa suhdetta todellisiin elämäntapahtumiin tai kertomuksen kohteena oleviin ilmiöihin (Hyvärinen 1998, 311-316). Realistisesta lukutavasta poiketen en usko kielen yksinomaan kuvaavan maailmaa tai sen todellisuutta, vaan myös tuottavan merkityksiä, tulkintoja ja järjestyksiä. Olen kiinnostunut siitä, millaiset – ja miten – lapsuusmuistojen lähiötilat tulevat olemassa oleviksi kirjoitusten kautta. Lukutapani on siis *konstruktionistinen*. (Mt., 329-333; Huttunen 2002, 23, 35-36.) Lukutavassani on piirteitä myös elämäkertojen *retorisesta* luennasta siinä mielessä, että näen kirjoitukset yleisölleen suunnatuiksi ja tämän yleisön vakuuttamiseksi tuotetuiksi teksteiksi (Hyvärinen 1998, 324; ks. Billig 1987). Lukutapani taustalla vaikuttaa myös narratiivinen tai *kerronnallinen* lähestymistapa, vaikken olekaan kiinnostunut kirjoitusten rakenteesta, muodosta tai tarinallisesta kokonaisuudesta. Tästä lähestymistavasta olen kuitenkin omaksunut (konstruktionistisen) näkemyksen kerronnan ja elämän välisestä suhteesta, kertomisesta identiteetin rakentamisen ja minän sosiaalisen paikantamisen välineenä. (Aaltonen 2002, 43-44; Hyvärinen 1998, 316-323; Kaskisaari 2000, 62.)

Kysymykseen lukutavasta liittyy myös ajatus oman tulkinnallisen luentani reflektoinnista. Samoin kuin aineistoni kirjoittajat neuvottelevat lapsuutensa

lähiötilojen merkityksistä kirjoitustilanteen kontekstissa, myös itse luen kertomuksia omasta tilanteisesta positiostani käsin. Samoin kuin kirjoittajat eivät pääse käsiksi lapsuuden tilakokemuksiinsa autenttisessa mielessä, eivät myöskään kirjoittajien merkitykset ja tulkinnat avaudu ilman oman luentani tuottamaa suodatinta. En lue aineistoa kulttuurisessa tyhjiössä, vaan luentaani säätelee oma arkinen ymmärrykseni lapsuudesta, lähiöstä ja tilojen merkityksistä. Tilojen merkitykset, joista tutkielmassani puhun, eivät ole puhtaasti aineiston kirjoittajien tiloilta antamia merkityksiä, vaan tekstin ja lukijan (itseni) vuorovaikutuksen tulosta. Lukutapaani ei siis hyvällä tahdollakaan voi sanoa objektiiviseksi, vaikka niin sanottuun *antropologiseen outouteen* (ks. esim. Ritala-Koskinen 1991, 106-107) olenkin aineistoni analyysissä pyrkinyt.

Olen pyrkinyt lukemaan aineistoa aineistolähtöisesti, keskittyen vain siihen, mitä kirjoitukset itsessään tuottavat. Toisaalta analyysini keskeisenä ”työvälineenä” on ollut oma kulttuurinen arkiymmärrykseni: olen käyttänyt hyväkseni tietoa siitä, miten kirjoittajien käyttämät kategoriat yhteisessä kulttuurisessa ympäristössämme yleensä kuullaan. Samalla olen kuitenkin yrittänyt säilyttää avoimuuteni kirjoittajien tuottamille tulkinnoille, niille lähiötiloille rakennetuille merkityksille, jotka aineisto itsessään synnyttää. (ks. Alasuutari 2001, 74; Helne 2002, 15; Ritala-Koskinen 1991, 106-107.) Tämän ristiriitaisenkin positioni analyytikon ja tulkitsijan välimaastossa (ks. Juhila 1999b) olen pyrkinyt selvittämään käyttämällä omaa arkiymmärrystäni tietoisena tutkimuksellisenä strategiana sekä avaamalla ”analytikkouttani” ja ”tulkitsijuuttani” analyysin eri vaiheissa. Puhun esimerkiksi kategorioiden ”luonnollisuudesta” luottaen kulttuuriseen arkitietooni tilojen tavanomaisista, yleisessä kielenkäytössä saaneista merkityssisällöistä ja niiden ”tilanteisuudesta” viitaten kirjoittajien spesifeissä konteksteissa rakentamiin merkityksiin.

3.3 Analyttiset lähtökohdat

Kirjoittajien teksteissään rakentamia merkityksiä ja paikkakokemuksia on mahdollista katsella monesta eri asennosta. Voin valita, tarkastelenko kirjoituksia esimerkiksi juonellisina narratiiveina, elämänkulun näkökulmasta vai metaforisina tarinoina, jotka välittävät tekstin ulkopuolisia merkityksiä. Mahdollista olisi myös lähestyä kirjoituksia semiotiikan tai retoriikan näkökulmasta, tai vaikka kvantitatiiviseen sisällönanalyysiin tukeutuen. Valintaani rajoittaa – kaikeksi onneksi – tutkimuksellinen lähtökohtani: näkemykseni tilakokemuksen rakentumisesta aktiivisin merkityksellistämisen keinoin.

Alasuutarin (1994, 73-74; 2001, 134-135) mukaan tutkimuksen metodologisten ratkaisujen tulee olla sopusoinnussa teoreettisen viitekehyksen kanssa (myös Silverman 2000, 88). Teoreettinen näkökulma kiinnostuksen kohteena olevaan aiheeseen vaikuttaa paitsi tutkimuskohteen ja aineiston valintaan, myös tutkimuskysymyksen muotoiluun ja analyttisten välineiden konstruointiin (Jokinen 1999a, 40). David Silverman (1998, 58) huomauttaa, että sosiaalitieteellinen analyysi perustuu aina *johonkin* teoriaan ja käsitykseen siitä, miten sosiaalinen todellisuus toimii. Lähtökohtainen näkemykseni tilakokemuksen konstruktivisesta ja diskursiivisesta rakentumisesta asettaa joitakin vaatimuksia ja tuottaa tietynlaisia vihjeitä sen suhteen, millaisen linssin läpi minun tulee empiiristä aineistoani katsella.

Sosiaalisen konstruktionismin vihje aineiston analyysille

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta ihmisten toimintaa tarkastellaan todellisuuden aktiivisena rakentamisena. Konstruktionistisesti orientoitunut tutkimus on kiinnostunut siitä, kuinka sosiaalinen todellisuus tuotetaan kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan kautta. Analyysin kohteeksi nousevat ne kulttuuriset merkitykset ja niiden tuottamisen prosessit, joiden kautta yhteistä sosiaalista todellisuutta rakennetaan. Näitä merkityksiä ei kuitenkaan pidetä sellaisinaan olemassa olevina vaan niitä tarkastellaan ihmisten välisen kanssakäymisen, kuten kirjoittamisen ja lukemisen, tuotteena. (Jokinen 1999a, 40-41; Jokinen & Juhila 1999, 54; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9, 227.)

Omassa analyysissäni olen kiinnostunut siitä, miten todellisuutta lähiön tiloista aineiston kirjoituksissa rakennetaan. Sosiaaliseen konstruktionismiin tukeutuen tarkastelen kirjoittajien tiloille tuottamia merkityksiä osana todellisuuden rakentamisen prosessia, en todellisuutta autenttisesti representoivana kuvauksena. Lähtökohtanani on näkemys, että paikoille annetut merkitykset eivät ole ennalta määrättyjä, vaan ne tuotetaan tilannesidonnaisesti ja useista vaihtoehtoisista mahdollisuuksista valiten.

Sosiaalisen konstruktionismin vihjaama tilannesidonnainen lähestymistapa aineistoon ja sen analyysiin merkitsee myös sitä, että kirjoitusten välittämät merkitykset nähdään konkreettisten tilanteiden – muisteluprosessin, kontekstisidonnaisen kirjoittamisen ja lukemisen välisen vuoropuhelun – rakentamina (Edwards & Potter 1992, 77; Strandell 1995, 20-22). Kiinnostus tilanteittain konstruoituvien merkitysten tuottamiseen houkuttelee hyödyntämään analyysissä tietynlaisia aineistossa esiintyviä diskursseja: mielenkiintoni kohdistuu paitsi kirjoitusten moninaiisiin paikkamainintoihin, myös tietyksi käsitteellistyneiden tilojen saamiin moniin merkityksiin. Tällöin huomioni kiinnittyy väistämättä aineiston yksityiskohtiin – niihin tiheästi rakennettuihin kuvauksiin, joiden kautta paikat kaikissa merkityksissään konstruoituvat.

Etnometodologinen vihje aineiston analyysille

Etnometodologisesti nähtynä sosiaalinen järjestys on ihmisten välisen yhteistoiminnan tulos. Ihmiset tuottavat ja ylläpitävät arkielämässään merkityksiä ja säännönmukaisuuksia, jotka auttavat jäsentämään todellisuutta. Nämä jaetut merkitykset ovat osa ihmisten ”arkitietoa”, ja ne heijastavat niitä menetelmiä ja välineitä, joiden kautta ihmiset konstruoivat todellisuuttaan. (Peräkylä 1990, 139-141.) Etnometodologisesta näkökulmasta katsoen tutkimuksen kohteena ovat merkityksiä välittävät sosiaaliset käytännöt ja merkitysten tuottamisen tavat, eivät subjektiiviset, ihmisten ”pään sisäiset” merkitykset (Alasuutari 1994, 64).

Vaikka olenkin tutkielmani aiheen tasolla kiinnostunut lähiön tilojen saamista *merkityksistä* ja kirjoittajien lapsuuden*kokemuksista*, lähestyn aineistoa tarkastellen

sitä etnometodologisten linssien läpi: kirjoittajien sisäisten kokemusten ja merkitysten jäädessä ulottumattomiini löytyy väyläni niiden tarkasteluun niistä kirjoittajien käyttämistä metodeista ja tulkintasäännöistä, joiden kautta he kokemustaan ja tiloille tuottamiaan merkityksiä jäsentävät. Keskeistä analyysissäni on siis se, miten kokemuksista ja merkityksistä kirjoituksissa neuvotellaan ja miten ne rakennetaan osana paikallista, kulttuurista ja tilannekohtaista kontekstia. (Vrt. Nikander 1997, 409; Potter & Wetherell 1994, 20-23, 177-180.)

Etnometodologit korostavat, että tutkija ei kilpaile merkitystulkintoista ”maallikkojen” kanssa (Alasuutari 1994, 64). Tutkijan katsotaan jakavan kulttuuriset, yhteisesti ymmärretyt merkitykset tutkimukseen osallistuvien ihmisten kanssa. Ihmisten itsensä käyttämät kategoriat ja niistä tehdyt tulkinnat ovat analyysin lähtökohta. (Järviluoma 1997, 23-24, 30.) Tavoitteena on ymmärtää osallistujien rakentamia merkitystulkintoja sen sijaan, että aineisto sovitettaisiin tutkijan ennalta määrittelemiin luokituksiin (Silverman 2000, 88-89). Etnometodologisen näkökulman mukaan ihmisten arkinen puhe ja merkitysvälitteinen toiminta on paitsi yhtä aitoa ja oikeaa kuin tutkijan, myös tutkimuskohteena mielenkiintoinen ja tärkeä (Potter & Wetherell 1994, 162).

Analyysissäni tarkastelen kirjoittajien teksteissään käyttämiä kategorioita tavoitteenani rekonstruoida kirjoitusten rakentama merkitysmaailma mahdollisimman aidosti ja tavoittaa siten kielenkäyttöön ja arkipäivään sisältyvä moninaisuus. Etnometodologisesti orientoitunut tutkimus nostaakin jokapäiväisen arkisen elämismaailman tutkimuksen analyttiseen keskiöön. Tutkimuksen tehtävänä on itsestään selvänä pidettyjen, automaattiseksi muodostuneiden arkielämää konstruoivien käytäntöjen näkyväksi tekeminen. (Alasuutari 1994, 64; 2001, 73-74; Edwards & Potter 1992, 94-96; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 19; Järviluoma 1997, 30; Peräkylä 1990, 145-147; Potter & Wetherell 1994, 18.) Etnometodologien vihjettä seuraten olen siis kiinnostunut arkipäivän merkitysten maailmasta ja haluan tutkia ja tehdä näkyväksi niitä kirjoittajien käyttämiä päättelyn polkuja ja perusolettamuksia, joiden kautta he merkityksellistävät ja tekevät ymmärrettäväksi lapsuutensa paikkamuistoja. Analyysityöni tarkoituksena on pureutua arkitietoon nostamalla esiin yhteisesti ymmärrettyjä ja sosiaalisesti konstruoituja kategorisointeja, mutta myös pyrkiä kurkistamaan arkitiedon taakse –

niihin mekanismeihin ja toiminnan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen keinoihin, joilla tätä arkitietoa rakennetaan

Diskursiivisen lähestymistavan vihje aineiston analyysille

Näkemykset kielenkäytön todellisuutta rakentavasta vaikutuksesta, merkitysten tuottamisesta kategorisoinnin kautta ja kokemuksen rakentumisesta diskursiivisten käytäntöjen välityksellä kääntyvät tutkimuskielellä diskurssianalyysiksi. Diskurssianalyysia voidaan pitää yleisenä teoreettisena ja metodologisena viitekehyksenä, joka ohjaa analyysissa kiinnittämään huomiota kielenkäytössä rakentuvien sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten neuvotteluun ja rakentamiseen (esim. Potter & Wetherell 1994, 175-176). Diskurssianalyttisestä tutkimusotteesta olen omaksunut kiinnostukseni paitsi kieleen – käsitteisiin, kategorioihin ja kategorisointeihin – myös kielen käyttöön: siihen, mitä aineiston kirjoittajat rakentamallaan kategorioilla saavat aikaiseksi ja toisaalta siihen, millaisin kulttuurisin resurssein – neuvottelun, tulkinnan ja kerronnan keinoin – näitä kategorioita rakennetaan.

Diskurssianalyttisin ottein voidaan – ja on tarkoituksenmukaistakin – tutkia perinteisesti psykologisen mentaliteettitutkimuksen piiriin lukeutuvia ilmiöitä, kuten minuutta ja identiteettiä, emootioita ja asenteita, kokemusta ja muistia (ks. Nikander 1997, 407). Psykologisista perinteistä poiketen tutkimuskohteena on kuitenkin näistä ilmiöistä tuotettu diskurssi – puhe, teksti tai muu merkitysvälitteinen toiminta – eikä esimerkiksi (omassa aineistossani) kirjoittajan sisäinen kokemus tai henkilökohtaiset muistot sinänsä. En tutki myöskään kirjoittajia yksilöinä enkä lähiötä objektiivisessa mielessä. Ihmisten sisäisten tilojen, ihmisten itsensä tai ulkopuolisen maailman tutkimisen sijaan olen kiinnostunut siitä, millaisin kuvauksin *tekstit* kertovat lähiön paikkamuistoista ja millaisia merkityksiä paikkakategoriat *kirjoituksissa* saavat. Tällöin aineistoni status nousee korkealle: diskurssianalyttisen vihjeen mukaisesti pidän aineistoa tutkimuskohteena itsessään, en pelkkänä tutkittavasta ilmiöstä kertovana kuvauksena. (Ks. Edwards 1997, 12-13, 135; Helne 2002, 17; Jokinen 1999a, 38; Potter & Wetherell 1994, 32-33, 160; Silverman 1997, 34-35; Suoninen 1997, 14; 1999a, 18; Vironkannas 2002, 126-127.)

Tutkimukseni kohteeksi nousevat siis kirjoittajien teksteissään tuottamat konstruktioit lähien tiloista. Tällöin tarkastelen analyttisesti sekä kirjoitusten sisältöä – pyrin identifioimaan aineistosta siinä esiintyviä erilaisia tulkintoja, merkityksiä ja kategorisointeja – että muotoa: olen kiinnostunut niistä tavoista ja prosesseista, joilla kirjoittajat merkityssisältöjä ja -systeemejä rakentavat. Diskurssianalyttisesti orientoituneissa tutkimuksissa nämä sisällön ja muodon, tai merkitysten ja niiden tuottamisen tapojen, painotukset vaihtelevat, joskin pelkästään sisällöllisiin kysymyksiin vastaavia tutkimustuloksia ei pidetä kovinkaan kiinnostavina (Jokinen & Juhila 1993, 89-90; Jokinen & Juhila 1999, 66-67; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 228-229). Etnometodologisesti suuntautuneissa tutkimuksissa (esim. Peräkylä 1990) ”kulttuurisen välineistön erittelyä” ei pidetä riittävänä, vaan tutkimuksen tulee pyrkiä ”välineistön käyttötapojen erittelyyn” (mt., 138-139). Oman tieni sisällön ja muodon, kontekstin ja tekstin, mitä- ja miten-kysymysten välillä olen löytänyt David Silvermanin vihjettä seuraten: kysymys ei niinkään ole joko/tai – valinnasta, vaan pikemminkin ajoituksesta (mt. 1997, 34; myös Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 229; Juhila 1999b, 201-203). Analyysini aluksi olen kiinnostunut aineistosta sisällön näkökulmasta: tarkastelen kirjoittajien konstruoimia lapsuutensa paikkakategorioita kuvailevalla mitä-tasolla. Tämän jälkeen kohdennan analyysini osaan aineistoa, ja yksityiskohtiin pureutumalla pyrin vastaamaan miten-kysymykseen: kategorisointien tuottamisen keinoihin ja siihen, miten paikkakuvaukset rakentuvat kulttuurisesti merkityksellistettyinä.

Teoreettiset lähtökohdani – konstruktionistiset, etnometodologiset ja diskurssi-analyttiset ajatukset tilan ja kokemuksen rakentumisesta ja sen tutkimisen mahdollisuuksista – antavat suunnan sille, millaisia johtolankoja lähden aineistosta jäljittämään. Mysteerini ratkaisemiseksi tarvitsen silti vielä omat suurennuslasini, mustepulloni ja vainukoirani. Tarvitsen työkaluja, joiden avulla pääsen käsiksi sekä merkityksiin että niiden tuottamisen tapoihin ja jotka sekä tunnustavat kulttuurisesti jaetun arkintiedon että mahdollistavat analyttisen erottelun yhteisesti ymmärrettyjen kategorioiden ja niiden rakentumisen välillä. Käyttämieni välineiden tulee auttaa minua huomaamaan aineistostani kaikki arvoituksen ratkaisemiseksi tarvittavat johtolangat, mutta myös tekemään päätelmiä löytämieni johtolankojen perusteella.

Teoreettisia vihjeitäni seuraten poimin analyyttiset työkaluni Harvey Sacksin täyttämästä salkusta, jäsenkategorisoinnin analyysin metodisista periaatteista.

3.4 Metodina jäsenkategorisoinnin analyysi

Pyrkimykseni löytää aineistosta johtolankoja niistä arkipäiväisistä merkityksistä, joita aineiston kirjoittajat liittävät lapsuutensa lähiötiloihin, ja niistä arkitiedon takana piilevistä tavoista, joilla ilmiöitä, tilanteita ja kategorioita rakennetaan merkityksellisiksi, edellyttää huolellista analyysiä (Silverman 2000, 42-43, 52). Silvermanin (mt., 89, 128; myös Edwards 1997, 24, 164) mukaan kvalitatiiviselle tekstianalyysille on ominaista tutkijan määrittelemien luokittelujen laskemisen sijaan pyrkimys ymmärtää kertojien käyttämiä ja luomia kategorioita. Analyysin lähtökohtana eivät siten ole tietyt, tutkijan ennalta määrittelemät kategoriat, vaan käytetyt kategoriat nousevat suoraan aineistosta – asianosaisten ihmisten puheesta ja toiminnasta.

Kategorioiden rakentaminen ei siis ole tutkijoiden yksinoikeus, vaan se pääasiallinen tapa, jolla kaikki ihmiset järjestävät kokemustaan (Lakoff 1987, xi; ks. Silverman 1998, 86). Etnometodologinen kiinnostus ihmisten tavallisesta, arkipäiväisestä puheesta ja siitä, kuinka ihmiset rakentavat järjestystä heitä ympäröivään maailmaan, on ohjannut tutkijoita kiinnittämään huomiota ”tavallisten” ihmisten käyttämiin ja tuottamiin kategorisointeihin. Kategorioilla ei ainoastaan kuvata asioita, vaan niillä myös tehdään tilanteita. (Edwards 1997, 24; Potter & Wetherell 1994, 126.) Etnometodologien kanssa samaan suuntaan kategoriatutkimusta kehittänyt 1960-luvulla Harvey Sacks, jonka mielenkiinto kohdistui erityisesti siihen, millaisia tulkintoja ja päätelmiä ihmiset kategorioiden perusteella tekevät ja miten he kategorioita käyttämällä saavat aikaan tietynlaisia tilanteita (Potter & Wetherell 1994, 126-127; Schegloff 1989, 197; Silverman 1998, 68-69, 77, 91).

Myös sosiaalisen konstruktionismin mukainen ajatus todellisuuden aktiivisesta rakentamisesta vuorovaikutuksellisissa käytännöissä sisältyy Sacksin metodologiaan (esim. Sacks 1974; 1989). Sacks näki kategoriat aktiivisen tulkintatoiminnan tuloksina ja oli kiinnostunut siitä, miten todellisuus rakennetaan eri

yhteyksissään. (Forsberg ym.1991, 121.) Sacks oli sitä mieltä, että ihmisten konstruoimia kategorisointeja tutkimalla on mahdollista tehdä näkyväksi se ”vuorovaikutuksellinen välineistö, jota käytämme rakentaessamme sosiaalista todellisuutta ymmärrettävänä ja tunnistettavana”⁴ (Silverman 1998, 69). Sacksin tavoitteena oli kehittää sarja metodisia työkaluja, joiden avulla tämä välineistö olisi todennettavissa (Silverman 1997, 68).

Sacksin kehittämä jäsenkategorisoinnin analyysimetodi – Membership Categorization Device eli MCD⁵ – on Järviluoman ja Roivaisen (1997, 23) mukaan väline arkipäivän merkitysten maailmaan. Tutkimalla ihmisten käyttämiä kuvaus- ja luokittelutapoja voidaan saada tietoa siitä, kuinka jokin arkisesti jäsentynyt ilmiö (esimerkiksi lähiö, lapsuus tai asuinympäristön tilat) tuotetaan ja ylläpidetään (Roivainen 1991, 154). Jäsenkategorisoinnin analyysi perustuu Sacksin havaintoihin kulttuurisesti jaetuista todellisuuden jäsennostavoista. Hänen mukaansa ihmiset tulkitsevat näkemänsä ja kuulemansa hyvin samalla tavalla. Sacksin tavoitteeksi muodostuikin konstruoida analyttinen väline, joka auttaisi sen kuvaamisessa, *miten* ihmiset keskinäisessä arkisessa vuorovaikutuksessaan tuottavat maailman ymmärrettävällä tavalla. (Forsberg ym. 1991, 112-113; Järviluoma & Roivainen 1997, 16; Silverman 1994, 60, 80.)

Sacksin avain arkitiedon maailmaan on kategorioiden käytön tutkimisessa. Hänen keskeinen mielenkiintonsa kohdistuu siihen, kuinka ihmiset arkisessa puheessaan rakentavat tietynlaisia kuvauksia valitsemalla juuri tietyt kategoriat monien mahdollisten joukosta (Schegloff 1989, 197; Silverman 1998, 90-91; 2000, 130). Kategoriatutkimuksen valtavirrasta poiketen (ks. Edwards 1997, 202-204, 231-241) Sacks ei pidä kategorioita pysyvinä, kulttuurin automaattisesti sanelemina ”pakotteina”, vaan näkee kategorioiden käytön kontekstisidonnaisena ja käytännöllisenä asiana. Vaikka käyttämämme kategoriat sisältävätkin runsaasti kulttuuriin sidonnaista, itsestään selvänä pidettyä tietoa, mikään ulkopuolinen kulttuurinen voima ei määrää niiden käytöstä. Aktiivisen, tilanteisen tulkinta- ja valintaprosessin kautta voimme käyttää kategorioita haluamallamme tavalla ja

⁴ alkup.: ”interpersonal machinery that we use in the *production* of particular recognizable features of social reality” (Silverman 1998, 69.)

saada aikaan haluamiamme asioita tai valitsemamme kaltaisia merkityksiä. (Hester & Eglin 1997, 17-21; Peräkylä 1990, 56-57; Potter & Wetherell 1994, 128-129, 133; Schegloff 1989, 199-200; Silverman 1998, 90-91; 2000, 130.)

Kategorioiden voima perustuu Sacksin mukaan niiden sisältämään rikkaaseen tietovarantoon. Pystymme tekemään lukuisia päätelmiä kategorioihin liittyvistä ominaisuuksista, niitä kantavista identiteeteistä ja jopa kategorioita ympäröivistä tilanteista ilman, että havainnoimme ”omin silmin” niitä ”objektiivisia” olosuhteita, joita kyseiset kategoriat luonnehtivat. (Sacks 1989, 271-272; myös Potter & Wetherell 1994, 129.) Tämä paitsi on Sacksin mukaan todiste ”of the fine power of a culture” (Sacks 1974, 218), myös vapauttaa tutkijan objektiivisuuden vaatimuksesta ja houkuttelee analysoimaan – eikä vain käyttämään – niitä itsestäänselvyyksiä, joita arkinen kielenkäyttömme viljelee.

Sacks korostaa, että hän on kiinnostunut nimenomaan ihmisten omista tavoista tuottaa ja käyttää kategorioita. Hän ei tutkijana etukäteen määritä, mitä kategorioita aineistosta etsitään, eikä konstruoi omia kategorisointejaan aineiston pohjalta, vaan analyysin lähtökohtana ja käyttövoimana ovat toimijoiden omat kategoriat (Members' categories). (Sacks 1989, 89; myös Hester & Eglin 1997, 156; Silverman 1998, 58-59, 86, 97.) Tutkimuksen tulee siten edetä induktiivisesti: kategoriat ”poimitaan” aineistolähtöisesti, suoraan empiirisestä aineistosta (Silverman 1998, 59; Roivainen 1999, 26).⁶

Tilakategorisoinnit analyysin kohteena

Sacksille aineistolähtöinen eteneminen merkitsi ensisijaisesti ”luonnollisen” puheen tarkkaa analyysia nauhoitettujen keskustelujen ja niiden huolellisen transkriptionin

⁵ Metodista on käytetty myös nimitystä MCA, Membership Categorization Analysis (esim. Hester & Eglin 1997).

⁶ Kirjoitan ”poimitaan” lainausmerkeissä, koska kategorioiden merkitys ei läheskään aina ole aineistossa suoralta kädeltä noukittavissa. Kategoriat rakennetaan usein konstruktiiivisesti ja tilannesidonnaisesti, kiinteässä yhteydessä niitä kuvaaviin toimintoihin ja piirteisiin. Lisäksi on usein syytä kiinnittää huomiota myös siihen, mitä ei sanota (Sacks 1989, 279; Suoninen 1997, 29; Silverman 1998, 82-83). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pitäisin kirjoittajien käyttämiä kategorioita jotenkin epätosina ja tutkisin sitä, mitä he käyttämillään kategorioilla oikeasti tarkoittavat. Sen sijaan pyrkimyksenäni on tunnistaa aineistosta kirjoittajien itsensä rakentamia tulkintoja ja tiloille tuottamia merkityksiä.

kautta (Silverman 1998, 59). Hän kehitteli menetelmänsä kuitenkin myös joitakin tekstejä analysoimalla (Silverman 1998, 91; 2000, 129-130). Silvermanin (1998, 152; 2000, 42-43, 130) mielestä Sacksin metodi soveltuu erittäin hyvin juuri tekstien analysointiin.

Sacksiä seuraten ovat useimmat MCD:tä soveltaneet tutkijat keskittyneet identifioimaan puheesta ihmisten ja heidän suhteidensa merkityksiä (Ritala-Koskinen 1993, liite 4: 9). Schegloff (1972, 80-81) huomauttaa kuitenkin, että jäsenkategorisoinnin analyysia voidaan yhtä hyvin soveltaa sen tutkimiseen, kuinka ihmiset konstruoivat fyysisten tilojen ja paikkojen merkityksiä. Schegloffin (mt., 81) mukaan mitä tahansa paikkaa voidaan kuvata usealla mahdollisella tavalla. Paikkojen tilanteisissa kuvauksissa tietynlaiset kategorisoinnit näyttävät kuitenkin ”oikeampina” kuin toiset. Schegloffin mielenkiinto kohdistuu siihen, miten paikat rakentuvat kategoriavalintojemme kautta. Sacksiä mukaillen hän kysyy, miksi tietyssä käyttötilanteessa yksi kategorisointi tulee valituksi ja muut hylätyksi:

How is it that on particular occasions of use some term from the set is selected and other terms are rejected? (Schegloff 1972, 81.)

Ratkaisuna kysymykseensä Schegloff tarjoaa ”maallikkomaantietoa” (common sense geography). Hän konstruoi sääntöjä, joiden mukaan ihmiset tuottavat ja tunnistavat paikanmääreitä ymmärrettävästi. (Mt., 83-106.) Schegloffin ”maallikkomaantieto” ei merkitse kuitenkaan universaalialta tai muuttumatonta tietoa paikkakategorioihin kiinnittyneistä merkityksistä. Paikkoihin liittyvä arkitieto rakentuu historiallisesti ja tilanteittaisesti kontekstisidonnaisena, osana sitä keskustelua, jossa paikkakuvaus tuotetaan. (Silverman 1998, 133; myös Roivainen 1993, 132.) Schegloff (1972) huomauttaakin, että monet ”mitäänsanomattomat” ilmaukset (*downstairs, in front, across the street*) aikaansaadaan merkityksellisinä nimenomaan tietyssä kontekstuaalisessa yhteydessään (mt., 88).

McHoul ja Watson (1984) yhtyvät Schegloffin näkemykseen paikan kontekstuaalisesta rakentumisesta soveltaessaan MCD-analyysia tutkimuksessaan paikkakäsitteiden käytöstä paikallismaantieteen opetustilanteessa koulussa. He korostavat paitsi paikkakategorisointien tilannesidonnaisuutta, myös tilaviittausten kantamia symbolisia ja hierarkkisia merkityksiä. (Mt., 298-299.) Myös Potter ja

Wetherell (1994, 133-136) ovat soveltaneet jäsenkategorisoinnin ideaa tilojen merkitysten identifiointiin analysoidessaan monipuolisen aineiston kautta *community*-kategorian käyttöä Bristolilaiseen mellakkatapaukseen liittyen. Atkinson ja Drew (1979, 105-135) ovat tutkineet uskontokategorioiden (*Protestants*) tilanteista linkittymistä maantieteellisten tilojen (*Shankill Road*) kanssa Sacksin metodologiaan tukeutuen. Myös Roivainen on hyödyntänyt jäsenkategorisoinnin analyysia tutkiessaan lähiökäsitteen konstruoitumista asukkaiden puheessa (1993) ja sanomalehtikirjoittelussa (1999). Roivainen (1999) arvelee ihmisiä koskevien kategorioiden olevan merkityksiltään monipuolisempia kuin tilallisiin ilmiöihin liittyvät jäsenyykset, mutta osoittaa jäsenkategorisoinnin analyysin metodisten välineiden soveltuvan hyvin myös *lähiön* tutkimiseen. Erityisesti *kategoriasidonnaisten toimintojen* ja *kategoriapiirteiden* analysoimisen voi hänen mukaansa olettaa tuottavan tulosta lähiökuvaustenkin analyysissa. (Mt., 27.)

Tilat jäsenkategorioina

Kategoriat eivät esiinny puheessa tai tekstissä yksinään, vaan niiden merkitys rakentuu suhteessa niitä ympäröivään kontekstiin. Jäsenkategorisoinnin analyysi perustuukin käsitykselle, että jokapäiväinen arkitietomme on järjestynyt *jäsenkategorioiksi*: ihmiset ja esimerkiksi paikat tunnistetaan liittämällä ja sijoittamalla ne tiettyihin kategorioihin. (Forsberg ym. 1991, 113; Järviluoma & Roivainen 1997, 17.) Esimerkiksi paikka, jossa tällä hetkellä raporttiani kirjoitan, voidaan sijoittaa kategoriaan *koti*. Sacksin mukaan jokainen ”jäsen” voidaan kuitenkin ajatella kuuluvaksi useampaan kuin yhteen kategoriaan (Hester & Eglin 1997, 3-6). Niinpä paikan, jota haluan kuvata, voisi kiinnittää myös kategorioihin *omakotitalo*, *tiilitalo*, *asuinrakennus*, *vuokratalo*, *työhuone* tai vaikka *Koivikkotie 13*, joista jokainen kantaa eri sävyisiä merkityksiä.

Kategorioiden erilaiset merkityssisällöt ovat tunnistettavissa niihin yhdistettävien kategoriapiirteiden perusteella. Sacks käytti käsitettä *kategoriasidonnaiset toiminnot* (category-bound activities) korostaakseen toimintojen kategorioita määrittävää luonnetta (Hester & Eglin 1997, 5-7; Silverman 1998, 83). Lena Jayyusi (1984, 35-47) on laajentanut kategoriaa luonnehtivat ominaisuudet *kategoriapiirteiksi*, jotka käsittävät toimintojen lisäksi kategorioille tuotettuja laatumääreitä. *Kotiin* kiinnittyviä

kategoriapiirteitä voisivat olla esimerkiksi rauhallisuus, lämpö, rentoutuminen, perheen yhteiset puuhat ja ystävien kyläilyt. *Omakotitalo* puolestaan kutsuu esiin toisenlaisia piirteitä: oma piha, alle kolme kerrosta, rauha naapureilta, pihatyöt, lämmityskattilan huolto.

Kategoriat muodostavat myös loogisesti yhteenkuuluvia pareja. Tällaisten *vakioparien* (standardized relational pair), kuten koti ja perhe, asuinrakennus ja asukas tai vuokratalo ja vuokralainen, tai *vastinparien* – omakotitalo ja kerrostalo, tiilitalo ja puutalo, vuokratalo ja omistustalo – toinenkin osapuoli on ikään kuin läsnä, kun toinen mainitaan. Kategoriat rakentavat yhteen liitettyinä myös *kategoriajoukkoja* tai *jäsenryhmiä* (collection tai device). *Omakotitalo*, yhdessä *rivitalon* ja *kerrostalon* kanssa, muodostaa esimerkiksi kategoriajoukon *asumismuodot*, ja *Koivikkotie 13* yhdessä vastaavien kategorioiden kanssa kategoriajoukon *osoitteet*. *Omakotitalo* voi kuitenkin, tilanteesta riippuen, kuulua myös kategoriaan *arkkitehtuuriset ratkaisut*, ja *Koivikkotie 13* kategoriaan *paikat joissa olen asunut*. Sacksin mukaan sosiaalinen todellisuus hierarkioineen ja moraalisine arvoasetelmineen rakentuu pitkälti tällaisten asetelmien, vakioparien ja kategoriaryhmitysten, kautta. (Hester & Eglin 1997, 3-4; Järviluoma & Roivainen 1997, 17; Potter & Wetherell 1994, 128-129; Silverman 1998, 70-82.)

Sacks korostaa kategorioiden konstruktivistista luonnetta. Kategoriat ja niiden muodostamat ryhmittymät ovat aktiivisen toiminnan tulosta. Vaikka kategoriat sisältävätkin runsaasti *commonsense*-tietoa, ihmiset voivat valinnoillaan ja kategoriapiirteitä tuottamalla muovata, luoda ja ylläpitää kategorioiden liittyviä merkityksiä. (Hester & Eglin 1997, 19-22, 25-48; Potter & Wetherell 1994, 128.) Jayuusi (1984, 20-35) on Sacksin käsitteitä kehitellessään erottanut toisistaan kulttuurisesti kiinteät jäsenkategoriat ja tilannesidonnaisemmat *jäsenkategorisoinnit*. Kirjoittaessani *työhuoneesta* voin olettaa lukijani ymmärtävän, mitä tarkoitan. Jos kuitenkin puhun työhuoneesta sen rutiininomaisesta poikkeavassa merkityksessä – en tarkoitaakaan huonetta, jossa kirjoitan tutkielmaraaporttiani, vaan vaikka tilaa, jossa ei ole siivottu aikoihin tai tilaa, jossa yövieraamme yöpyvät – joudun todennäköisesti julkilausumaan kategoriaan liittämäni piirteet (sotkuinen työhuone) tai tuottamaan kategorian siten, että sen merkitys on muuten luettavissa

asiayhteydestään (viikonlopuksi on tulossa yövieraita, joten työhuoneeseen on tehtävä tilaa). (Ks. myös Hester & Eglin 1997.)

Kehittämänsä metodin kautta Sacks löysi joitakin sääntöjä, joiden kautta ihmiset ylläpitävät sosiaalista järjestystä. Mm. taloudellisuus- (Economy rule) ja johdonmukaisuussääntöjä (Consistency Rule) käyttäen ja tiimirakenteita (duplicative organization) hyödyntäen ihmiset osaavat jokapäiväisessä vuorovaikutuksessaan valita ”sopivat” kategoriat ja tunnistaa ”oikeat” merkitykset (ks. Hester & Eglin 1997, 4-6; Järviluoma & Roivainen 1997, 18; Potter & Wetherell 1994, 128-129; Silverman 1994, 81-82). Sacks osoittaa kuitenkin, että nämä säännöt eivät ole universaaleja aikaan ja paikkaan nähden, vaan ne ovat paikallisia, kontekstuaalisia ja ihmisten itsensä hallitsemia (Silverman 1998, 90).

Jäsenkategorisoinnin analyysi tutkielmaprosessissani

Pyrkimyksessäni tavoittaa lähiön tiloille tuotettuja arkisia merkityksiä, kunnioittaa aineiston kirjoittajien rakentamia merkityssisältöjä ja jäljittää niitä tapoja, joilla kirjoittajat paikkoja merkityksellistävät on jäsenkategorisoinnin analyysin hyödyntäminen ”helppo” ratkaisu. Ratkaisun helppoudella en tarkoita, että haluaisin päästä vähällä, edetä nopeasti tai että menetelmän omaksuminen ja käyttö olisi yksinkertaista – tätä lausetta kirjoittaessani tutkielmaprosessini on kestänyt kaksi vuotta ja tutustumiseni MCD:n kiemuroihin on kulkenut täydellisen ymmällään olon, ymmärryksen ja uudelleenhämmennyksen vuoristorataa. Tarkoitan sitä, että MCD-analyysin käyttö tuntuu tarjoavan työkaluja juuri niiden johtolankojen löytämiseksi, joita olen aineistostani halunnut jäljittää.

Analysoidessani lähiökirjoituksia olen kiinnostunut nimenomaan siitä, millaisia lapsuuden paikkakategorioita kirjoittajat muistelmissaan tuottavat, ja siitä miten – millaisin merkityksellistämisen keinoin – näitä kategorioita on tuotettu. Lähestyn aineistoa sen tarjoamista lähtökohdista käsin: kiinnittämällä huomioni runsaasti esiintyviin paikkamainintoihin ja niitä kuvaileviin piirteisiin sekä ottamalla teksteissä esiintyvät kategoriat ”annettuina”, tulkiten niitä kuitenkin pikemminkin merkityssisältöihin kuin käsitteisiin sinänsä pureutuen. Jäsenkategorisoinnin analyysiä olen käyttänyt analyysiprosessini eri vaiheissa eri ”tarkkuudella”: aluksi

olen tyytynyt käyttämään Sacksin metodisia käsitteitä laajahkon aineiston järjestämiseksi, jatkossa – pyrkiessäni yksityiskohtaisempaan analyysiin pienemmällä aineistolla – olen hyödyntänyt Sacksin ja hänen seuraajiensa ajatuksia perusteellisemmin (vrt. Coffey & Atkinson 1996, 18-32; Jokinen & Juhila 1993, 86; Silverman 2000, 42-43, 107-108).

Aloitin aineiston työstämisen tutkimusprosessini varhaisessa vaiheessa pyrkien lukemaan aineistoa mahdollisimman avoimin mielin – antamaan aineistolle tilaa konstruoida tämän tutkielman *lähiö* ja *lapsuus* ilman omia ennakkokäsityksiä sen paremmin kuin teoriakirjallisuudenkaan luomaa kuvaa siitä, millainen on lähiö lapsen asuinpaikkana. Tiedostan kuitenkin omien kulttuuristen siteideni vaikutuksen: lienee mahdotonta täysin sysätä syrjään ne ajatuksiini syöpyneet kategoriapiirteet, joita kyseisiin kategorioihin automaattisesti liitän.

Lukemistani ohjasi aluksi yleinen kiinnostus lähiöön lapsuuden elinympäristönä. Vasta useiden lukukertojen jälkeen alkoi tutkimuskysymykseni tarkentua tilakuvausten ympärille. Kirjoituksissa runsaasti esiintyneet paikkakategoriat näyttäytyivät keskeisinä lapsuusmuistojen ja lähiöympäristön jäsentäjinä ja osoittautuivat olevan paljon enemmän kuin vain mainintoja fyysisistä tilaelementeistä.

Luottaen aineistosta nousevaan tilojen merkityksellisyyteen lapsuuskokemusten jäsentäjinä aloitin tutkimusaineistoni järjestämisen poimimalla siitä fyysisiä paikkoja kuvaavat jäsenkategoriat. Kategorianmetsästykseni lähtökohtana on ollut aineistolähtöisyys: en ole etsinyt tiettyjä ennalta oletettuja kategorioita, vaan olen pyrkinyt näkemään aineistossa esiintyvät paikan määreet sekä niihin liitetyt kategoriapiirteet (ks. esim. Potter & Wetherell 1994, 160). Olen konstruoinut jokaisesta aineiston 62 kirjoituksesta taulukkomuotoisen ”tiivistelmän” kirjoituksessa esiintyneistä lähiön paikkakategorioista ja kategoriapiirteistä, erottaen toisistaan kategorioita kuvaavat toiminnalliset ja ”laadulliset” piirteet (ks. esimerkki liitteenä 3).

Vaikka tavoitteenani on aineiston autenttisuuden arvostaminen ja aineiston julkituominen sellaisenaan, on oma tulkintani ollut väistämättä mukana jokaisessa aineiston järjestämisen vaiheessa. On myös mahdollista, että huolimatta

pyrkimyksestäni johdonmukaisuuteen, aineiston luku- ja kirjaamistapani on saattanut muuttua aineiston koodaamisprosessin edetessä. (ks. Alasuutari 1994, 30-34; Potter & Wetherell 1994, 167.)

Analyysin ensivaiheessa tarkastelen kirjoittajien konstruoimia lapsuutensa paikkakategorioita kuvailevalla mitä-tasolla. Lähiön moninaiisiin paikkoihin tutustuminen (luku 4.2) houkuttelee kurkistamaan myös näkyvän maiseman taakse – niihin keinoihin, joilla tilat joko tulevat yleisesti ymmärretyiksi tai rakentuvat erityisinä. Tilakuvausten jakaminen luonnollisiin, tilanteisiin ja kulttuurisiin kategorisointeihin (luku 4.3) ohjaakin analyysiani kohti tutkimuskysymyksen toista osaa: miten kategorisoinnit kirjoituksissa rakentuvat? Analyysini on siis edennyt aineistolähtöisesti, ”omalla painollaan”, tekemieni havaintojen viitoittaessa suuntaa eteenpäin.

Olet luultavasti nähnyt jonkun sytyttävän tulitikulla takassa halkojen lomassa olevan paperin. Vähään aikaan ei näytä tapahtuvan mitään, mutta sitten huomaat ohuen tulikäärmeen etenevän paperin reuna. Tämä on juuri samanlaista. (Lewis 1998, 136.)

4 ASUNNOSTA PIHALLE, PIHASTA PUROLLE – LAPSUUSMUISTOJEN LÄHIÖTILOJA

Se oli sellainen talo, jonka päähän ei koskaan tuntunut pääsevän ja joka oli täynnä odottamattomia soppia. Ensimmäiset ovet, joita he availivat, johtivat vain vierashuoneisiin niinkuin oli odotettavissakin, mutta pian he joutuivat hyvin pitkään huoneeseen (--); sen jälkeen he tulivat vihreään huoneeseen, jonka yhdessä nurkassa oli harppu. Sitten he laskeutuivat kolme askelmaa alas ja viisi ylös ja tulivat eräänlaiseen pieneen yläkerran halliin, josta oli ovi parvekkeelle. Ja sitten he kulkivat läpi huoneitten, jotka olivat rivissä peräkkäin (--) (Lewis 1998, 5.)

Professorin talo rakentuu useasta lasten mielikuvitusta kiihottavasta paikasta. Helsingin Sanomien keräämissä, lapsen näkökulmasta kirjoitetuissa omaelämäkerrallisissa lähiökirjoituksissa kuvataan 160:tä erityyppistä tilaa⁷. Kaikissa 62:ssa aineiston kirjoituksessa kategoria *lähiö* on pilkottu useaan alakategoriaan, vähintään neljään (nainen, Kannelmäki, 22) ja enimmillään 48:aan (mies, Pihlajamäki, 12). Kategoriat liittyvät asuntoon, asuintaloon, piha-alueeseen, naapuristoon, muuhun lähiympäristöön sekä julkisiin tiloihin ja palveluihin. Lisäksi tilakategorioiden kuvataan lähiömaisemaa yleisesti (esim. *omakotialue*, *lähiöiden välinen laakso*, *ampumaradan alue*) ja esitellään johonkin tiettyyn toimintaan liittyviä yksittäisiä tiloja (*rautatiesilta*, *erakon maja*, *muuntaja*, *hyppyrimäki*). Kirjoituksissa esiintyvät tilat on lueteltu liitteessä 4.

Yleisimmin kirjoittajat mainitsevat kategorian *kauppa* (58 kirjoituksessa 62:sta). Yli puolessa kirjoituksista mainitaan myös *koulu*, *ostoskeskus*, *talo*, *asunto*, *piha*, *metsä* ja *kalliot*. Kyseisten kategorioiden runsas esiintyminen viittaa kirjoittajien uskollisuuteen Helsingin Sanomien viiteartikkelille, jossa kysyttiin kirjoittajien kokemuksia mm. asunnosta ja kaupassakäynnistä (ks. liite 1). Useat

⁷ Luku 160 koostuu konstruoimistani tyypittelyistä ja yhteenluokitteluista (esim. *talo*, *asunto*, *piha* jne.). Kirjoittajien tuottamia kategorisaatioita lähiön tiloista on huomattavasti enemmän (vrt. *tiilitalo*, *vuokratalo*, *pilvenpiirtäjä*, *kotitalo*, *tallelokero*). Tässä aineiston koodaamisvaiheessa en ole kiinnittänyt erityistä huomiota niiden tuottamiin erilaisiin merkityssisältöihin, vrt. luku 4.3 ja 5.

luontomaininnat saattavat olla vastaus artikkelin *ankeat betonilähiöt* -kategorisaatioon.

*(--)*Herttoniemi oli *(--)* toista maata. Muistan, että nykyisen Itäkeskuksen kohdalla aukenivat pellot ja laidun, jolle suuri karja kevään tultua päästettiin. *(-)* [K]eväällä roudan sulettua asuinalueen reunamilla oli kiinnostavaa joutomaata, jonka savivelliin saattoi upota reittä myöten *(--)* Kajaaninlinnantien toinen pää päättyi metsään, jota jatkui Myllypuroon saakka. Kerrostalojen väliinkin oli jätetty metsikköä ja rakentamattomia kallioalueita. (nainen, Puotinharju,1.)

Osa paikoista mainitaan vain yhdessä kirjoituksessa. Nämä vain kerran mainitut kategoriat rakentavat usein kontekstin tietylle yksittäiselle tapahtumalle tai toimintatavalle:

*Koskaan en unohda, kuinka yritin kotiväkeä suostutella ottamaan siipirikon pulun meille talven ajaksi kylppäriin. Ei siihen tietenkään suostuttu ja niinpä rakensin yhdessä Raisan kanssa puluressulle ensisuojan **parvekkeiden alle, talon nurkkaan**.* (nainen, Pohjois-Haaga,62.)

***Talon päädyssä oli lehtilaatikko**, josta saattoi tehdä uskomattomia löytöjä: sieltä löytyi sarjakuvalehtiä, aikakauslehtiä eriskummallisine tapahtumineen tai vaikka isojen poikien lehtiä.* (mies, Vuosaari,28.)

Suurin osa kuvatuista paikoista on kuitenkin mainittu monessa kirjoituksessa. Tämä viittaa paitsi Helsingin Sanomien kysymyksiin vastaamiseen, myös yhteisiin kulttuurisiin tapoihin jäsentää kokemuksia (jotka myös HS:n toimittaja jakaa). Pirjo Korkiakangas (2001) on tarkastellut yhteisesti jaettuja kaupunkimuiistoja omaelämäkerrallisesta näkökulmasta. Hän erottelee henkilökohtaiset ja kollektiiviset muistot toisistaan viitaten yhteisölliseen historiaan, joka muokkaa yksilön muistoja ja kokemusta tilasta. Tällöin yhteinen paikkakokemus näyttäytyy kuitenkin autenttisena tilana, joka representoi tiloja jotenkin todemmin kuin henkilökohtainen kokemus. Sojan (1996, 10-12) ajatukset reaalisesta ja imaginaarisen tilan yhdistävästä Kolmannesta tilasta (Thirdspace) ovat paremmin liitettävissä aineiston kirjoittajien konstruoimiin samansuuntaisiin lähiökuvauksiin. Sojan (1985, 92-98) mukaan paikkoja ei voida tarkastella yksin reaalisina, sen paremmin kuin mentaalisiin tiloihin, vaan tilallisuus on aina sosiaalisesti konstruoitunutta. Myös Rob Shieldsin (1991, 29-31, 46-48) mukaan kulttuuriset

käytännöt ylläpitävät kollektiivisia käsittämistapoja, jolloin kulttuurissa jaetut paikkakokemukset voidaan nähdä vakiintuneina tapoina merkityksellistää tiloja sosiaalisin sisällöin. Tällöin kirjoitusten yhtenevät sisällöt voidaan ymmärtää kulttuurissamme vakiintuneena tapana tulkita tiloja, esimerkiksi lähiötä.

Kirjoitusten yhtenevät paikkamaininnat lienevät hyvin samankaltaisia myös monissa muissa ympäristöissä eläneiden ihmisten paikkamuistojen kanssa. Elämää lähiössä -aineiston paikkakategoriat voisikin – periaatteessa – sijoittaa minne tahansa (vrt. Korkiakangas 2001, 67-68). Se mikä sitoo tämän aineiston paikat juuri tiettyihin asuinympäristöihin, tiettyyn aikakauteen ja tiettyjen henkilöiden elämänhistoriaan, ovat ne paikoille annetut merkitykset, jotka tuotetaan kategoriavalinnoilla ja kategorioita luonnehtimalla.

4.1 Lapsuusmuistot lähiötä jäsentämässä

Kesäinen lähiö piirtyi mieleen joissain näkymissä, tunnelmissa ja hajuissa. Kuumuutta ja pölyä. Likaisia ja hikisiä poikia pelaamassa jalkapalloa. Sateen jälkeen kostean asfaltin kaupunkilainen tuoksu, kun tultiin maalta kotiin. Kellareita, porttikäytäviä, tasakattoja, rappukäytäviä, parkkitasanteita, betonia. Mutta myöskin puistoja, nurmikoita ja tiheä metsä, jota ei ollut vielä muutettu puistoksi ja, jota kutsuimme seitsenvuotiaina naskaleina sademetsäksi. (mies, Kontula, 55.)

Esimerkin kontulalaisissa lapsuusmuistoissa *lähiö* määrittyy *näkymien, tunnelmien ja hajujen* kautta. Se rakentuu myös osana kaupunkia vastakohtana maaseudulle. *Kellareiden, parkkitasanteiden* ja muun *betonisen* vastapainoksi kirjoittaja kuvaa *puistoja, nurmikoita ja metsää*. *Kategoria sademetsä* – kosteana, tutkimattomana ja seikkailua täynnä – tuottaa positiivisen vastinparin *kuumuuden* ja *pölyn* keskellä leikkiville *likaisille ja hikisille pojille*.

Kuvailemalla lähiön paikkoja laadullisin ja toiminnallisin määrittelyin aineiston kirjoittajat värittävät lähiömaisemaa ja jäsentävät tilaa suhteessa ympäristöönsä. He luovat emotionaalisia virityksiä ja rakentavat paikoistaan erityisiä. Käyttämällä kuvailevia adjektiiveja ja paikkaa määritteleviä attribuutteja – esimerkiksi etäisyyden

ja sijainnin ilmaisuja – sekä kuvaamalla paikkaan liittyvää toimintaa tila identifioituu tietyksi, juuri tässä yhteydessä tarkoitetuksi paikaksi.

Suurella porukalla kokoontuimme [pihalle] leikkimään kirkonrottaa, vinkkiä, kymmentä tikkua laudalla, hailii-hailoota jne. (--) Läheisillä kallioilla kiipeiltiin ja leikittiin kotia, piilosta, rosvoa ja pollaria. Talon eteläpään viidakossa roikuttiin puissa ja kahlattiin ojissa (--) Ensimmäiset viinakokeilutkin teimme taloyhtiön kerhotilassa (--) (nainen, Vuosaari, 26.)

Keittiö oli ruskean ja valkean kirjava. Joku seinä oli voimakkaan keltainen. Kaikissa huoneissa oli paksu ruskea kokolattiamatto, ja minun huoneessani kammottavat isokukalliset kukertavat tapetit. (nainen, Vuosaari, 31.)

Minä kävin Vuosaaren kansakoulua, jonne oli noin 100 m matkaa. Myöhemmin kävin 500 m päässä kotoani olevaa Vuosaaren Yhteiskoulua. Vuosaarella oli paljon lapsia ja ennen pitkää kansakoulu kävi pieneksi ja koulun pihalle sekä Punakiven tielle ilmestyi parakkeja. (--) Lähellä oli myös K-kauppa ”Vuosaaren valinta”, jossa perheen ostokset tehtiin. Noin kilometrin päähän Kangaslammen viereen oli rakennettu ostoskeskus (--) (nainen, Vuosaari, 30.)

Aineiston kirjoittajat eivät useinkaan kokoa kuvaamiaan paikkoja käsitteen lähiö alle. Sen sijaan he puhuvat asuinympäristöstään paikannimin (*Herttoniemi, Jakomäki, Kontula, Myllypuro* jne.) ja käyttävät termejä *lähiympäristö* ja *asuinalue* kuvaamaan tilojen edustamaa kokonaisuutta. Useammin kuitenkin tiloista rakentuu pienempiä leikkipaikkojen, pihapiirin, taloyhtiön tai esim. koulumatkan kategorijoukkoja. Esimerkiksi kategoria *asuintalo* jaetaan kirjoituksissa paitsi omaan taloon, naapuritaloon ja muihin lähiön taloihin, myös kattoon, seinään, a-rappuun, b-rappuun, hissiin, kellariin, pesutupaan, asuntoihin jne. Kirjoitusten metsä taas rakentuu *lepikoista, kallioista, suolammista, hiihtoladuista, poluista, juoksuhaudoista*. Myös kategoria *piha* käsittää laajan joukon ”jäseniä”, joiden kautta kirjoittajat jäsentävät tilaa ja tuottavat samalla pihalle eriytyneitä merkityksiä.

***Pihan** lapset tulivat aamuisin ulos leikkimään (sitä haettiin toinen toista ulos), joko Etupihalle tai Takapihalle. **Etupiha** oli se puoli johon autot pääsi ja joka oli ahtaampi ja pimeämpi. Täällä kuitenkin oli hyvä pyöräillä ja leikkiä ”Kirkonrottaa” ym muita yhteisleikkejä. **Takapiha** oli nurmikoitu ja siellä oli **lautakeinujen** lisäksi vain **hiekkalaatikko**. Mutta tänne paistoi aurinko, täällä kasvoi pienten kallioiden välissä kaikki*

kevään kukat, täällä rakennettiin majoja ja talvella lumilinnoja (--)
(nainen, Pohjois-Haaga, 59.)

Kirjoittajat tuottavat mainitsemistaan tiloista kategorijoukkoja myös muun kuin tilan fyysisen ulottuvuuden rajaamana. Runsaasti kuvattu leikkipaikkakategoria rakentuu hyvinkin erilaisten fyysisten elementtien ympärille. *Leikkipaikka* voi kategorisoida yhtä hyvin *omasta huoneesta*, *kiipeilytelineestä* tai paikasta *puun alla* kuin *parkkipaikasta*, *rakennustyömaasta* tai *kivestä metsän keskellä*. Myös kirkon alla ja bussipysäkillä voi kirjoittajien konstruoimana olla *leikkipaikassa*:

Kirkko seisoi metallijalkojen päällä ja sen lattian ja maan väliin jäi lapsen mentävää tilaa. Siellä leikittiin varsinkin kotia.
(nainen, Vuosaari, 29.)

Bussia odottaessa **Herttoniemen kioskin pysäkillä** jännitimme, näkyykö ”*Monnin Marttaa*”, joka asui pysäkin vieressä pienessä hökkelissä. *Martta saattoi joskus olla hurjalla tuulella ja tulla huutamaan mökin pihalle. Pojat kävivät häntä kiusaamassa (--)*
(nainen, Yliskylä, 19.)

Yhdestä fyysisesti rajatusta tilasta voi rakentua useita erilaisia kategorisointeja. Kirjoittajat tekevät valintoja sen suhteen, mihin kategorijoukkoon kuuluvaksi he paikan esittävät. Kirjoittaessaan, että *tytöt ratsastivat taipuisilla pajupuilla*, vuosaarelainen nainen (24) puhuu *pajupuista* nimenomaan tyttöjen leikkipaikkana, ei esimerkiksi talonmiehen oksankarsimistyömaana, yleisenä suomalaisena lehtipuuna tai punontatöiden työmateriaalina. Sen sijaan, että *pajupuut* merkityksellistyisivät osana pihakasveja, lehtipuita tai askartelumateriaaleja, kirjoittaja kategorisoi ne leikkipaikkana. Lukijana joudun myös itse tulkitsemaan ja valitsemaan vaihtoehtoisista paikkakonstruktioista sen, mitä uskon kirjoittajan tarkoittavan. Onko *ostari* ostostentekopaikka, naapuriston tapaamispaikka vai nuorison ajanviettopaikka? Entä onko *pyöräkellari* polkupyörien säilytyspaikka, humalaisten lämmittelypaikka vai lasten leikkipaikka? Luottaen kirjoittajien kanssa jakamaani kulttuuriseen arkiymmärrykseen jäsenän seuraavassa kirjoittajien tulkintoja lapsuutensa lähiötiloista.

4.2 Lapsuuden lähiömaisemaa

Paikat ja maisemat ovat kirjoituksissa se, jonka kautta kirjoittajat jäsentävät lapsuutensa lähiöympäristöä. En lähde – Petri Raivon (1997, 193-194) kehotuksesta huolimatta – problematisoimaan maisemäkäsitettä, vaan näen maiseman vaihtuvina paikan ja tilan kuvauksina, joiden kautta kirjoittajat korostavat ja ohittavat lähiön tiloja ja tilanteita. Maisemat eivät viittaa vain tilojen fyysisiin piirteisiin: ne sulkevat sisäänsä ihmisiä, sosiaalisia suhteita ja kulttuurisia järjestyksiä; fyysiseen maisemaan liittyy kiinteästi sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus (Huttunen 2002, 28).

Lähestyn kirjoittajien maisemakuvauksia huomioiden heidän tiloihin kiinnittämänsä kulttuuriset merkitykset ja sosiaaliset käytännöt. Tällaiseen elettyyn (lähiö)tilaan on tutkimuksissa usein suhtauduttu vähättelevästi leimaten se ”tarinoinniksi” ja ”juoruiluksi” (Saarikangas 2001, 64). Tästä teknisestä suhtautumistavasta poiketen haluan asennoitua aineistoon empaattisesti (Granfelt 1998, 24-31; Kaskisaari 2000, 59-61; Vilkkonen 1997, 185-187) tai *postmodernilla herkkyydellä* (ks. Vilkkonen 1997, 23-28) – avoimena kirjoittajien kerronnalle ja vastaanottavana kirjoitusten tuottamille merkityksille, pyrkien kuitenkin tiedostamaan oman henkilöhistoriani luomia tulkinnallista kontekstia.

Eräsaaren (1995, 82-84) mielestä tutkimukset ovat lähinnä tekijänsä näköisiä konstruktioita. Tässä rekonstruoimani kirjoitusten lähiömaisema on varmasti yleistävä eikä tee oikeutta kirjoittajien omaelämäkerralliselle erityisyydelle eikä tilojen kirjoituksissa saamille ainutkertaisille merkityksille. Yritän kuitenkin antaa aineiston puhua suorien lainausten muodossa ja toivon, että ”lasten lähiö” näyttäytyy raporttini lukijalle edes suurin piirtein sellaisena, jona kirjoittajat ovat sen konstruoineet (vrt. Granfelt 1998, 44). Tekstin sujuvoittamiseksi viittaan aineistoon

vain numeerisin koodein, kirjoittajien asuinlähiö ja sukupuoli – joita en sinänsä pidä tässä yhteydessä merkityksellisinä – ovat jäljitettävissä liitteessä 2.

4.2.1 Kotona: ”64 neliötä” ja ”meidän uusi koti”

Kirjoittajien lapsuusmuistot sijoittuvat 1950-luvun lopulta 1970-luvulle; aikaan, jolloin suomalaisessa asuntopolitiikassa elettiin suuria muutoksia. Elinkeinoelämän rakennemuutos ja yleinen elintason nousu konkretisoituivat asuntotuotannossa asuntojen määrän, neliömäärän ja varustetason lisääntymisenä (Junnto 1990, 333). Kaupunkikeskustan ”hellahuoneissa” asuneelle suomalaiselle työväenluokalle tarjoutui lähiössä mahdollisuus tilavaan, moderniin perheasuntoon. Suomalainen asuminen ei kuitenkaan täyttänyt kansainvälisiä tilakriteerejä. Asumistasonormeja sovellettiinkin ”suomalaisittain”: vaatimus- ja tavoitetaso oli yleiseurooppalaista alhaisempi. (Mt. 1997, 40-43.)

Aineiston kirjoittajat saavuttivat *selvän tasonnousun* (17) muuttaessaan ahtaista kaupunkiasunnoista *kolmen huoneen ja keittiön asuntoon* (37), *48 m² kaksioon* (6) tai *kaksioon, jossa putkimaista eteistä seurasi taskukokoinen keittiö, olo- ja makuuhuone toistensa takana* (58). *Uusi asunto* oli usein *aravakaksio* (14), *vanhempien ensimmäinen omistusasunto* (43) ja *tilavuudessaan mahtava!* (55). *Huoneisto tuntui taivaalta juoksevine vesineen ja keskuslämpöineen* (58), *jääkaappeineen, parvekkeineen ja huikeine näköaloineen yli puiden latvojen* (4). Asunto jakaantui *olohuoneeseen, keittiöön, isoon kylpyhuoneeseen ja lastenhuoneeseen*, joka yleensä jaettiin *pikkuveljen tai -siskon kanssa*.

Kirjoittajat jäsentävät asuntoaan paitsi kokoon, tilaratkaisuun ja varustetasoon nähden, myös *omana kotina*. Kategorian vaihdon myötä tilasta tulee subjektiivinen ja sosiokulttuurinen osa ihmisten arkielämää. Koti on emotionaalisesti virittynyt käsite, eletty ja koettu tila (Granfelt 1998, 103-106). Se on yksilön ja hänen ympäristönsä välinen suhde, joka realisoituu toiminnassa (Vilkkö 2000, 214). Vilkkö (1998, 28-29) puhuu ”kodin tunnusta” viitaten kotikäsitteen monimerkityksisyyteen.

Koti ei ole jäljitettävissä tiettyyn tilaan, kuten taloon tai asuntoon (mt., 28), vaan se voi saada moneen suuntaan venyviä merkityksiä (Huttunen 2002, 50-51, 328-329).

Puhuessaan *asunnon*, *huoneiston*, *kolmion* tai *kämpän* sijaan *kodista* kirjoittajat tuottavat tilalle merkityksen ”ei kenen tahansa” asuinpaikkana. *Koti* sisältää piirteen *meidän*, vaikka tilan omistaja olisikin *toinen*:

Kotimme oli kaupungin vuokratalossa (--) (nainen, Kontula, 52.)

Samoin kuin *asunto* viittaa *asukkaaseen*, löytyy *kodin* referenssi *perheestä*. Kodin tilat liittyvätkin kirjoituksissa usein perhesuhteita ilmentävien toimintakuvausten ympärille:

Lastenhuoneessa minulla oli käytössäni yksi nurkka (--) Isän kanssa rakensin siihen hyllyt tavaroilleni ja koulukirjoilleni. Läksyt tein iltaisin keittiön pöydän ääressä. Isä istui pöydän toisella puolella, rakenteli pienoismalleja balsapuusta ja opetti lausumaan oikein ”kycklingen”. (nainen, Pihlajamäki, 11.)

Koko perhe yhdessä katseli telkkaria iltaisin; Ashtonin perhe, Payton Place, Virginialainen, Bonanza. Isä katsoi uutiset tarkkaan ja silloin oli oltava hiljaa. (nainen, Jakomäki, 48.)

Toisten kotona leikittiin hyvin harvoin (24), joten kotona *leikittiin pikkuveljen kanssa kaikenlaisia mielikuvitusleikkejä* (53). Joissakin kodeissa lasten vierailut toistensa luona olivat tavallisempia:

Sisällä leikittiin tyttöjen kanssa kotia, barbit olivat myös kovasti leikeissä, nukkekodilla leikittiin ja prinsessoiksi pukeuduttiin tuon tuostakin. (nainen, Vesala, 38.)

Kymmenen vanhana (--) Ipan kanssa kutsuimme kaksi poikaa kylään kuuntelemaan musiikkia: *Honey – Sugar Sugar!* (nainen, Kontula, 54.)

4.2.2 Talossa: ”korkea kivilinna” ja ”pitkät, pimeät kellarikäytävät”

Perheeseen liittyvät kategoriapiirteet vähenevät huomattavasti kirjoittajien siirtyessä kodin yksityisyydestä julkisempiin tiloihin, piholle, kaduille ja lähiympäristöön, joissa sosiaalisten suhteiden keskiöön nousee lasten keskinäinen vuorovaikutus. Keräsen

(1995, 33) mukaan yksityisen ja julkisen käsitteet saavat erilaisia merkityksiä eri käyttöyhteyksissään. Käsitteitä on vaikea nähdä puhtaasti tilallisina – kodin kategorisoiminen yksityisenä ja sen ulkopuolisen maailman julkisena jäsentää sosiaalista todellisuutta luokituksineen, rakenteineen ja merkityksineen. Rajanveto yksityisen ja julkisen välille on kuitenkin vaikeaa: esimerkiksi asuintalo eri elementteineen kategorisoidaan yksityiseksi tai julkiseksi *tilanteesta riippuen*. Usein kirjoittajat rakentavat kodin ja pihan, yksityisen ja julkisen, välille ”rajatilan” (ks. Helne 2002, 169-192) *talosta* ovikelloineen, rappukäytävineen ja parvekkeineen.

Ainoa väline tuttujen väliselle kanssakäymiselle oli ovikello.
(nainen, Kannelmäki, 21.)

Muistan, miten ihanasti pulla tuoksui jo alhaalla rapussa (--)
(nainen, Kontula, 53.)

Lähes aina oltiin ulkona. Leikit keskeytti äiti huutamalla parvekkeelta syömään... Jos pihalta oli asiaa kotiin huudettiin ”Äiti tuu ikkunaan, täällä huutaa nn”, Näin saatiin oikea äiti parvekkeelle.
(nainen, Vuosaari, 24.)

Lähiötila kärjistetään usein ”yksitoikkoisten, harmaiden betonimassojen kasaumina” (Erat ja Luoma 1992, 3). Aineiston tarinat sijoittuvat historiallisesti toisaalta jälleenrakennuskaudelle, jolloin kerrostalorakentamisessa painotettiin talojen viihtyisyyttä ja niiden hyvää sijaintia luonnonläheisessä ympäristössä. Toinen puoli kirjoitusten tarinoista ajoittuu kompaktin elementtirakentamisen vaiheeseen, jolloin asuntotuotantoa sääтели arkkitehtuuristen tai maisemallisten näkökohtien sijaan tehokkuus: valkoiset kerrostalot, joissa oli paljon asuntoja, rakennettiin ruutukaavaan (Juntto 1990, 222-226, 276-278). Fyysisen tilan tarkastelu irrallaan sitä merkityksellistävistä vuorovaikutuksellisesta kontekstista ei ole kuitenkaan tässä yhteydessä hedelmällistä. Talo ei ole vain neutraali objekti, vaan se saa kirjoittajien konstruoimana vaihtelevia sisältöjä (vrt. Bäcklund 1997, 207).

Huhtikuussa 1962 muuttimmekin sitten Pihlajamäkeen, Postipankin omistamaan vuokrataloon osoitteeseen Maasälväntie 5-9. (--)
Muuttomme aikoihin Pihlajamäen kerrostaloista ei ollut valmiina muita kuin oma talomme ja Maasälväntie 14, jota sanottiin Suomen ensimmäiseksi täyselementtitaloksi. (--)
Kotitalomme (--) oli rakennettu *kallioiseen rinteeseen kadulle avautuvan puolikaaren muotoon. (--)*
Talossa oli 16 rappua ja yhteensä 104 perhettä. Lapsia oli valtavasti (--)

). Kylmä ilma ajoi sitten tupakoivat ja kaljoittelevat joukot rappukäytävien ja kellareiden suojiin (--) (mies, Pihlajamäki, 12.)

Vuokratalo rakentuu esimerkissä suhteessa ajankohtaan, talon omistukseen, rakentamiseen ja rakentamisajan historiaan. *Kotitalo* saa piirteensä myös ympäröivästä maisemasta ja fyysisestä ilmeestään sekä talon asukkaiden toiminnasta. Kirjoittajien kuvaamana *vastavalmistunut, upea 3-kerroksinen tiilitalo* (59) seisoi vankkana rinnallaan *kaksi nelikerroksista kolmirappuista kivilinnaa* (58). *Perheen tallelokero valkeaksi maalatussa uudessa elementtitalossa* (11), *8-kerroksinen tornitalo* (17) tai *upouusi pilvenpiirtäjä* (61) sijaitsi *rauhallisessa kolkassa Jakomäkeä* (51), *törrötti metsän keskellä* (61) tai oli *viluinen rakennusrypäs keskellä vääränlaista maisemaa* (1).

Pitkässä, valkoisessa, suorakulman muotoisessa kerrostalossa (10) oli *sauna, pesutupa, pannuhuone ja talkkarin huone* – ”*me mennään kertoo talkkarille*” oli tuttu lause monen pikku pahantekijöiden korvissa (8). Talossa *asui paljon lapsiperheitä* (51), *leikkikavereita ei puuttunut* (50). Usein *leikittiin vain omassa talossa asuvien lasten kanssa* (49) ja *syntymäpäiville kutsuttiin kaikki oman talon lapset* (24). Lapset *lukivat sarjakuvalehtiä, potkivat palloa tai kävivät syvällisiä keskusteluja meidän talon kellarissa*, joka oli *mainio paikka sadesäällä* (28), tai *juoksivat varvastossuissa pitkin pihoja ja kellareita (mikä oli tietenkin kiellettyä)* (54). Usein *kellarihuoneita oli muutettu kerhotilaksi* (12), jossa *oli pingispöytä* tai jossa *pidettiin pyhäkoulua* (28). *Erään taloyhtiön kellaritiloissa Kiillekujalla nuorison haltuunsaama oleskelutila oli muutettu varsinaiseksi huumeluolaksi* (12).

4.2.3 Pihalle: ”etupiha oli asfalttia” ja ”takapihalta alkoi metsä”

Asuintalojen pihojen voidaan nähdä muodostuvan vaihtelevassa määrin sekä valmiiksi rakennetusta että luonnonmukaisesta tilasta (ks. esim. Allas ym. 1992; Horelli 1994). Fyysisenä tilana ja lasten toimintaympäristönä pihalla on tavallaan kaksi luonnetta: tila on toisaalta valmiiksi määriteltyä, toisaalta eriytymätöntä (vrt. Strandell 1995, 104). Valmiiksi määriteltynä kerrostalomainen piha edustaa usein ikä- ja kehitysvaiheiden mukaista suunnittelua ja järjestystä. Leikkipaikat on erotettu omiksi alueikseen muusta ympäristöstä, ja pikkulasten leikkivälineet on erotettu

vanhemmille lapsille tarkoitetuista, nuorille on omat kokoontumispaikkansa. Toisaalta piha on tilana avointa ja eriytymätöntä: sitä ei ole jaettu käyttäjien kesken, vaan tila on yhteistä. (Vrt. mt., 104-108.)

Lähiöpihan valmiiksi määritellyt asemat eivät inspiroi kirjoittajia monisanaisiin kuvauksiin. *Hiekkalaatikkoa* tai *kiipeilytankoa* kuvataan ainoana järjestettynä leikkipaikkana (2), *keinuissa pelattiin keinupeffistä* (12), *kiipeiltiin* (9) ja *otettiin niin kova vauhti kuin saatiin ja hypättiin niin pitkälle kuin päästiin* (26). Sen sijaan kirjoitusten lapset olivat taitavia toiminnallaan uudelleenmäärittelemään valmiiden tilojen merkityksiä:

Autotalleja oli (-) talon takasivu täynnä. Hyvä niin, sillä autotallin oviin oli mukava potkia jalkapalloa. (mies, Vuosaari, 28.)

Talon Etupihalla oli kaksi puusta rakennettua mattojen 'tamppaus'telinettä, joissa me teini-ikäisinä pelasimme korttia. (nainen, Pohjois-Haaga, 59.)

Strandell (1995, 63) on päiväkoteja tutkiessaan havainnut, että eniten lapsia houkuttelevat tilat, jotka ovat avoimia useisiin suuntiin ja joiden käyttö on vähiten ennalta määrättyä. Tällaiset tilakategorisaatiot ovat houkutelleet myös kirjoittajia tiheisiin kuvauksiin⁸. Kirjoittajien konstruoimana eriytymätön piha-alue merkityksellistyy erityisesti lasten leikkien paikkana.

Parhaita tyttöjen pihaleikkejä olivat hyppynarulla hyppely ja twist. Leikimme usein myös kirkkistä, jossa kaikki olivat mukana, tytöt ja pojat. Välillä kirkkis muuttui 10 tikkua laudalla tai vinkiksi. Tytöt leikkivät tietysti barbeilla kesällä ulkona ja talvella rapussa. Poikien lempileikki taisi olla neppariautot. Pihallamme oli pieni alue, jolla oli aivan erikoisen pehmeää hiekkaa ja siihen pojat tekivät parhaat neppisratansa. (nainen, Jakomäki, 47.)

Piha-alue kuvataan *suureksi*, toisaalta *asfalttiseksi* ja *betoniaidan ympäröimäksi* (33), toisaalta *metsäiseksi* ja *kallioiseksi*, jossa *vanha omenapuu talon takana* (12) tai *Laivakivi, iso matala siirtolohkare* (29) houkutteli tyttöjä väkertämään ”pesiään” ja

⁸ *Tiheän kuvauksen* (thick description) käsitteellä on tieteellisessä tutkimuksessa viitattu tavallisesti tutkijan tuottamaan tiiviiseen kuvaukseen tutkimuskohteestaan (Geertz 1973; ks. Alasuutari 2001; Eräsaari 1995). Tässä tarkoitan kuitenkin niitä tekstin tihentymiä, joissa *aineiston kirjoittaja* pysähtyy vuolaasti kuvailemaan tilaa ja siihen kiinnittyvää tilannetta.

poikia vakoilemaan syysiltoina taskulamppujen kanssa (32). Pihatilan eriytymättömyyttä jäsennetään etupihaksi, jonne autot pääsi ja joka oli ahtaampi ja pimeämpi (siellä leikittiin kirkonrottaa ja muita yhteisleikkejä), ja takapihaksi, jossa paistoi aurinko ja kasvoi pienten kallioiden välissä kaikki kevään kukat (siellä rakennettiin kesällä majoja ja talvella lumilinnoja) (59). Piha jaetaan myös omaan pihaan ja naapuritalon pihaan tai yläpihaan ja alapihaan, joiden lapset olivat varsin vähän tekemisissä keskenään jokatalvista lumisotaa lukuun ottamatta ja touhusivat vielä teini-ikäisinäkin täysin erilaisia juttuja (12). Parkkipaikalla maisteltiin asfalttipikeä (53) ja pelattiin nelistä (neljää maalia) aina niin kauan kun joku talon ukoista tuli huutamaan, että pallo osui hänen autoonsa ja peli loppuu nyt! (39). Autotallin ovea vasten pelattiin ”kymppiä” (1) ja talvella talkkari kuljetti lapsia traktorin kauhassa ympäri taloa ja kasas isoja lumikinoksia, jonne duunattiin lumiluolia ja linnoja (39). Kesällä oltiin nurmikolla retkellä, eikä tsilari siitä mitään sanonu (mt).

Pihan tilat jäsenyivät myös suhteessa aikaan - *aamulla piha tyhjjeni autoista, kun isät lähtivät töihin (24)*. Lisäksi ikä ja sukupuoli merkityksellistävät kirjoitusten pihatilaa ja rakentavat ”reviirejä”:

Vuosaarella oli kaksi luistinrataa; ylä- ja alajää. Yläjäällä kävi vähän vanhempia poikia pelaamassa lätkää, joten lienee helppo arvata kumpi luistinrata oli meidän pihan tyttöjen suosiossa. (nainen, Vuosaari, 26.)

[K]eiuissa isot tytöt viettivät iltoja (--) (nainen, Vuosaari, 29.)

Takapihalle ei aivan pienenä (--) ollut asiaa (nainen, Herttoniemi, 8.)

Tällaisissa sosiaalisesti tuotetuissa jaoissa ei ole Kinnusen (2001, 12) mukaan mitään ”luonnollista”, vaan ne tehdään tulkitseamalla ja määrittelemällä sitä, mitkä erot ja jaottelut ovat merkityksellisiä (myös Petrelius 2002). Gordon, Holland ja Lahelma (2000) ovat tarkastelleet tilan ja sukupuolittavien käytäntöjen yhteyttä kouluympäristössä: tilankäytön ja siihen liittyvien valintojen kautta tutkimuskoulujen oppilaat saattoivat joko korostaa tai häivyttää sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan (mt., 165-191; ks. myös Tolonen 2001, 32-35). Kun tila ymmärretään näin sosiaalisena ja kulttuurisena kategoriana, joka tuotetaan arkisissa käytännöissä, on

tilan sukupuolisuudenkin – ja ikärakenteen – tarkastelu mielekästä (Koskela 1997, 74).

Strandellin (1995) mukaan ikä- ja sukupuolisidonnaiset ”reviirit” eivät kuitenkaan ole samalla tavalla ”olemassa olevia” kuin tietyille osallistujamäärälle ja tietynlaisille osallistujien välisille suhteille suunnitellut ”valmiit paikat”. Sen sijaan ne luodaan ja ylläpidetään käytännön vuorovaikutuksessa. Reviirit ovat myös sidoksissa aikaan: ne ovat usein lyhytkestoisia ja niiden olemassaolo lakkaa toiminnan loppumisen myötä. (Mt., 106-108.) Reviirien perustaminen, ylläpito ja puolustaminen eriytymättömässä pihatilassa ei ollut aina helppoa kirjoitustenkään lapsille:

(--) [P]aikasta kaveripiirissä piti tapella *(--)* (nainen, Kontula, 53.)

(--) [S]ain ekat ajat parkua aika lailla kun *(--)* kaikki muut tytöt oli mua vuoden vanhempia eikä ne oikeen arvostaneet mua korkeelle. (nainen, Pohjois-Haaga, 62.)

Lapset muodostivat omia solujaan, joissa syntyi hyviä ystävyys-suhteita
(--) (nainen, Kannelmäki, 21.)

4.2.4 Ihan lähellä: ”kuraiset kadut” ja ”naapuritalon pelottavat merimiehet”

Mervi Ilmosen (1991) tutkimana lähiönuoret eivät kokeneet asuinalueita omakseen. Rakennetun ympäristön rumuus, tylsyys ja yksitoikkoisuus saivat nuoret kokemaan pääasiassa kielteisiä tunteita asuinlähiötään kohtaan. (Mt. 84-85, 117.) Lähiökorttelit väriytyvät negatiivisesti myös arkkitehdin silmin: ”(--) asfaltoidut pysäköintialueet hallitsevat ja (--) yhteys läheiseen luonnonympäristöön on katkaistu leveillä liikenneväylillä.” (Erat & Luoma 1992, 4). Tällaisin silmälasein kadut ja korttelit ilmenevät kuitenkin fyysisinä ja teknisinä, vailla niitä merkityksellistävästä sosiaalista ja vuorovaikutuksellista sisältöä.

Tiet ja kadut olivat kirjoittajien kuvaamina varsinkin lähiössä asumisen alkuaikoina *kuraisia ja keskeneräisiä* (53), *mutkikkaita* (40) ja *huonokuntoisia* (19) – *asfaltti puuttui* (29). Kadut olivat toisaalta ikäviä – *maailmassa [ei] ole varmaan tylsempää paikkaa kuin Näyttelijäntie sunnuntai-iltapäivisin* (57) – toisaalta *ensimmäiset pyöräretket lähinaapuruston kävely- ja pyöräteillä [olivat] keväisiä huippuhetkiä* (14).

Katujen päällystäminen toi mukanaan *asfaltin hajun, ruskeaksi paahtuneet miehet ja työkoneet, jotka olivat kuin suuria petoja* (11). *Asfalttikaduilla piti varoa autoja* (13), mutta *asfalttiin* oli myös *kiva piirtää liiduilla* (11) ja *pistellä poskeen katukivetyksen välistä löytyvää pikeä* (62). Sosiaalisena ympäristönä katu kategorisoituu myös yhteiskunnallisesti:

Siilitiellä asui koko yhteiskunnan kirjo, ja seudun maine oli melko hurja.
(mies, Herttoniemi, 4.)

Surullisen kuuluisa Siilitie (6) kategorisoituu toisaalla kuitenkin *kotikaduksi* kantaen 'oman' ja 'henkilökohtaisen' kaltaisia merkityksiä. 'Oma' ja 'vieras' erotetaan toisistaan kuvaamalla *suuria vuokrataloja*, joista *tiettyihin ei pitänyt mennä* (13). *Naapuritalo* tuotetaan usein tilana, jossa *asui kummallista väkeä* (49). Kirjoitusten lapset saattoivat kutsua naapuritaloa *"tuhmantaloksi"* ja *sen pihan lapsia "tuhmantalolaisiksi"* (24). Erontekoa 'meidän' ja 'muiden' välillä korostetaan myös kuvaamalla naapuritalojen "epämääräisiä" asukkaita ja "kyseenalaista" toimintaa:

Kakkostalossa asui perhe, jonka isä kuoli (-) ylensyöntiin. Kakkos-, kolmos- ja nelotaloissa asui minua vanhempia koviksia, joita vanhempiemme ohjeitten mukaan välttelimme. (-) Taisivatpa tulla huumeetkin mukaan kuvaan. (-) Kerran kakkostalossa asuva poika ammuskeli ilmapistoolilla kohti kauempana leikkivää tarhalasten ryhmää (-) (mies, Vuosaari, 33.)

Shieldsin (1991, 29-30) mukaan tilat merkityksellistetään nimenomaan tällaisten erontekojen ja vastakkainasettelujen – meidän ja muiden, hyvät ja huonot – varassa.

Naapuritalojen "omituisuus" piirtyy lasten silmin myös viehättävänä. Pihlajamäessä naapurissa sijaitsevaa *"merimiestaloa"* pelättiin (13), ja Pohjois-Haagassa *isommat likat sepitti karmeita juttuja naapuritalossa asuvista lapsia palottelevista merimiehistä* (62). Kun *oman pihan lasten kanssa tapeltiin harvoin* (24), niin *naapuritalon kakarat* (61) ja *penskat* (39) olivat *käpysotien* (24), *ruusunmarjasotien* (39) ja *kivisotien* (56) vihollisia. *Lumilintojen koossa ja komeudessa kilpailtiin (-) talojen välillä [ja] tuhoisat kommandoiskut vihollislinnoihin* olivat joskus *alkuna pitkillekin vihamielisyyksille talojen välillä* (12). Yleensä *muiden talojen lasten*

kanssa ei leikitty (49), mutta joillakin alueilla naapuritalot olivat hyviä kavereita (56): tutustuttiin yhteisissä jalkapallojoukkueissa, talvisin pelailtiin jääkiekkoa (9), ja suurella porukalla naapuritalon lasten kanssa kokoonnuttiin leikkimään kirkonrottaa, vinkkiä, kymmentä tikkua laudalla, hailii-hailoota jne. (26).

4.2.5 Vähän kauempana:

”kallioiset lähimetsät” ja ”jännittävät rakennustyömaat”

Maatalousyhteiskunnassa yksityinen ja julkinen ei ollut eroteltavissa. Niin lapset kuin aikuisetkin tekivät töitä ja leikkivät pihapiirissä; lapset pysyivät vanhemman sukupolven valvovan silmän alla. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä lasten valvomisesta tuli uudenlainen ongelma. Lasten pelättiin joutuvan kaupungin katujen turmiollisen elämän vaikutuspiiriin (Häkkinen 1995, 15-18, 127, 226-229). Lasten kaupunkiympäristöihin alettiin vaikuttaa valtiollisin, kunnallisoin ja järjestöllisin toimin: suunnittelijoiden näkemys hyvästä lapsuuden ympäristöstä konkretisoitui urheilukenttinä, leikkipuistoina ja kerhotiloina. Suunnittelijan harpilla piirtämän ympyrän kaari määritteli lasten kuvitellun toimintaympäristön laajuuden. (Itkonen 1998, 49-50.)

Kirjoitusten lapset eivät tyytyneet suunnittelijan harpin jälkeen, vaan laajensivat toimintaympäristöään ”tarpeen mukaan”:

(--) [T]alojen rakentaminen leikkipaikan liepeille karkotti meidät syvemmälle metsään ja myöhemmin retkille toiselle puolelle saarta. (nainen, Vuosaari, 30.)

Kun pihaleikit alkoivat kyllästyttämään siirryttiin Jakiksen kaltseille. (mies, Jakomäki, 46.)

Myös *urheilukentät* ja *leikkipuistot* saattoivat muuntua lasten merkitystenantoprosessissa paikoiksi, joissa *etsittiin mammutin luita* (7), *kokoonnuttiin jengissä nimeltä Big Löhö Park Six* (21) tai jonka *monttuja käytiin*

ihmettelemässä rakennusvaiheessa (57). Joskus leikkipuistossa käytiin leikkimässä isän kanssa (41). Herttoniemen urheilukentällä (8) tai Etelä-Haagan kentällä luisteltiin (60), ja urheilukentän kuoppa toimi vaatimattomana pulkkamäkenä (30). Mieluisat urheilu-, ulkoilu- ja leikkipaikat rakentuivat kuitenkin ennen kaikkea läheisiin, tallaamattomiin metsiin, villiintyneille niityille ja aurinkoisille kallioille.

Talvella luistelimme, pelasimme lätkää ja ennen kaikkea hiihtelimme Herttoniemen mäkisissä metsissä (-) Kesällä kävimme kiusaamassa Seerumilaitoksen hevosia nykyisen Myllypuron pelloilla, vietiin niille tosin joskus leipääkin. Marjaniemen erinomaisessa uimalaitoksessa käytiin kesäpäiviä viettämässä (-) Syksyisin peuhasimme Viikin koetilan valtavankokoisissa heinäladoissa (-) (mies, Herttoniemi, 6.)

Pääkaupunkiseudun lähiöt, joita aineiston kirjoittajat kuvaavat, on rakennettu sekä 1950–1960-luvuilla Ebenezer Howardin puutarhakaupunki-ideologiaa soveltaen että 1960–1970-luvun vaihteen tehokkaan aluerakentamisen tuloksena. Ensimmäiset lähiöt rakennettiin luonnontilaa kunnioittaen ja alueen arkkitehtonista ilmettä painottaen. Kaupunkikeskustojen ahtauteen ja turvattomuuteen vastaavassa lähiöajattelussa korostui väljyys, luonnonläheisyys ja viheralueiden runsaus. 1960-luvun lopussa arkkitehtuuriin perustuva suunnittelu sai väistyä tehokkuusajattelun ja yhteiskunnallisten vaatimusten tieltä. Lähiöt rakennettiin tiivistä kaavaa noudattaen kauas kaupunkikeskustoista, metsien ympäröimiksi kaupunkimaisiksi saarekkeiksi (Hankonen 1994, 183-186, 217-220; Hurme 1991, 12-13, 89-95, 137-141).

Aineiston lähiöissä *asfalttipihat* yhdistyvät *metsikköihin ja rakentamattomiin kallioihin* (1) ja *kivitalomaailma* (10) *lähimetsikön lymypaikkojen runsauteen* (12). Riippumatta kuvaamastaan lähiöstä tai sen rakentamisajankohdasta lähes kaikki aineiston kirjoittajat puhuvat *luonnosta – metsistä, lepikoista, pelloista, puroista, rannoista, kallioista*. Roivainen (2001, 144-146) jäsentää lähiöasukkaiden luontopuhetta toisaalta estetisoidun, villin luonnon ja toisaalta kesytetyn, sivilisoidun luonnonympäristön kuvaamisena. Aineiston kirjoittajat kertovatkin sekä *melkein koskemattomista metsiköistä* (61), *aivan ikkunan takana nuokkuvista viljapelloista* (58) että *ihanteellisista ulkoilumaastoista* (5).

Vartiokylän pohjukan metsissä ja Tankovainion pelloilla, jonne viikonloppuisin tehtiin retkiä, saattoi törmätä hirveen ja nähdä talvisin muidenkin eläinten jälkiä (25).

Keskuspuiston ojat joko tulvivat tai kasvoivat umpeen (57). Metsistä pihistettiin saunavihdat ja marjaakin tuli jonkin verran (21). Villi luonto – viidakko tai sademetsä – tärkeine puineen, kivineen, polkuineen ja mäkineen houkutteli lapsia rakentamaan majoja (28), roikkumaan puissa ja kahlaamaan ojissa (26) sekä leikkimään ”seikkailua” (24).

Talon toisella puolella oli silloin ja on vieläkin metsää, joka on jätetty lähes luonnontilaan lukuun ottamatta ensimmäisen maailmansodan aikaisia juoksuhautoja ja vanhaa sortunutta bunkkeria. Näissä maisemissa me pojat leikimme sotaa ja hippaa jo ennen kouluikää ja vielä kansakoulun loputtuakin. (mies, Pihlajamäki, 9.)

Luonto kesyyntyy paitsi lasten toiminnan kautta myös kuvaamalla inhimillisen käden jälkeä luonnonympäristössä: *Sasekan hiekkamontulla etsittiin sammakonkutua ja yritettiin pyöräillä crossia (12). Hyppyrimäen alla oli hyvä liukumäki pahveilla laskemista varten (57) ja pellolla kirkonkentän takana oli ihanaa maata auringossa tai piiloutua peltsin lukuisiin piilopaikkoihin (57).*

Ja mitkä leikkipaikat täällä olikaan. Malminkartanon pellot lehmiseen ja sikoineen, talvisin hyvine hiihtomaastoineen ym. (nainen, Kannelmäki, 22.)

Kirjoitusten lapset hallitsevat toiminnallaan myös rakennettua lähiympäristöä. *Välillä puikahdettiin ulos metsästä suoraan rakennustelineiden ja lautakasojen keskelle, betonimyllyjen nostattamaan pölyyn (55). Rakennuksilta löytyi kiehtova määrä rakennustarpeita lautamajoille ja mäkiautoille (55) ja sieltä pihistetyillä muoviputkia sai puhallettua herneitä tai pieniä kiviä viidakkosota-leikeissä (16). Tehdas- ja teollisuusalueet olivat ylitse muiden jännittävydessään (46), kaatiksella juotiin ekat kännit (54).*

4.2.6 Julkiset tilat ja palvelut:

”kiertotietä kouluun” ja ”hiihtäen nallekarkkiostoksille”

Rob Shieldsin (1996) mukaan lähiöalueilla on vain harvoja julkisia paikkoja. Jokapäiväistä elämää jäsentää pikemminkin yksilöllisiksi eriytyneet sosiaaliset ja

tilallistuneet käytännöt.⁹ (Mt., 349; ks. myös Tolonen 2001, 51.) Kysymys julkisesta ja yksityisestä nähdäänkin sosiaalitieteissä usein eräänlaisena tilametaforana, joka jäsentää sosiaalista todellisuutta konstruoimalla rajoja, erontekoja ja jaotteluja (Keränen 1995, 32). Tässä käyttöyhteydessä palautan kuitenkin julkisen tilan käsitteen tilojen formaalisuuteen, laitospaisuuteen, tavanomaisuuteen ja avoimuuteen (periaatteessa) kaikille. Tämä konkretisoituu *kauppoina, kioskeina, ostoskeskuksina, leikkikenttinä, kouluina, nuorisotiloina, baareina, kahviloina, bussipysäkkeinä*. Kirjoittajat kuvaavat näitä paikkoja toisaalta itsestään selvinä *käyttäytymiskehyksinä* (Barker 1968), joissa tilaan kiinnittyvä toiminta toteutuu vakiintuneen kaavan mukaan (ks. Wallenius 1991, 81-83). Toisaalta he lasten tai nuorten toimintaa kuvaamalla määrittelevät uudelleen tilojen merkityksiä:

Talomme yhteydessä, erillisenä rakennuksena, oli Elanto, jonka henkilökunnan ovea vasten leikittiin vanhaa kunnan kirkkistä (kirkonrottaa). (nainen, Herttoniemi, 8.)

Näpistämällä kaupasta tai kioskista tupakka-askin pääsi jengin johtajaksi. (nainen, Myllypuro, 16.)

Myöhemmin rakennettiin Elanto eli Elkka. Elkan lipan alla oli nuorison suosittu kokoontumispaikka. (mies, Kannelmäki, 20.)

Koulu tai kauppa esitetään monesti alueen ainoana. Ainoa on kuitenkin useammin osoitus maaseutumaisesta kyläpiirteestä kuin huonosta palvelutasosta.

Kävin kansakoulun (--) silloisessa ainoassa koulussa (--) Kuljimme kouluun talvisin potkukelkalla tai jalkaisin läpi sykkien metsäteiden. (nainen, Vartiokylä, 40.)

Aluksi Siltamäessä oli vain yksi elintarvikekauppa keskellä lähiötä [joka] palveli meidän perhettä hyvin (--) (nainen, Siltämäki, 43.)

Leikkikouluissa ja seurakunnan kerhoissa askartelivat pienimmät lapset. Tuttu ja tärkeä koulu (35) sijaitsi usein melkein takapihalla (21), mukavasti ihan naapurissa (9) tai asuintaloa vastapäätä (33). Nopeasti kasvaneen oppilasmäärän seurauksena lähiöihin tuotiin väliaikaisia parakkeja (55), tai koulua käytiin kerrostalon kellarissa (53) ja kirkon vintillä (58). Uudet koulurakennukset olivat suuria ja komeita (56) ja

⁹ On huomattava, että Shields käyttää käsitettä *suburb* sen pohjoisamerikkalaisessa merkityksessä, eikä lausuma ole siten suoraan sovellettavissa suomalaisen *lähiöön*.

tilat viihtyisiä (18), mutta koulua käytiin suunnilleen yhtä haluttomasti kuin nykyajankin mukulat (6). Pelottava rehtori (8), tympeän makuinen ruoka – tomaattikeittopäivänä kieltäydyin kouluun menosta (26) – ja pakolliset hiihtokilpailut (40) unohtuivat kuitenkin helposti pitkiksi venyvillä koulumatkoilla (55). Koulunkäynti olikin parhaimmillaan meno- ja paluumatkoilla (55), jolloin suuntauduttiin rakennuksille tai niiden väliin jääneisiin rämettyneisiin metsiköihin (55) ja jännitettiin, näkyisikö Räpääkkää (62) tai vanhassa ladossa majailevia puliukkoja (53). Leikkejä ja puuhattavaa riitti koko matkalle (28).

Lähikauppa oli lähes pihapiirissä (10) tai vastapäisen talon päässä (49) sijaitseva se kaikkien Hokki (59), josta nuorekin miehenalun oli helppo hakea se puuttuva maitolitra (9). Kauppa saattoi myös sijaita kaukana kotoa: talvisin kahlattiin lumisohjossa hikipäässä kaupalle (17). Usein äiti pyysi hakemaan muistilapun kanssa maitoa, viiliä ja leipää (59), viikkorahoilla ostettiin pennin nallekarkkeja tai salmiakkiaski (57). Matkat karkkiostoksille olivat seikkailuja (32).

Pennin maksavia nallekarkkeja ei eteläiseltä ostarilta saanut vaan tätä varten piti fillaroida tai kävellä, talvella hiihtää Pohjoiselle Ostoskeskukselle nallekarkkiostoksille. (mies, Vuosaari, 33.)

Uusi, melkein satumaisen hieno (61) ostoskeskus valmistui aikanaan (48). Urbaanin julkisen tilan prototyyppinä (Shields 1996, 337) ostoskeskus oli elämän keskipiste (61). Siellä paitsi käytiin kenkä- ja vaateostoksilla (39) ja juostiin tarjousten perässä (28), myös tutustuttiin naapureihin helpommin (5) ja vaihdettiin kuulumiset tuttujen rouvien kanssa (9). Pikkulapsia ilahdutti ostoskeskuksella järjestetyt ohjelmalliset tempaukset (16), ja vähän isommat maleksivat (14) ostarilla, joskus keskioluen voimin (12). Ostoskeskus vetikin puoleensa nimenomaan nuorisoa (43; vrt. Rikkinen & Robertson 1998, 5-6), pikkulapsilla ei sinne aina ollut asiaa (41):

”Ostarin jengistä” muodostui pelkoa herättävä käsitys ja monet välttivät asioimista ostoskeskuksella viikonloppuillalaisin. (mies, Pihlajamäki, 12.)

Nuorison kohtaamispaikkoja olivat myös kioskit, kahvilat ja huoltoasemat, jotka myös tilallistivat nuorten välisiä sosiaalisia erotteluja:

Ammattikoululaiset ja kansakoululaiset istuivat iltaa Teboil-huoltsikan baarissa. Opparilaiset taas Ertsun ja ylä-Hertsikan kuppiloissa. (mies, Herttoniemi, 4.)

Useimmissa lähiöissä oli kirjasto, jossa talvipakkasilla luettiin lehtiä (12). Joillakin alueilla elokuvateatteri oli lähes päivittäisessä käytössä (58). Neuvola, terveyskeskus, pankki ja huoltis vastasivat asukkaiden arkielämän tarpeisiin; uimahalli, musiikkiopisto ja balettikoulu kuuluivat harvempien lähiöasukkaiden etuoikeuksiin. Bussipysäkillä odoteltiin kivaa Kalle-kuskia (37) tai kiusattiin ”Monnin Marttaa” (19). Tupaten täydet (52), kuumat ja kosteat (27) bussit kulkivat harvoin (5).

Busseihin kuljettiin vain takaovesta, ja niissä oli aina rahastaja. Kuljettaja teki töitään omassa erillisessä kopissaan, jonka ikkunallisen väliseinän taakse pikkupojan mieli aina halajasi, katsomaan miten kuski ajoi. (mies, Herttoniemi, 4.)

4.2.7 Erilaiset omakotialueet?

Kirjoitusten tilakuvauksia tarkastellessa huomio kiinnittyy mainintoihin *tontista* oman kotitalon rakennustyömaana sekä *piharakennusten* ja tiettyjen asuinhuoneiden, kuten *kirjastohuoneen*, *takkahuoneen* ja *vinttihuoneen*, kuvaaminen erotuksena yleisemmin mainituista *kylpyhuoneesta*, *keittiöstä* ja *lastenhuoneesta*. Nämä harvoin mainitut kategoriat houkuttelevat tarkastelemaan, miten kyseisten tilojen rakentama *lähiö* mahdollisesti eroaa muista aineiston lähiökuvauksista.

Alasuutarin (1994, 43) mielestä ”poikkeustapaukset” ovat olennaisen tärkeitä, koska ne nostavat tarkastelun alaiseksi helposti itsestään selvinä pidettyjä asioita. Silverman (2000, 107,181) huomauttaakin, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston jokainen palanen on yhtä merkittävä ja tulisi siksi huomioida analyysissä. Silverman kuvaa käytännön metodioppaassaan (mt. 2000) poikkeavien tapausten analyysia (deviant-case analysis) käytännöllisenä tutkimusmenetelmänä, jossa aktiivisesti etsitään ja osoitetaan poikkeavia tapauksia (mt., 180-182). Huomioimalla aineistossa esiintyvät ”poikkeavat” tilakategoriat en tässä niinkään tähtää analyttisiin päätelmiin, vaan tarkoitukseni on antaa näiden aineiston palasten kyseenalaistaa usein itsestään selvänä tuotettu lähiökäsite.

Aineiston 62 kirjoittajasta kuusi konstruoi lähiön omakotiasujan silmin. Kirjoittajat kertovat asuinlähiönsä varhaisista vaiheista vuosilta 1945-1957, lukuun ottamatta kertomusta vuosaarelaistytön arkipäivästä 1980-luvulla (nainen, Vuosaari, 27). Muut kirjoittajat kuvaavat Paloheinän, Vartiokylän, Maunulan, Herttoniemen ja Yliskylän alueita. ”Virallisista” lähiömäärittelyistä¹⁰ poiketen kirjoittajat tuottavat lähiön *asumattomana korpena*, jossa *metsän keskelle* alkoi nousta *omakotialue*.

Tontti oli metsäisen kallion rinteellä ja kasvoi sekametsää ja normaalia aluskasvillisuutta. Koko Herttoniemi oli metsäistä, melkein asumatonta seutua. Vain muutama talo siellä täällä.(nainen, Herttoniemi, 5.)

Tie päättyi Välitalon tien kohdalla siihen, mistä alkoi asumaton korpi, jossa ei ollut tönön tönöä (--) [Siitä] johti vanha kivetty tykkitie (--) Paloheinään päin. Tuo tykkitie oli vain noin 200 m pitkä tien pätkä, josta sitten erkani monia polkuja eri suunnilla sijaitseville tonteille. Synkän metsän halki kulkevaa kinttupolkua pitkin kottikärryillä tuotiin meillekin ensimmäiset rakennustarvikkeet meidän vanhalla peltomaalla sijaitsevalle tontille. (mies, Paloheinä, 36.)

Valmis talo kategorisoituu *omakotitalon* lisäksi *mökkinä*, *huvilana* ja *paritalon puolikkaana*, ja jaetaan *yläkertaan*, *alakertaan* ja eri huoneisiin. Kirjoitusten alussa kotitalon välitön ympäristö määrittyy *rantatontiksi*, *liiketontiksi*, *tontiksi* tai *rintamamiespalstaksi*, mutta kategorisoituu myöhemmin *pihaksi*. Vaikka omakotitalossa lapsuutensa viettäneiden *piha* kuvataan kirjoituksissa kerrostalopihoista poikkeavaksi *kaivoineen*, *maakellareineen*, *ulkovessoineen* ja *puutarhoineen*, ei tila erotu toiminnallisten piirteidensä osalta juurikaan muiden aineiston kirjoittajien pihakuvauksista.

Vinkkiä, kymmentä tikkua laudalla ja muita sen kaltaisia leikkejä leikittiin (--) suurella pihalla, mistä löytyi paljon piilopaikkoja. (nainen, Yliskylä, 19.)

Kirjoituksissa esiintyy samoja lähiympäristöä jäsentäviä tilamainintoja kuin muussakin aineistossa. *Metsät, mäet, koulut, kaupat* ja *bussipysäkit* ovat läsnä yhtä lailla omakotitalossa lapsuutensa viettäneiden kuin kerrostalossa kasvaneiden kirjoittajien tarinoissa.

¹⁰ Suomessa yleistynyt lähiömäärittely käsittää pääosin 1960- ja -70-luvuilla kaupunkimaisen tiiviisti

Me leikimme pihossa kavereiden kanssa, tai kuuntelimme radiota, luimme. Seikkailimme ja keksimme kaikenlaista tekemistä lähimetsissä, lukuisat vanhat vallihaudat olivat aina mielenkiintoisia. (nainen, Vartiokylä, 40.)

Herttoniemessä ulkoilumaastot olivat ihanteelliset. Oli murto- ja tasaista maata. Oli Herttoniemen tunnus korkea hiihtomäki käytettävissä sille, joka sinne uskalsi suksineen mennä. Oli monen muunlaista mäkeä lasketteluun. Ajoimme pyörällä ja pelasimme nelimaalia. Kävimme uimassa paikalla, jossa nykyisin on moottorivenesatama. (nainen, Herttoniemi, 5.)

4.2.8 Pois lähiöstä

Lähiö konstruoituu kirjoituksissa myös suhteessa muihin, oman kotilähiön ulkopuolisiin paikkoihin. Näin kirjoittajat määrittelevät lähiön rajaa – sekä fyysisesti että symbolisesti (vrt. Helne 2002, 169-192) – ja rakentavat *lähiötä* erotuksena *'muusta kuin lähiöstä'*. Toisille lähiö oli *keskustaan* verrattuna *kuin rangaistussiirtola* (--) *piti aina käyttää bussia, bussipysäkit kaukana yms.* (22). Lapsille lähiö merkitsi kuitenkin usein *"uuden elämän"* alkua (22):

Aikaisempi asuinpaikkamme alkoi jo silloin konttorisoitua, joten leikkikaverit olivat harvassa, mutta toista oli Kannelmäessä (--) Muuttopäivänä oli heti lapsilauma hakemassa minua ulos. Ja mitkä leikkipaikat täällä olikaan. (nainen, Kannelmäki, 22.)

Helsingin *keskustaa* tai *muita kaupunginosia* kuvataan kirjoituksissa paikkana, josta lähiöön muutettiin, jossa vanhemmat kävivät töissä ja jossa saatettiin käydä koulua. Harvemmin *kaupungilla* käytiin ostoksilla (26) tai *retkeilemässä*.

Asuimme aivan Helsingin keskustassa eli Fredrikinkadun ja Arkadiankadun kulmassa, josta siis muutimme tänne Kannelmäkeen rintamamiestaloihin. (nainen, Kannelmäki, 22.)

(--) [I]säni kulki bussilla töissä Hietalahden telakalla asentamassa sähköjä Neuvostoliiton atomijäänsärkijöihin. (mies, Herttoniemi, 6.)

Muuton jälkeen me lapset, minä ja systeri, käytiin Helsingin keskustassa koulua. Minä aloittamani kolmannen luokan Kaisaniemessä, ja sisko ammattikoulun pukuompelijalinjaa jossain keskustassa. Oli eri hienoa omistaa koululaiskortti, ja ajella päivittäin 34 numeroisella bussilla. (mies, Herttoniemi, 4.)

Kaupunki oli vieras ja hiukan pelottavakin paikka nuorelle lähiön kasvatille. Bussi kulki kyllä ihan kotitalon vierestä aina Rautatientorille saakka, mutta ydinkeskustaa huolimatta ”stadi” oli tuntematon ulottuvuus, jonne lähdettiin harvoin vanhempien kanssa. Jopa luokkaretket Kumpulän maauimalaan luokan kanssa olivat huikean jännittäviä tutustumisretkiä aivan uudenaikaiseen maailmaan. Varsinaiseen kantakaupunkiin tutustuminen tapahtuikin vasta varttuneemmalla iällä. (mies,Pihlajamäki,9.)

Helsingin Sanomien viiteartikkelin houkuttelemana kirjoittajat kuvaavat kotilähiön ulkopuolisia tiloja usein matkustamiseen liittyen.

Kesälomamme vietimme siskoni kanssa noin 7:stä ikävuodesta 13:een Joensuussa isovanhempiemme luona. (nainen,Vuosaari,34.)

Kesämökin Pornaisista (vanhempani) olivat jo aikaisemmin onnistuneet ostamaan tarkan ja liikoja tuhlailemattoman elämäntapansa avittamana. (--) Perheemme kävi Vuosaaresta melko usein mummolassa äidinäitini luona Espoon Martinmäessä (--) Kävimme myös tervehtimässä isäni äitiä Heinolassa. (-) Kerran mökiltä kotiin ajaessamme ajoi eräs rattijuoppo Neckarillaan kolarin kanssamme Sipoon Nikkilässä. (mies,Vuosaari,33.)

Oman asuinalueen liepeilläkin, kävely- tai pyörämatkan päässä, oli kuitenkin mielenkiintoisia paikkoja, jotka tulivat kirjoitusten lapsille tutuiksi:

Ympäristönä Pihlajamäki oli mitä mielenkiintoisin nuorelle seikkailijalle. Aivan vieressä, Helsingin Uuden Yhteiskoulun takana, alkoi puu-Savelan omakotialue (--) Sen sokkeloisilla kujilla oli jännittävä polkea uudella pyörällä tutustumassa outoon, omalaatuiseen maailmaan. (mies,Pihlajamäki,9.)

Joskus pyöräilimme Porvarinlahdelle, jossa saatoimme maistaa autiotontin villiintyneitä omenoita. Uimassa käytiin Rastilassa, Uutelassa ja Kallvikinniemiessä (--) Jonakin kauniina kesäpäivänä pakkasimme matot polkupyörän tarakalle ja pesimme ne Mustalahden rannalla. (nainen,Vuosaari,30.)

Konstruoimani ”tiivistelmä” kirjoitusten kuvaamasta lähiötilasta ei vastaa läheskään sitä moninaisuutta, jolla aineiston kirjoittajat lapsuutensa lähiötilaa tulkitsevat. Välttämättä aineiston julkituominen sellaisenaan ei ole ollut perimmäinen tarkoituksenikaan. Pyrkimyksenäni on ennemminkin ollut rekonstruoida kirjoittajien tuottama merkitysmaailma suhteessa tutkimuskysymykseeni – siihen, millaisina

lähiön tilat kirjoittajien kuvaamana näyttäytyvät (ks. Alasuutari 1994, 36). Kaikessa yksinkertaistavuudessaan tämä *toisen asteen tulkintani* (Uljens 1989; Marton 1988) on kuitenkin paljastava: Lähiö näyttäytyy kirjoituksesta toiseen toistuvina, samojen tilojen kuvauksina. Kuitenkin se hajoaa myös moniin erilaisiin ja toisistaan poikkeavia merkityksiä kantaviin paikkoihin. Tilat ilmenevät toisaalta pysyvinä ja yhteisesti ymmärrettyinä, toisaalta monimerkityksellisinä ja muuntuvina. ”Kaikille tutut” tilakategoriat voivatkin olla – tilanteesta riippuen – myös jotain erityistä, paikallisia kategorisaatioita.

4.3 Maiseman takana: tilojen luonnollisuudesta, tilanteisuudesta ja kulttuurisuudesta

*Pihamme oli hiekkapiha, jossa oli **keinut**, **kiipeilyteline** ja **hiekkalaatikko**.* (nainen, Siltamäki, 43.)

*Vaikka äkäiset akat jaksoivat huudella, että **mattoteline** ei ole mikään kiipeilyteline, jättivät penskat vuorotellen kielensä sen jäiseen metalliin.* (nainen, Vuosaari, 31.)

*Äiti istui **vaatehuoneen** lattialla oviaukkoon pingoitettun harmaan huovan takana ja lastasi ongintakoriin karkkia, kildekoita ja muovisia pikkueläimiä.* (nainen, Pohjois-Haaga, 62.)

Miksi *keinut*, *kiipeilyteline* ja *hiekkalaatikko* esiintyvät tekstissä ilman niitä selittävää toimintaa? Miksi *mattoteline* rakentuu ristiriitaisena? Entä miksi äidin ”omituinen” vaatehuonekäyttäytyminen ilmenee kuvauksessa täysin ”luonnollisena”? Referentiaalisen ja kognitiivisen kategoriatutkimuksen piirissä tilakategorioita pidettäisiin *luonnollisina*, objektiivisesti olemassa olevina – vastakohtana keinotekoisemmille *klassisille*, esim. logiikan ja algebran kategorioille (Edwards 1997, 202-203; ks. myös Järviluoma & Roivainen 1997, 18). Tilakategorisointi näyttäytyy tällöin automaattisena. Tilojen luonnollisuudella viitataan johonkin kiinteään ja pysyvään – ulkoapäin määräytyviin merkityksiin, jotka ikään kuin itsestään siirtyvät kohteesta kieleen ja kieltä käyttävään yksilöön. Kategorisointiin liittyvä sosiaalinen ja argumentatiivinen ulottuvuus jää huomiotta. (Billig 1987, 90-92; Edwards 1997, 204; Potter & Wetherell 1994, 120.)

Kyettäkseni vastaamaan mieltäni askarruttaviin kysymyksiin pihan leikkipaikoista, mattotelineestä ja vaatehuoneesta, seuraan kategoriatutkimuksen ”kolmatta tietä” (Roivainen 1999, 24). Tästä *diskursiivisten kategorioiden näkökulmasta* (ks. Edwards 1997, 204, 241-246; Potter & Wetherell 1994, 136-137) katsottuna tilakategorioita ei pidetä reaalisten paikkojen mentaalina vastineina. Tilat eivät itsestään käänny kuvauksiksi, vaan itsestään selvänäkin pidetyt kategoriat tuotetaan sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Kategorisointi on aktiivista, tilannesidonnaista ja tarkoituksenmukaista toimintaa, jonka kautta ihmiset paitsi tekevät itsensä ymmärretyksi, myös rakentavat tilanteita haluamaansa suuntaan. (Edwards 1997, 223; Hester & Eglin 1997, 25-48; Potter & Wetherell 1994, 133, 137.)

Diskursiivisilla kategorioilla on kaksi eri suuntiin kurottavaa ulottuvuutta: Toisaalta ne ovat tarpeeksi valmiita, jotta ihmiset voivat niiden sisältämän kulttuurisen tiedon perusteella ymmärtää toinen toistaan. Toisaalta ne ovat, samanaikaisesti, riittävän joustavia salliakseen tilanteisen merkitysten vaihtelun. (Edwards 1997, 202; ks. myös Billig 1987, 90-91, 165.) Edwardsin (1997) mukaan onkin hyödyllistä osoittaa, että kategoriat kantavat vakiintuneita merkityksiä tyypillisine piirteineen ja keskeisine ominaisuuksineen. On kuitenkin huomattava, että nämä merkitykset rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja ovat pikemminkin kulttuurisia resursseja kuin kognitiivisia ehdottomuuksia. (Mt., 164, 259.) Peräkylän (1990) sanoin:

Jos sosiaalinen todellisuus ei ilmenisi meille stabiilina ja determinoituna, ei yhteiselämä voisi sujua. (-) Yhteiskunnan ihmeitä kuitenkin on, että juuri tuo stabiilius ja vastaansanomattomuus on sittenkin yksittäisten, konkreettisten ja sinänsä kontingenttien tekojen luomaa ja ylläpitämää. (Mt., 152.)

Lähiön tilat ”luonnollisina” kategorioina

Puhuessani tilojen luonnollisuudesta en tarkoita perinteisen kategoriatutkimuksen näkemystä staattisista, ihmisten toimintaa ulkoapäin ohjaavista merkityksistä (vrt. Viikuna 1996, 10). Tarkastellessani kirjoittajien tuottamia kuvauksia, minun ei nähdäkseni tarvitse edes ottaa kantaa siihen, ovatko teksteissä kuvatut paikat

”luonnollisina” olemassa olevia. Olen kiinnostunut siitä, milloin ja miten *aineiston kirjoittajat tuottavat* kuvaamansa tilat luonnollisina, tilanteisina tai kulttuurisina.

Jäsenkategorisoinnin analyysin periaatteita seuraten näen luonnolliset kategoriat ihmisten keskinäisessä kommunikaatiossa *luonnollistuneina*, kulttuurisessa kontekstissaan tavanomaisina *kategorisointeina*. Erotuksena kognitiivisen näkökulman ”luonnollisista” kategorioista tarkoitan luonnollisuudella arkitiedon sisältämiä luontevia konstruktioita ja vakiintuneita käyttötapoja. (Järviluoma & Roivainen 1997, 19; Roivainen 1999, 25.) Kategorioiden luonnollisuuden voidaan siis ajatella merkitsevän mahdollisuutta luottaa kanssaihminen kykyyn ymmärtää käsitteiden sisältöjä ja merkityksiä samalla tavalla; kategoriat toimivat resurssina ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Sacksin mukaan jokainen kategorijoukko sisältää joukon piirteitä, jotka ovat ”yleisesti tiedettyjä” (Sacks 1989, 317). Hän osoittaa kuitenkin, ettei tämä jokamiehen arkitieto ole yleispätevää: kategoriat konstruoidaan yhä uudelleen tilanteen ehdottamalla tavalla (mt., 276-277, 317-318). Lena Jayyusi (1984) tulkitsee Sacksin ajatusta erottamalla toisistaan kulttuurisesti kiinteähdöt jäsenkategoriat (membership categories) ja tilannesidonnaisemmat jäsenkategorisoinnit (membership categorizations). Luonnollisempina pidettyihin kategorioihin liittyvät hänen mukaansa melko kiinteät kategoriasidonnaiset piirteet (category-bound features), ja tilanteisia kategorisointeja rakentavat tilannekohtaisemmat, kategorioiden diskurssissa tuottamat piirteet (category-generated features). (Mt., 20-35.) Myös Hester ja Eglin (1997) jakavat kategoriat Sacksin teoriaa tulkitessaan luonnollisiin ja tilannekohtaisiin jäsenyyskategorioihin. Luonnolliset kategoriat tuotetaan ja otetaan vastaan itsestään selvinä, jolloin minimaalinen kontekstuaalinen informaatio on riittävä (esim. *keinut, kiipeilyteline, hiekkalaatikko*). Tilannekohtaiset kategoriat eivät kannu vastaavia luonnollisia merkityksiä; kategoria tai aihepiiri saattaa olla entuudestaan vieras tai kategoria tuotetaan hyvin kontekstisidonnaisessa yhteydessä, kuten em. esimerkkien *mattoteline* tai *vaatehuone*. (Mt., 16-20.)

Jako luonnollisiin ja tilannesidonnaisiin kategorioihin ei tarkoita, että kategoriat olisivat mustavalkoisesti joko kiinteitä tai tilannekohtaisia: tietyn niminen kategoria

voidaan tilanteesta riippuen tuottaa sekä luonnollisena että tilannekohtaisempana. Esimerkiksi käsite *leikkikenttä* voi luonnollisena saada automaattisen merkityksen leikkivälineiden täyttämänä tilana, jossa lauma lapsia leikkii aikuisten valvonnassa, mutta se voi myös merkityksellistyä tilannekohtaisesti paikkana, jossa *syötiin kesäisin* (nainen, Kannelmäki, 21). (vrt. Billig 1987, 164-165; Edwards 1997, 206.)

Aineiston kirjoittajat hyödyntävät käyttämiinsä kategorioihin liittyvää luonnollistunutta tietovarantoa tekstuaalisena resurssina. Jättämällä kuvaamatta kategoriaan liittyvää toimintaa tai muita piirteitä kirjoittajat voivat ”todentaa” kategorian luonnollisessa, kulttuurisesti yleistyneessä merkityksessään (vrt. Sacks 1989, 279). Kirjoittajien kategoriatyöskentely ei tässä mielessä – niin aktiivista toimintaa kuin onkin – ole välttämättä tietoista: kategorioiden sisältämät, kulttuurissa yhteisesti jaetut ominaisuudet otetaan niin rutiininomaisesti annettuina, ettei arkikielen käyttäjä tule kyseenalaistaneeksi käsitteiden merkityksiä. (Vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 19; Peräkylä 1990, 140-141.) Esimerkiksi *apteekki*, *elokuvateatteri* ja *kauppa-auto* näyttäytyvät merkitykseltään kiinteinä, jolloin kirjoittajat ovat voineet antaa niiden esiintyä tekstissä yksinään, ilman merkitystä selventäviä tai sitä toiseksi rakentavia kategoriapiirteitä. Myös pihan leikkivälineet ja lähiön palvelut tuotetaan usein pelkkinä mainintoina:

Pihalla oli karuselli, kiipeilyteline, kaksi hiekkalaatikkoa ja keinut.
(nainen, Puotinharju, 3.)

Thalian torin varrella (-) oli myös apteekki, kirjakauppa ja Primulan konditoria. (nainen, Pohjois-Haaga, 61.)

Kirjoittajat tuottavat tilan luonnollisena myös kuvaamalla lyhytsanaisesti paikkaan kiinteästi liittyvää toimintaa. Paikassa tehdään ”sitä mitä kuuluukin”, jolloin tiheisiin ja yksityiskohtaisiin kuvauksiin ei ole tarvetta. Kirjoittaja voi jaetun kulttuurisen kontekstin perusteella olettaa lukijan ymmärtävän, millaiseen tilaan ja toimintaan hän kategoriavalinnoillaan viittaa. *Kaupassa asioidaan, koulua käydään ja luistinradalla luistellaan.*

”Tuttujen” tilakategorioiden viittauksenomainen käyttö ei ehkä riittäisi, jos kirjoituksen oletettu lukija eläisi aivan toisenlaisessa kulttuurisessa ympäristössä.

Kirjoittaessaan kuitenkin Helsingin Sanomien toimitukselle ja suomalaisen päivälehdessä lukijalle riittää kirjoittajalle *saunan* kuvaaminen piirteellä *saunottiin koko perheen voimin* ja *pulkkamäestä* kertominen *talvisin laskettiin* -maininnoin.

Kun tekeminen esiintyy ”omalla paikallaan”, paikkaan luonnollisesti kuuluvana, ovat kirjoittajat siis tyytyneet vahvistamaan oletettua mielikuvaa. Mielikuvan todentamiseksi riittää usein ilmaisu *käytiin* (*uimahallissa, kaupassa, seurakunnan kerhossa*) tai *mentiin* (*kirjastoon, kansakouluun, kesäleikkipuistoon*). Tila ja toiminta eivät kuitenkaan aina kohtaa ”luonnollisina”. Paikka ei olekaan sellainen, jollaisena se yksittäisenä käsitteenä esiintyessään ja siten luonnollisen merkityksen saaneena luettaisiin, vaan kirjoittajan luoma erityinen konstruktio.

Lähiön tilat tilanteisina kategorisaatioina

Ihmiset eivät elä maailmassa yleensä, vaan aina jossakin tiettyssä tilanteessa. Ei myöskään ole vapaasti valittavissa, toimiako jossakin tilassa vai ei; fyysinen ympäristö on toiminnan välttämätön konteksti. Kontekstuaalisuus on tilannesidonnaisuutta: aika ja paikka määrittävät ympäristön kokemista ja sen kuvaamista. Merkitykset rakentuvat ja niitä rakennetaan käyttöyhteyksissään. (Jokinen & Juhila 1999, 56-57; Peräkylä 1990, 53, 56-57; Strandell 1995, 19.)

Tilanteisuus voidaan käsittää joko suppeasti tarkoittamaan tiettyä yksittäistä, fyysisesti tarkoin rajattua tilannetta. Se voi tarkoittaa myös laajempaa kontekstia, joka yksittäisen tilanteen ulkopuolella osallistuu toiminnan rakentumiseen; yksittäistä tilannetta ympäröivä laajempi fyysinen kehys ja ajassa etenevät yksittäiset tilanteet rakentavat tilanteista kontekstia. (Jokinen & Juhila 1999, 56-57; Peräkylä 1990, 53,56-57; Strandell 1995, 19.) Tässä tutkielmassa tarkoitan tilanteisuudella kahta asiaa: *Ensinnäkin* kirjoittajat toimivat tilanteisesti tuottaessaan kuvausta lapsuutensa lähiöstä ja sen tiloista. Objektiiivisesti olemassa olevien merkitysten sijaan tekstit saavat merkityksensä suhteessa siihen vuorovaikutteiseen tilanteeseen, jossa kirjoittajat kertomustaan tuottavat. Tilanteisesti rakentuvat myös omat tulkintani kirjoittajien tavoittelemista merkityksistä. *Toiseksi* viittaa tilanteisuudella kuvausten rakentamaan tilannekohtaiseen kontekstiin. Kirjoittajien tiloille konstruoimat merkitykset

vaihtelevat tilanteittain; riippuen siitä, millaiseen tilanteeseen – ajalliseen, paikalliseen ja toiminnalliseen kontekstiin – paikka kirjoittajan tuottamana kiinnittyy.

Etnometodologit nimittävät *indeksaalisiksi* ilmauksia, joiden merkitys vaihtelee käyttötilanteen mukaan. Tällaisten käsitteiden ymmärtäminen edellyttää kontekstuaalista tietoa. (Esim. Heritage 1996, 143-145; Hester & Eglin 1997, 11; Potter & Wetherell 1994, 23). Kaikki aineiston kirjoituksissakaan esiintyvät tilat eivät ole riittävän spesifejä synnyttämään automaattisia mielikuvia niihin kiinnittyvistä luonnollisista merkityksistä. Esimerkiksi *metsä*, *piha* tai *kalliot* voivat tilanteesta riippuen saada monenlaisia merkityksiä, joiden yhtäpitävyydestä kirjoittajan ja oletetun lukijan käsitysten välillä ei ole varmuutta. Kirjoittajat käyttävätkin tiloihin liitettyjä toiminnan kuvauksia rakentamaan tilannekohtaisia merkityksiä tällaisille avoimille ja suhteellisille tiloille.

Sulkapalloa pelattiin etupihalla, samoin ”ikuisuusleikkiä” rosvoa ja polea leikittiin etupihalla käyttäen hyväksi kallioita. (--) Kallion alapuolella, Mäenlaskijantien varrella, oli ”monttu”, iso, luonnonmuovaama hiekkalaatikko, jonka takana oli pieni suorämeikkö, jossa varmaan jokainen talon lapsi jossakin vaiheessa pludasi (--) Montun ja etupihan välisellä kalliolla (--) leikimme Tikua ja Takua. (--) Kallioille rakennettiin myös kotileikkejä, koska siellä sai leikkiä rauhassa ja oli luonnonmuovaamat pöydät ja tuolit. (--) Kallioilta oli myös jännää laskea talvella peppumäkeä etupihalle sekä monttuun. (nainen, Herttoniemi, 8.)

Esimerkin pihapiiri ja siihen liittyvät avoimet luontoelementit rakentuvat erityisinä tilanteittaisten kuvausten kautta. Toimintakuvauksen konstruoimana ”mitään-sanomattomat” fyysiset tilat ilmenevät kirjoittajalle kokemuksellisinä ja lukijalle merkityksellisinä ”tässä nimenomaisessa yhteydessä”. Konstruktivistisen lähestymistavan mukaisesti sosiaalinen, jaettu todellisuus rakentuu nimenomaan tilannesidonnaisten merkitysten kautta. Käytettyjä kategorioita ei aina voi suoraan johtaa tunnetuista, luonnollisista ominaisuuksista käsin, vaan ne rakentuvat relevanteiksi vasta kontekstuaalisessa vuorovaikutuksessa. Myös Sacksin huomio oli, että samaa kohdetta tai ilmiötä on mahdollista konstruoida monin eri tavoin valitsemalla vaihtoehtoisista kategorisoinneista (ks. seuraava sivu) tai positioimalla itsensä eri tavoin suhteessa kuvattuun kategoriaan. (Hester & Eglin 1997, 17-18; Silverman 1998, 89-91; Suoninen 1997, 19.)

Asuimme aivan Helsingin keskustassa (--), josta siis muutimme tänne Kannelmäkeen rintamamiestaloihin. (--) Taloyhtiöömme kuului viisi rakennusta ja 172 asuntoa. Muuttopäivänä oli heti lapsilauma hakemassa minua ulos. (--) Taloyhtiössämme syntyi tiivis ”jengi”, mikä vietti kaikki vapaa-ajat yhdessä. Otimme myös kiivaasti yhteen talon vanhempien asukkaiden kanssa. (nainen, Kannelmäki, 22.)

Kirjoittaessaan *rintamamiestalosta*, tilasta asuintalojen kategorijoukossa, esimerkin kirjoittaja tuottaa itselleen tilanteisen position talon asukkaana. Hän vahvistaa vielä luonnollisena syntyneen asuintalo-asukas -rinnastuksen kuvaamalla samassa virkkeessä aikaisempaa asumistaan: ensin *asuimme*, sitten *muutimme*, jonka jälkeen taas *asumme*. *Taloyhtiöön* kuului kirjoittajan mukaan (asuin)*rakennuksia* ja *asuntoja*. Seuraavassa lauseessa hän toisaalta vahvistaa *asuntoihin* kiinnittyvän asukasposition – *lapsilauma* on luettavissa *taloyhtiön* asukkaiksi – mutta rakentaa toisaalta itselleen myös uudenlaista leikkikaverin positiota. Lopuksi kirjoittajan positio toisten lasten ikätoverina vahvistuu. Hän rakentaa itselleen luonnollisesta taloyhtiö-asukas -parista poikkeavan position suhteessa taloon ennen kaikkea lapsena ja toisten lasten vertaisena.

Kategorian tilanteinen valinta

Aineiston kirjoittajat konstruoivat lähiön fyysisistä tiloista tilanteittain vaihtelevia sosiaalisia todellisuuksia käyttämällä vaihtoehtoisia, kulloiseenkin ”tarkoitukseen” sopivia kategorisaatioita. *Ostari* ilmenee nuorten paikkana erotuksena pikkulasten ja aikuisten *ostoskeskuksesta*. *Muunttis* ja *Hyndä* ovat eri asia kuin *muuntaja* tai *hyppyrämäki*. (Ks. Suoninen 1999b, 107.)

Sacks kysyy, miksi olemassa olevat käsitteet eivät ole ”tarpeeksi hyviä” (Potter & Wetherell 1994, 127). *Kivi* tai *puu* ei kuvaa paikkaa samoin kuin *Laivakivi*, *Käärmekallio* tai *flengauspuu*. Sacksin mukaan erilaisin termein saadaan välitettyä vaihtoehtoisia tapoja nähdä maailmaa ja tuotettua tehokkaasti erityisiä merkityksiä (mt., 127-128; Hester & Eglin 1997, 17-21; Silverman 1998, 90-91). *Intiaanikivi*, ”*kolmoispuu*” ja *Peikonhammas* merkityksellistyvät paitsi erityislaatuina muiden kivien ja puiden joukossa, myös ”lasten omina”. Käsitteellinen haltuunotto jäsentää ja selkeyttää tilaa yhtä lailla kuin tilannekohtaisen toiminnan kuvaaminen.

*Talomme takana oli ”**pikkumetsku**” ja sen takana ”**isometsku**”, jossa oli iso **kiipeilykivi**. (nainen, Mellunmäki, 37.)*

*Suosittu leikkipaikka oli myös **prutikka** tai **prutski**: Vantaan puolella olevat hiekkakuopat. (nainen, Jakomäki, 47.)*

*Talomme takana oli ”**pikkukallio**” ja vähän kauempana ”**issarit**” iso kallio. Pikkukalliolla leikimme piilosta ja hippaa. Takapihalla oli myös jotain pensaita ja niiden keskellä oli **kivi**. Siinä oli kiva leikkiä Punahilkkaa ja sutta. (-) Pikku- ja isokallion välissä oli **nurmikenttä**. Siinä leikimme valokuvaajaa. **Keinuissa** leikimme peffistä. (nainen, Jakomäki, 49.)*

Tilan luonnollinen vs. tilanteinen merkitys

Vaikka kategoriat sisältävät paljon valmista tietoa, ne eivät tipahda kielenkäyttöömme suoraan taivaalta, muuntumattomina tai lukkoon lyötyinä. Kategorioihin kietoutuneet merkitykset ovat jatkuvan purkamisen ja uudelleenrakentamisen alaisia. (Hester & Eglin 1997, 16-18; Potter & Wetherell 1994, 126-128; Peräkylä 1990, 56, 138-140; Silverman 1998, 90-91.) Michael Billigin (1987) mukaan ihmiset käyttävät hyväkseen kategorioiden sisältämää luonnollista tietoa konstruoidessaan vaihtoehtoisia merkityksiä. Samalla kun *kategorisaation* kautta tunnistamme ja luokittelemme objekteja, käytämme *partikularisaatiota* hajottamaan kategorioita osiin tai erottelemaan niistä erityisiä tapahtumia, tilanteita tai ihmisiä – vain kategorisoidaksemme ne uudelleen johonkin toiseen ryhmään, joukkoon tai luokkaan kuuluviksi. (Mt., 118-120, 130-155; myös Järviluoma & Roivainen 1997, 15, 19; Potter & Wetherell 1994, 121-122.) Näin kategorioiden luonnollisuus ja tilanteisuus eivät ole toisilleen vastakkaisia ulottuvuuksia, vaan saman kolikon kaksi eri puolta. Kaikki kategoriat ovat tilanteisia eli rakentuneita kontekstisidonnaisessa yhteydessään, ja kaikki (tilanteiset) kategoriat konstruoituvat suhteessa kategorian luonnollisiin merkityksiin. (Ks. Billig 1987, 140; Hester & Eglin 1997, 16-18.)

Kategorioiden luonnollisuus on pohjana niiden erityisyydelle ja pysyvyys niiden tilanteisuudelle. Yhteisymmärryksen saavuttamisen mahdollisuus avaa tietä myös ristiriidoille. Ristiriidat heräävätkin usein tilanteessa, jossa tilan luonnollinen

merkitys on tunnistettavissa, mutta kirjoittaja alkaa kuvauksellaan rikkoa sitä. (vrt. Juhila 1999a, 180.)

[Kansakoulussa] kokoon[nuttiin] opettajan johdolla seurakunnan omistaman asuintalon kerhotilassa (--) Asvalttiin oli kiva piirtää koulusta pihistetyillä liiduilla (--) Pennejä heiteltiin seinänvierustalle, kuka lähimmäs? Se peli kiellettiin koulussa (--) (nainen, Pihlajamäki, 11.)

Joskus 60-luvun alussa saimme kuulla että juuri tälle alueelle rakennettaisiin uusi ostoskeskus. (--) Muistan että me äidit ja lapset tarkkailimme rakennustöitä ja löimme vetoa siitä mitä liikkeitä sinne tulisikaan. (nainen, Pohjois-Haaga, 61.)

Koulun ja ostoskeskuksen/rakennustyömaan luonnollinen – kiinteämpi ja pysyvämpi – merkitys saa vastaansa tilannekohtaisemmat, erityiset kategorisoinnit. Kansakoulun ”tavallinen” merkitys – kokoonnuttiin opettajan johdolla – saa vastaansa ”epätavallisia” koulukategorian piirteitä: koulussa pihistettiin liituja ja heiteltiin pennejä seinänvierustalle. Pohjois-Haagassa kasvaneen naisen kuvaama tila kategorisoituu toisaalta ostoskeskuksena, toisaalta rakennustyömaana. Molempia ”valmiita” kategorioita rikkoa tilannesidonnainen kuvaus äideistä ja lapsista rakennustöiden katselijoina. Kirjoittajalleen sekä rakennustyömaa että ostoskeskus konstruoituu, tässä tilannekohtaisessa yhteydessään, ensisijaisesti äitien ja lasten ajanviettopaikkana.

Ristiriitakuvaukset voivat rakentua myös useista, toisiinsa sopimattomista tilanteisista konstruktioista käsin. Tämä yhteismitattomuus (Peräkylä 1990, 95, 139) ei kuitenkaan aina ole ongelma, vaan päinvastoin resurssi (mt.).

[K]yltymättömän kiinnostuksen ja vanhempien jatkuvan pelon kohde oli Vantaanjoen yli johtava rautatiesilta noin puolentoista kilometrin päässä Pihlajamäestä. Oli jännittävää kiipeillä silta-arkuille kapeista raoista ja oleilla sillan runkopalkkien sisällä, kun juna ajoi yli. (mies, Pihlajamäki, 9.)

Rautatiesilta saa tilanteisen tässä ja nyt -sisältönsä eri tilannekohtaisten merkitysten kohtaamisessa. Kirjoittaja asettaa rautatiesillan lasten leikkipaikkana kohtaamaan rautatiesillan vanhempien jatkuvan pelon kohteena ja junan kulkuväylänä ”samassa tilassa ja ajassa”. Ristiriita ei kuitenkaan ilmene

ongelmakuvauksena – mikä olisi hyvinkin mahdollista korostamalla esimerkiksi tilanteen vaarallisuutta, vaihtoehtoisten leikkipaikkojen puutetta tms. Paikan tilanteinen merkitys konstruoituu pikemminkin juuri ristiriidasta lähtien: rautatiesillan mielenkiintoisuus leikkipaikkana tuotetaan nimenomaan vanhempien pelon kuvauksella.

Lähiön tilat kulttuurisina konstruktioina

Tilanteet eivät ole tarkkarajaisesti hetkellisiä tai paikallisia. Ne ankkuroituvat ympäröivään vuorovaikutukseen, aikaisempiin tapahtumiin sekä kulttuurissa jaettuihin tapoihin käyttää kieltä ja määrittää kokemusta. Yhteinen ymmärrys ihmisten välillä on mahdollista vain, jos voimme tukeutua joihinkin kulttuurisesti tunnistettavissa oleviin perusolettamuksiin. Arkielämän sujuvuus edellyttää, että *oletamme* muiden jakavan kanssamme samat sosiaalista todellisuutta ja merkityksiä koskevat perusolettamukset. Näistä olettamuksista ja käytänteistä muodostuu se, mitä yleensä kutsumme kulttuuriksi. (Alasuutari 2001,75; Heritage 1996, 179; Peräkylä 1990, 139-140; Suoninen 1997, 125, 157-159.)

Kulttuuri – tai sosiaalinen järjestys – ei ole kognitiivinen, automaattinen eikä ihmisten käyttäytymistä ja ajattelemista ulkoapäin määrittävä väline. Mm. Kenneth Gergen (1994, 253-274) ja John Heritage (1996, 108-136) osoittavat, kuinka kulttuuri rakentuu yksittäisten tilanteiden jatkumona ja aktiivisen vuorovaikutuksen ja toiminnan tuloksena (ks. myös Juhila 1999a; Suoninen 1997, 161-169). Ajan kuluessa tietyt diskursiiviset käytännöt osoittautuvat toisia ”vahvemmiksi” jääden elämään vaihtoehtoisten, hiljaisempien diskurssien kustannuksella. ”Selviytyneet” käytännöt *naturalisoituvat* (Jokinen & Juhila 1993, 91), alkavat näyttää luonnollisilta itsestään selvyyksiltä, ja niiden sosiaalisesti rakentunut alkuperä jää tiedostamattomaksi (Heritage 1996, 224-227).

Sellaisetkin merkitykset, jotka aikaisemmin ilmenivät erityisinä, voivat rekonstruoidujen kulttuuristen käsitystapojen myötä näyttäytyä luonnollisina ja soveliaina (mt., 226; myös Peräkylä 1997, 109). Pohjoishaagalaisen naisen

Peikonhampaaksi kategorisoima kivi on tuskin aina – vaikka ehkä vuosikymmenien ajan – ollut se *Peikonhammas*, jonka korkein huippu piti tietenkin käydä seisomassa ja jonka takaseinässä kerrottiin olevan *kätetty luola*, jonka suuaukkoa (--) etsittiin ja tiirailtiin (nainen, Pohjois-haaga, 57). Saman kirjoittajan kertomana lasten vapaa-aika keskittyi peltsille (=pelto kirkonkentan takana), jolla ei enää aikoihin oltu viljelty mitään (mt.). Pellon luonnollinen merkitys (pelto viljapeltona) on muuttunut erityiseksi (pelto leikkipaikkana). Kun pellolla ei enää aikoihin oltu viljelty mitään, on sen erityinen merkitys kuitenkin palautunut, paikallisessa kulttuurisessa ymmärryksessä, luonnollisen kaltaiseksi – ei kuitenkaan enää viljapeltona, vaan lasten itsestäänselvänä leikkipaikkana.

”Luonnollisina” kirjoituksissa konstruoituneet tilat saavat kiinteän merkityksensä laajalla kulttuurisella kehällä. Vaikken tilojen luonnollisuudella viittaakaan mihinkään universaaliin kollektiiviseen tajuntaan (vrt. Viikuna 1996, 8), voidaan luonnollisina näyttäytyviin tiloihin ajatella kiinnittyvän kiinteitä merkityksiä siinä laajassa kulttuurisessa (esim. länsimaisessa tai suomalaisessa) yhteisössä, jossa kirjoittaja elää. Toiminnan ”sopivuutta” tiettyyn tilaan on kuitenkin tuotettu ja ylläpidetty paikallisesti myös pienemmässä mittakaavassa (ks. Silverman 1997, 77):

Paljon vietimme aikaamme myös talomme katolla, jonne pääsi tuuletusparvekkeelta. Se oli tietenkin kiellettyä, mutta siellä kuitenkin olimme. Leikimme kotia ja nukeilla. (nainen, Myllypuro, 14.)

Roskiksen kulmilla ja tamppaustelineen tuntumassa leikittiin kirkonrottaa, purkkia tai kyselypeli hailii-hailoota. Keinuissa joko hypättiin uhkarohkeasti pituutta tai pelattiin keinupeffistä (--) (mies, Pihlajamäki, 12.)

Yhteisesti ymmärretyt merkitykset konstruoivat toistuessaan vakiintuneita tapoja ymmärtää, toimia ja jäsentää ympäristöä. Näin rakentuu *paikalliskulttuuri*, jonka kautta tiettyyn pienryhmään kuuluvat ihmiset rakentavat elämänsä muotoa ja sisältöä. (Gubrium & Holstein 1994, 355-356.) Gubrium ja Holsteinin (1994) mukaan paikalliskulttuurit ovat pienryhmän keskenään jakamia tilanteisiin sidottuja voimavaroja ja mahdollisuuksia. Ne eivät suoraan määrää ryhmän jäsenten toimintaa, vaan niitä voidaan pitää ympäristösidonnaisina tapoina tarkastella ja tulkita kokemuksia. (Mt., 355-357.) Tilojen ”kulttuurisuudella” tarkoitankin tässä

yhteydessä kirjoittajien rekonstruoimaa asuinympäristönsä lasten paikalliskulttuuria erotuksena kulttuurista laajemmassa, yhteiskunnallisessa mielessä.

Kuvaukset lasten yhteisestä ymmärryksestä ja jaetuista tilatulkinnoista rakentavat tiloista luonnollisen kaltaisia: käyttäjilleen selkeitä ja kiinteän merkityksen omaavia. *Meillä lapsilla oli tapana ja kaikki lapset aina* -tyyppisin maininnoin kirjoittajat tekevät paikoista kiinteitä ja vakiintuneita. Osa tiloihin kiinnittyneistä toiminnoista konstruoituu paikan tarjoamiin fyysisiin vihjeisiin liittyen (kuten *puissa kiipeiltiin tai mäessä laskettiin*), mutta jotkin paikat rakentuvat selkeämmin kulttuurisen yhteisymmärryksen varaan: Kun *etupihalla juostiin kilpaa*, niin *takapihalla kiipeiltiin puissa*. *Autotallin ovea vasten oli tapana leikkiä väriä ja peiliä, ja alaparkkiksella pelattiin pesistä*. Myös luonnonympäristön tilat konstruoituvat usein lapsille ja nuorille kulttuurisesti tuttuina kategorisaatioina:

Läheisillä kallioilla kiipeiltiin ja leikittiin kotia, piilosta, rosvoa ja pollaria. Talon eteläpään viidakossa roikuttiin puissa ja kahlattiin ojissa (--) (nainen, Vuosaari, 26.)

Helsingin suurimman hyppyrimäen ympäristö ja tornikin, oli nuorison suosima kohtaamispaikka. (mies, Herttoniemi, 4.)

Lasten paikallisessa toimintakulttuurissa automaattisina ja itsestään selvinä konstruoituvat tilat jäävät kulttuuriin ulkopuoliselle usein hämäräksi. Vaikka kertojan on monesti selitettävä käyttämänsä kategorian erityinen merkitys lukijalleen, tuottaa hän toisaalta kyseisen paikan luonnollistuneena, ”paikalliskulttuurisesti” vakiintuneessa merkityksessä:

Rutikka oli paikka josta meitä varotettiin ja kiellettiin menemästä. Siitä huolimatta se oli meidän poikien suosituimpia ajanviettopaikkoja, tyros lauttoineen, krossipyörällä ajoineen ja keväisin jäälautalta toiselle hyppimiseen. (Niille joille nimi rutikka ei sano mitään, pitää valaista, että rutikka on Jakomäen vieressä sijaitseva iso hiekkakuoppa, jossa pohjavesi on muodostanut pieniä lampia. Se mistä lempinimi rutikka on lähtöisin en tiedä.) (mies, Jakomäki, 46.)

Esimerkin kirjoittaja tiedostaa *rutikan* erityislaatuisen merkityksen ja selittää paikan lukijalleen liittäen siihen sekä tilan ilmettä määrittäviä että lasten toimintaa kuvaavia piirteitä. Toisaalta kirjoittaja konstruoi paikasta jakomäkeläisten poikien ”itsestään

selvän” leikkipaikan: kuvaamalla paikkaa piirteellä *meidän poikien suosituimpia ajanviettopaikkoja* hän tuottaa *rutikan* käyttäjilleen ”tyypillisenä” ja tavanomaisena paikkana. Maininta *Niille joille nimi rutikka ei sano mitään* on luettavissa osoituksena paikan luonnollisuudesta jakomäkeläisten poikien paikalliskulttuurissa: nimi *rutikka* ”sanoo jollekin jotain” – tietyssä kulttuurisessa ympäristössä *rutikalla* on luonnollinen, kiinteästi ymmärretty merkitys.

Tilakuvausten tarkastelu kirjoittajien tuottamina luonnollisina, kulttuurisina ja tilanteisina merkityksinä on yhdistettävissä Sojan (1996) käsitteellistämiin tilan ulottuvuuksiin. Sojan teoriaa vasten kirjoittajien luonnollisina kuvaamat tilat ovat nähtävissä ensisijaisesti materiaalisena ja reaalimaailmassa jäljitettävissä olevana Ensimmäisenä tilana – tiloina, joiden fyysinen muoto sanelee paikkaan liittyvän toiminnan. Kirjoittajien ”kulttuuriset tilat” löytävät vastineensa Sojan Toisesta tilasta, siitä kuvitellusta oletuksesta, että kaikki paikallisyhteisön jäsenet ymmärtävät tilaan kiinnittyvät sosiaaliset toiminnot samalla tavalla. Soja löytää perinteisen kaksijakoisen tilakäsityksen välille, tai oikeammin niitä yhdistämään, Kolmannen tilan: käytännössä eletyissä tilanteissa materiaallinen ja mentaalinen nivELYvät yhteen. Aineiston kirjoittajat kulkevat Sojan viitoittamaa ”kolmatta tietä” rakentaessaan paikkoja tilanteittain rakentuvina, tilan luonnollisena pidetyn ja erityisenä rakennetun merkityksen yhdistävänä kokemuksellisenä konstruktiona. (Soja 1996, 6-12, 70-82.)

Lähiötilojen tarkastelu kirjoittajien tuottamina luonnollisina, tilanteisina ja kulttuurisina konstruktioina johdattelee lähemmäs mysteerini ratkaisua. Haravoimalla lähiön maisemaa olen löytänyt vihjeitä siitä, millaisia tiloja aineiston kirjoittajat lähiömuistoista kertoessaan kuvaavat ja millaisia merkityksiä kuvaukset näille tiloille rakentavat. Kurkistamalla maiseman taakse, kirjoittajien konstruoimiin luonnollisiin, tilanteisiin ja kulttuurisiin merkityksiin, olen saapunut lähemmäs tilojen merkityksellistämistä. Päästäkseni syvemmälle merkityksiin ja niiden syntymisen tapoihin haluan nyt tarttua tiheäpiikkisempään haravaan ja lähteä metsästäämään yksityiskohtia.

[H]e kurkistivat huoneeseen, jossa ei ollut mitään muuta kuin suuri vaatekaappi, sellainen kaappi, jonka ovi on

peililasia. Muuta siellä ei sitten tosiaan ollutkaan paitsi sininen pullo ikkunalaudalla.

”Siellä ei ole mitään!” Peter huudahti, ja kaikki kääntyivät takaisin – paitsi Lucy. Lucy jäi huoneeseen, koska hänen mielestään kannatti kokeilla vaatekaapin ovea, vaikka hän oli melkein varma siitä, että se olisi lukossa. Hämmästykseseen hän huomasi sen avautuvan helposti. (Lewis 1998, 5-6.)

5 RAPPUKÄYTÄVÄ MERKITYSTEN KENTTÄNÄ

Hän jätti tietenkin oven auki, koska tiesi, että on tavattoman typerää sulkeutua vaatekaappiin. Siellä oli melko pimeää, ja hän piti käsivartensa ojossa, niin ettei törmäisi vaatekaapin takaseinään. Hän astui askeleen eteenpäin – sitten kaksi tai kolme askelta – ja odotti koko ajan, että sormet sattuisivat puuseinään. Mutta seinää ei tuntunut. ”Tämähän on vallan suunnaton vaatekaappi!” Lucy ajatteli. (Lewis 1998, 7.)

Lucyn kurkistus vaatekaappiin osoittautui paljastavaksi: juuri vaatekaapin kautta avautui tie Narniaan, toiseen todellisuuteen. Kunnon (rikos)tutkijan onkin osattava tehdä valintoja sen suhteen, mistä ovesta hän kurkistaa. Kaikkien mahdollisten vihjeiden seuraaminen vie matkalle maailman ääriin, tai ainakin sekoittaa johtolangat pahanpäiväisesti. Liian monien johtolankojen joukkoon voi myös kadota juuri se oikea langanpää, joka johdattaisi kohti arvoituksen ratkaisua.

Miten sitten valita oikea ovi monista mahdollisista? Valinnan ei tarvitse olla puhdas sattuma tai arvailua siitä, mitä johtolankoja seuraamalla pääsisi lähimmäs ratkaisua. Silverman (2000) suosittelee analyysin jakamista kontekstoivaan ja varsinaiseen analyysiin. Vaikka aineistoon tutustuminen laajalla otteella on kokonaiskuvan saamiseksi hyödyllistä, on laadullista tekstianalyysia tehtäessä usein syytä rajoittaa varsinainen analyysi pieneen osaan aineistoa. Pienissä aineistoissa piileekin laadullisen tutkimuksen rikkaus: ne mahdollistavat ”syvän” teoreettisen analyysin se sijaan, että yksinkertaisesti lueteltaisiin aineistosta tehtyjä havaintoja. (Mt., 42-43, 85, 107-108; Potter & Wetherell 1994, 161; Silverman 1998, 69; Suoninen 1997, 28.)

Analysoitavan aineiston koon muuttaminen tutkimusprosessin eri vaiheissa on Silvermanin (2000) mukaan perusteltavissa teoreettisella otannalla. Tällöin tarkemman analyysin kohteeksi valittu aineiston osa ei ole sattumanvarainen, vaan tarkoituksenmukainen ja teoreettisesti perusteltu. Teoreettisen ”näytteen” valinta pohjautuu niin tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin kuin tutkimuskysymyksenkin. (Mt., 105-108.) Kysymykseni tilakokemuksen rakentumisen tavoista ohjaa tarkastelemaan aineiston kirjoittajien paikoille tilanteisesti tuottamia merkityksiä. Paikan erilaiset merkityssisällöt aktivoituvat kirjoituksissa eri tilannekohtaisissa yhteyksissään. Haluankin tarkastella yksityiskohtaisesti ”samojen” fyysisten tilojen ympärille kirjoituksissa rakentuvia tilanteisia paikkakategorisointeja. (Vrt. Hester & Eglin 1997, 17-18, 20.)

Tilannesidonnaisesti erityisen merkityksensä saavia paikkoja kuvataan kaikissa kirjoituksissa niin kodin, asuintalon, pihan kuin lähiympäristönkin tiloihin liittyen. Haluan kuitenkin löytää juuri sen oikean oven ja vaatekaapin – tilan, joka paljastaa mahdollisimman paljon (vrt. Silverman 2000, 106-107; Suoninen 1997, 29-30). Yhdeksi tällaiseksi ”paljon sormenjälkiä sisältäväksi” tilaksi osoittautui *rappukäytävä*: Rappukäytävämainintoja esiintyy useita ja ne ovat vuolaasti kuvitettuja. Pelkkänä yksittäisenä käsitteenä rappukäytävä esiintyy harvoin. Kuvaukset ovat myös tilannekohtaisesti rikkaita: ensisilmäyksellä yksiselitteiseltä vaikuttava rappukäytävä ilmeneekin tilanteittain vaihtelevana, erityisenä ja monimerkityksisenä tilana. (Vrt. Roivainen 1993, 15.)

Rappukäytäväkuvauksia esiintyy 27:ssä aineiston kirjoituksessa (yhteensä 62). Muutamassa tekstissä kuvataan rappukäytävää useampaan eri tilanteeseen liittyen; kaiken kaikkiaan kirjoitukset sisältävät 39 rappukäytäväkuvausta. ”Rappukäytäväkirjoitukset” eivät poikkea koko aineiston maisemasta: kirjoittajina on sekä naisia että miehiä, useasta eri lähiöstä (ks. liite 2). Omakotiasumista kuvaavissa kirjoituksissa ei esiinny mainintoja rappukäytävistä. Rappukäytävää kuvataan usein myös hyvin lyhyissä, yhden tai kahden sivun kirjoituksissa, jolloin sen erityinen merkitys lapsuusmuistojen tilana korostuu: *asunnon*, *koulun* ja *kaupan* rinnalla mainittuna *rappukäytävä* löytää yllättäen paikkansa lasten arkisten toimintojen jäsentäjänä ja keskeisenä lähiön jäsenkategorisaationa.

Kirjoituksissa esiintyvät rappukäytäväkuvaukset vaihtelevat lyhyistä, yhden lauseen maininnoista lähes sivun mittaisiin kertomuksiin rappukäytävään kiinnittyvästä tapahtumasta tai tilannesidonnaisesta toiminnasta. *Rappukäytävää* pelkästään fyysisenä käsitteenä ei kirjoituksissa kuitenkaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta esiinny. Ainoastaan Kontulassa lapsuutensa viettänyt mies rakentaa lähiön fyysistä ja emotionaalista maisemaa ”ajatuksenvirtaansa” seuraten:

*Kellareita, porttikäytäviä, tasakattoja, **rappukäytäviä**, parkkitasanteita, betonia.* (mies, Kontula, 55.)

Esimerkissä *rappukäytävä* edustaa esimerkinomaisesti lähiympäristön fyysistä – betonista – ilmettä, jolloin siihen tulee vaistomaisesti liitettyä rappukäytävälle kulttuurisesti tyypillisenä pidettyjä, ”luonnollisia” kategoriasidonnaisia piirteitä: kaikuvia käytäviä, portaita, harmautta. Tätä esimerkkiä lukuun ottamatta muut kirjoitusten rappukäytävämaininnat kiinnittyvät niitä kuvaaviin, pääasiassa toiminnallisiin piirteisiin.

Yksinään esiintyvien rappukäytävämainintojen puuttumista on vaikea ajatella kategorian avoimuudesta tai epämääräisyydestä johtuvaksi. Kulttuurisesti melko kiinteänä pidettävänä kategoriana rappukäytävän voidaan ajatella synnyttävän automaattisia, luonnollisia mielikuvia. Äkkiseltään ajateltuna tuntuu jopa hankalalta keksiä rappukäytävälle muunlaisia merkityksiä kuin välttämättömänä kulkuväylänä ulko-ovelta asunnolle, kaikuvana fyysisen tilan jäsentäjänä kerrostalossa tai porrassiivoojan kolkkona työkenttänä. Kirjoittajien jättäessä rappukäytävän mainitsematta ”luonnollisessa” merkityksessään lienee päinvastoin kyse siitä, että kategorian itsestäänselvyys vaikuttaa kovin ilmeiseltä. Kirjoittaessaan asuvansa *kolmikerrostalossa, suurelementitalossa* tai *pilvilinnassa* kirjoittaja voi olettaa lukijansa kertomattakin tietävän, että rappukäytävä on osa kuvattua talokategoriaan.

27 aineiston kirjoittajaa puhuu kuitenkin *rapusta* tai *rappukäytävästä*, vieläpä runsain sitä kuvailevin piirtein. Kirjoittajat tuottavat rappukäytävälle erityisiä – tilanteisia ja paikalliskulttuurisidonnaisia – merkityksiä, joiden kautta yksiselitteiseltä vaikuttava rappukäytäväkategoria kategorisoituu useana erilaisena, toiminnan ja

vuorovaikutuksen kautta merkityksellistyneenä tilana (saman käsitteen monista merkityksistä ks. Billig 1987, 165; Hester & Eglin 1997, 17-20).

5.1 Rappu käytävänä ja osana asuintaloa

Kirjoittajat puhuvat *rappukäytävän* ohella *rapusta*, *portaasta*, *rappiksesta* ja *rappusyvennyksestä* sekä rapun eri osista: *portaista*, *tasanteista*, *kerroksista*, *kellarikäytävistä* ja *vinteistä*, *ovista* ja *ovikelloista*, *hisseistä*. Ensisilmäyksellä kirjoitusten *rappu* kategorisoituu kahdeksi erityyppiseksi tilaksi: rapuksi fyysisenä osana asuinkerrostalon kokonaisuutta ja rapuksi kulkuväylänä eli *rappukäytävänä*.

Meidän talossa oli neljä kerrosta ja viisi rappua. Asuimme A-portaan ylimmässä kerroksessa enkä alle 12-vuotiaana saanut käyttää hissiä. (-) Minun ei olisi tullut mieleenikään uhmata hissikorin seinään kiinnitetyn laatan kieltoa, joten nousin ja laskeuduin neljä kerrosta monta kertaa päivässä. (nainen, Puotinharju, 1.)

Kirjoittaja konstruoii *rapusta* asuintalon jäsentäjän jakamalla talon *viiteen rappuun*, joista ensimmäisen, *A-portaan*, neljännessä kerroksessa hän perheineen asui. Kerrokset tekevät rapun ja raput talon, kirjoittajan rakentaessa näin kotitalonsa fyysistä ilmettä. Kirjoittaja vahvistaa rapun paikan myös osana *asuintalon* kategoriaa: kertoessaan asuvansa A-rapussa, ehdottaa hän B-, C-, D- ja E-rappujen asukkaiksi toisia perheitä. Näin rapun funktio kiinnittyy asumiseen – *rappu* kategorisoituu asuntoja toisiinsa liittäväksi fyysisenä elementtinä ja jo sosiaalisen ulottuvuuden sisältävänä useiden ihmisten asumisen paikkana. Rappu konstruoituu esimerkissä myös *käytävän* merkityksessä, kulkuväylänä asunnon ja muun maailman välillä. Hissin tehtävänä on kuljettaa käyttäjänsä paikasta toiseen, samoin portaiden – *rappukäytävä* vahvistuu luonnollisessa merkityksessään: *nousin ja laskeuduin monta kertaa päivässä*.

Rappu asuinpaikkana

Rappukategoria merkityksellistyy usein asumisen kautta. Kertoessaan, että *Meidän rapussa oli 10 asuntoa ja lapsia yhteensä 20*, jakomäkeläinen nainen (47) tuottaa rapusta *asuinpaikan* kymmenelle perheelle ja 20 lapselle. Kirjaimellisesti luettuna kaverit, tärkeät aikuiset tai muusta syystä mieleen jääneet henkilöt asuvat *rapussa*, eivät esimerkiksi *asunnossa, huoneistossa tai kotonaan*.

A-rapussa ei asunut lapsiperheitä sen jälkeen, kun Marjut muutti Australiaan. (--) B-rapussa asuivat melkein kaikki. Rita, josta tuli mun paras kaveri. Mirjami, joka oli Ritan entinen paras kaveri, ja Lasse, johon melkein kaikki tytöt olivat ihastuneita. Ja hullu Sirenin akka. (--) C-rapussa asui ujo Mari, ja sen sisko. Ja pappi ja papin poika. Me asuimme D-rapussa. (nainen, Vuosaari, 31.)

Raput merkityksellistyvät sen mukaisesti, kuka niissä asuu. Talon asukkaat löytävät paikkansa rappukategorian kautta, samalla fyysiseltä vaikuttava *rappu* saa sosiaalista sisältöä.

A-rapussa asunut Huopalahden kirkon kanttori antoi ensimmäiset pianotunnit minulle, saman kerroksen pikkutyttöille. (--) Talossa asui myös kuuluisan ammattiyhdistysjohtajan rakastajatar. Uhkea, tumma nainen asui B-rapussa. Me lapset näimme hänet vain harvoin, aina hienosti pukeutuneena, paksut hiukset arvokkaalle nutturalle kierrettynä. (--) Me lapset olemme lentäneet maailmalle, mutta muinoin hääpukuni ommellut ompelijatar elää vielä talon A-rapun ensimmäisessä kerroksessa, saman rapun ylimmässä neljännessä kerroksessa lapsuudenystäväni pelätty äitipuoli, nyt kutistuneena leskenä. (nainen, Pohjois-Haaga, 58.)

Esimerkin kirjoittaja esittelee haluamansa aikuiset sijoittaen heidät fyysisesti tiettyyn rappuun. Samalla *talo* jäsentyy hallittaviksi osiksi, *A-rapuksi* ja *B-rapuksi*. Enemmän kuin fyysisenä tilana rappu määrittyy esimerkissä kuitenkin sosiaalisesti ja toiminnallisesti. *Huopalahden kirkon kanttori* ja *saman kerroksen pikkutyttö* jakavat paitsi pianotunnit myös kirjoittajan lämpimäksi sävyttämän vuorovaikutussuhteen. B-rapun *uhkea, tumma nainen* poikkeaa ”harvinaisuudessaan” ja arvokkuudessaan, rakentaen sosiaalista eroa usein nähtyihin, tavallisiin, ”epähienoina” näyttäytyviin rapun muihin asukkaisiin. Kuvauksen *B-rappuun* kiinnittyy myös toiminnallinen piirre kirjoittajan jatkaessa: *Johtajan musta limusiini rekisteröitiin aina sen pysähtyessä [rapun] eteen* – rappu kategorisoituu lasten uteliaisuudesta ja tilanteen erityisyydestä käsin paikaksi, jonka edessä tapahtui jotain jännittävää. Esimerkin

viimeiseen lauseeseen kirjoittaja on saanut mahtumaan – lapsuusmuistojen kiinnittämisen nykyaikaan lisäksi – esittelyn kolmesta A-rapussa asuvasta henkilöstä (*ompelijatar, lapsuudenystävä, äitipuoli*), kuvauksen talon fyysisestä ilmeestä (*ylimmässä neljännessä kerroksessa*), kertomuksen ilkeästä äitipuolesta, maininnan naimisiin menostaan sekä kollektiivisen ”meidän rappu” -tunnelman.

Meidän tai oma rappu asettuu vastakkain muiden rappujen kanssa rakentaen *samassa rapussa* asuvista oman ryhmänsä. ”Samanrappulaiset” liittyvät kiinteästi yhteen – *Erjan kanssa asuimme samassa C-rapussa* (nainen, Herttoniemi, 8) – erotuksena eri rapuissa asuvista: *C-rapussa asui kaksi poikaa, jotka eivät koskaan leikkineet meidän muiden kanssa* (nainen, Pohjois-Haaga, 58). Erotettuna muista rapuista *oma rappu* näyttäytyy pienenä, yksittäisenä, muusta asuinympäristöstä erottuvana osana. Toisaalta *meidän rappu* voi olla myös ”tyypillinen otos” tai ”esimerkki” asuinlähiön kokovartalokuvasta:

Elämä ainakin Vesalan lähiössä oli turvallista ja mukavaa. Aina sattui samaan rappuun perheitä, joissa riideltiin kovaäänisesti yms. Mutta ei se omaa elämää tai viihtyvyyttä haitannut. (nainen, Vesala, 38.)

Asuminen ja eläminen lähiössä oli *turvallista ja mukavaa. Kovaäänisesti riitelevät perheet* – tai muut turvaa ja rauhaa rikkovat tekijät – olivat ”*sattumia*” niin omassa rapussa kuin koko lähiössä. Oma elämä ei näistä poikkeustapauksista häiriintynyt, rapussa ja lähiössä viihdyttiin.

Rappu kulkuväylänä

Myös rappu kulkuväylänä voi edustaa koko lapsuuden lähiötä, erityisesti emotionaalisessa mielessä. Seuraavan rappukäytäväkuvauksen toisaalta melankolinen, toisaalta nostalgisen herkkä ja toiveikas sävy toistaa koko kirjoituksen tunnelmaa.

Pienestä työstä kaikki ulko-ovet muistuttivat rappukäytävässä toisiaan, kotiin oli vaikea löytää. Aluksi seistiin useamman kerran siskon kanssa alakerran oven takana ja tulipa kerran tiputettua karkkipussitkin väärästä postiluukusta sisään. Muistan vieläkin miten harmitti.

Ongelmat poistuivat, kun äiti keksi liimata ison kelta-kukallisen tarran omaan ulko-oveen. (nainen,Vesala,38.)

Vesalalaisen pikkutytön silmin samanlaisten ulko-ovien rappukäytävä näyttäytyy suurena ja ankarana: *kotiin oli vaikea löytää*. Rappukäytävä asettuu edustamaan kodin ulkopuolista maailmaa vastakohtanaan kodin tuttuus ja turvallisuus. Ongelmat kuitenkin poistuvat, kun *äiti keksi liimata ison keltakukallisen tarran omaan ulko-oveen*. Rappukäytävä muuttuu vieraasta ja turvattomasta tilasta tutuksi ja tunnistettavaksi – koti löytyy helposti, eikä maailma kodin ulkopuolella ole enää niin kylmä kodin lämpöön verrattuna. Rappukäytävä toimii yhdistävänä tekijänä kodin ja muiden tilojen välillä myös konkreettisesti, *kulkuväylänä* asunnon ja pihan välillä.

Talon asukkaat asuvat *rapussa*, mutta kulkevat *rapun* lisäksi *rappukäytävässä*. Kirjoittajat vahvistavat rappukäytävän usein ”luonnollisessa” merkityksessään kulkuväylänä paikasta toiseen. Kulkuväylänä rappu jakaantuu eri osiin. Asumispaikkana yhtenä ja kokonaisena konstruoitunut rappu (A-, B-, C- tai muu *rappu*) hajoaa kulkuväylänä mm. *kellariksi*, *hissiksi* ja *ulko-oveksi*, joita *käytävä* yhdistää. Rappukäytävään kiinnittyvää luonnollista toimintaa on kulkeminen ulko-oven ja kotioven välillä, omalta kotiovelta naapurin ovelle ja päinvastoin sekä kotoa talon muihin tiloihin. Kirjoittajat eivät kuitenkaan ole kuvanneet rappukäytävää fyysisenä, paikkoja toisiinsa yhdistävänä tilaelementtinä. Silloinkin kun rappukäytävä mainitaan kulkuväylämerkityksessään, tuottavat kirjoittajat sille kategoriasidonnaisia piirteitä, jotka luonnollisuudestaan huolimatta ovat tilanteisesti rakentuneita.

Saunavuoromme oli aikaisin lauantai-iltana, jolloin laskeuduimme portaita kellariin ja hämärän käytävän perälle taloyhtiön saunatiloihin. (mies,Kontula,55.)

(--) [N]äen itseni sieluni silmin painelemassa hissien nappuloita pissaa pidätellen (--) (nainen,Kontula,54.)

Kontulalaiset lapsuusmuistot vahvistavat rappukäytävän tavanomaista merkityssisältöä kertomalla kulkemisesta kotoa saunatiloihin rappusia pitkin ja ulkoa sisälle hissien kyydissä. Kategoria värityy kuitenkin sosiaalisesti ja tilannesidonnaisesti saaden näin fyysistä ulottuvuutta monipuolisemman

merkityksen: Saunavuoro on meidän (perheen) *saunavuoromme*. Saunomaan laskeuduttiin yhdessä *lauantai-iltais*in. Saunatilat olivat alhaalla kellarissa, *hämärän käytävän perällä*, mikä lapsen näkökulmasta kirjoitettuna (ja luettuna) konstruoituu pitkäköönä ja jännittävänä matkana. Lauantai-iltojen rappukäytävätila rakentuu perheyhteyden ja jännittävän *hämärän* varassa. Myös mielikuva hissien nappuloita jalat ristissä painelelevasta kontulalaisesta työstä rakentaa tilanteista kontekstia – ehkä ulkoleikeistä ikätovereiden kanssa; niin mukavista, ettei vessaan ole maltettu lähteä ajoissa.

Vaikka rappukäytävä toimiikin kulkuväylänä luonnolliseksi rakentuneessa merkityksessään, voi kulkuväyläkehys¹¹ saada myös erityisiä sisältöjä lasten toiminnan kautta. *Kesäisin juostiin varvastossuissa pitkin kellareita tai rappukäytävät olivat rymistelyä varten* -tyyppiset kuvaukset toisaalta vahvistavat rappukäytävän tavanomaista tarkoitusta kulkemisen tilana, toisaalta taas rakentavat erityisiä – tilanteisia ja kenties paikalliskulttuurisia – rappukäytäväkäyttämisen muotoja. Kirjoittajat tuottavat itselleen position toisten lasten ikätoverina, ja kuvaavat kyseisen ikäryhmän liikkumista rappukäytävässä: Lapset *juoksevat ja rymistelevät*, päinvastoin kuin hillitysti kulkevat aikuiset. Samoin (me) *juostiin pitkin kellareita* tuskin kuvaa aikuisen ja lapsen yhteistä tekemistä, vaan pikemminkin kategorijoukon lapset (ikäryhmänä tai leikkitovereina) toimintaa. Liikkuminen rappukäytävässä määrittyykin lähtien siitä, kenen haltuun kirjoittaja tilan kulloinkin luovuttaa. Rappukäytäväkategorisointeihin kiinnittyvät toiminnalliset piirteet rakentuvat tilannesidonnaisesti silloinkin, kun paikka määrittyy luonnollisena kulkuväylämerkityksessä.

Erilainen tilannesidonnainen merkitys, vaikka edelleen paikasta toiseen liikkumiseen liittyen, rappukäytävälle rakentuu Herttoniemessä lapsuutensa viettäneen naisen kirjoituksessa. Muista *rappu kulkuväylänä* -konstruktioista poiketen kirjoittaja kuvaa useiden eri rappukäytävien muodostamaa kulkureittiä, jossa raput ovat pikemminkin kulkuväylän osia kuin osista rakentuvia kulkuväyliä.

¹¹ Lainaan Goffmanin (1974) *kehysten* (frame) käsitettä kuvaamaan sitä tulkinallista ja toiminnallista näkökulmaa, jonka kautta tilanne määrittyy. Kehysten kautta ne asiat, joita tilassa tapahtuu, tulevat mielekkäiksi ja ymmärrettäviksi. (Peräkylä 1997, 16-17.)

Matka kävellen oli pitkä, ja muistan kun palatessamme luistelemasta lämmittelimme jäätyneitä käsiämme matkanvarrella olevien kerrostalojen rappujen pattereiden päällä. (nainen, Herttoniemi, 8.)

Rappukäytävä konstruoituu esimerkissä vahvasti tilanteisena: kaikista muista mahdollisista rapun ”käyttötarkoituksista” riippumatta rappukäytävä määrittyy luistelemasta palaavien lasten *lämmittelypaikkana*. Tilan fyysinen ulottuvuus näyttäytyy toisarvoisena, ensisijaista on tekeminen: käsien lämmittely ja pysähtyminen pitkän matkan varrella. Tilan fyysinen ilme ei kuitenkaan ole yhdentekevä. *Kerrostalon raput* ja lämpimät *patterit* rakentavat luistelumatkasta tietynlaisen konstruktion, toisenlaiset tilat matkan varrella tuottaisivat jotain muuta. Paikka sellaisena kuin se kirjoittajan tuottamana kategorisoituu, määrittyy niin fyysisestä tilasta (*kerrostalon rappu*) ja lasten keskinäisestä vuorovaikutuksesta (*lämmittelimme käsiämme*) kuin ajankohdasta (talvella) ja tilanteesta (*palatessamme luistelemasta*) käsin.

5.2 Rappis lasten ja nuorten tilana

Ympäristöpsykologit ja maantieteilijät puhuvat territoriaalisesta käyttäytymisestä, ryhmäidentiteettiä vahvistavasta yksityisen paikan tarpeesta. Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön avulla halutaan lujittaa tai eheyttää omaa ja vertaisryhmän identiteettiä. Tämä tapahtuu usein formaalien tilojen ulkopuolella, esimerkiksi nuorison kokoontuessa kauppakeskuksiin ja ostoskujille. (Ks. esim. Aura, Horelli & Korpela 1997; Crow 1996; Rikkinen & Robertson 1998.) Tällainen yksityinen paikka voi kuitenkin syntyä myös fyysisen tilaulottuvuuden ”tuolla puolen”, vuorovaikutuksen ja tilannesidonnaisen toiminnan rakentamana. Aineiston kirjoittajat tuottavat *rappukäytävästä* lasten yksityisen tilan, sen fyysisestä ilmeestä ja valmiiksi ajatellusta käyttötarkoituksesta huolimatta. Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteisesti ymmärretyin toiminnan kautta rappukäytävästä muodostuu tilanteittain aktivoituva *lasten tai nuorten paikka*.

Rappukäytävä leikkipaikkana

Kirjoittajien rappukäytäväkuvauksille antama tila näyttää kiinnittyvän ennen kaikkea lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Lasten yhteisen tekemisen kautta

rappukäytävästä konstruoiuu leikkipaikka, joka kategorisoituu *rapun* ja *rappukäytävän* lisäksi *rappiksena*.

(--) [R]etkistä hauskimpia olivat omaan rappikseen tehdyt. Siitä vaan kori täyteen retkimuonaa ja sit seitsemänteen kerrokseen vintin oven eteen portaille kököttämään. (--) Retkiohjelmaksi riitti syömisen lisäksi rappuvalojen sytyttäminen aika ajoin eli noin 20 sekunnin väliajoin. Jännää oli kun kuvitteli kuulevansa vintin oven takaa ties mitä hirveyksiä, namusetiä ja lapsenryöstäjiä. (nainen, Pohjois-Haaga, 62.)

Rappukäytävä leikkipaikkana ei ole yksiselitteinen kategorisaatio, vaan rakentuu erilaisista tilannekohtaisesti vaihtelevista paikkakonstruktiosta. Edellisen esimerkin kirjoittaja tuottaa *rapusta* retkipaikan, mutta *leikkipaikkarappu* näyttäytyy kertomuksissa myös rymypaikkana, piilopaikkana, kotileikin kotina, teatterina ja niin edelleen. Rappukäytävään rakentuu useita erilaisia leikkipaikkoja riippuen kyseisen rapun fyysisestä ilmeestä, tekemiseen osallistuvien lasten iästä, sukupuolesta ja keskinäisistä suhteista sekä tilanteittain vaihtuvasta kontekstista.

Suosittuja leikkejä olivat (--) ”tetru” eli teatteri A-rapussa, jolloin yleisö istui portailla (--) (nainen, Vuosaari, 24.)

Kavereille ei yleensä päässyt sisään leikkimään, joten sisäleikit rakensimme rappuun. Rapuissa oli sellaiset ½-kerrokset, joissa ei ollut asuntoja, joten emme olleet kauheasti häiriöksi. (nainen, Jakomäki, 47.)

Ensimmäisen esimerkin kirjoittaja tekee rappukäytävästä *teatterin* liittämällä A-rappuun kuvauksen lasten rappukäytäväleikeistä. Rappukäytävä fyysisenä tilana tasaisine ”näyttämöineen” ja nousevina ”katsomoineen” soveltuu lasten teatterileikkiin. Rapputasanteet ja portaat eivät kuitenkaan yksinään luo teatteria: ”tetru” tilasta konstruoiuu vasta sen saadessa sosiaalista sisältöä lasten vuorovaikutuksen kautta.

Jakomäessä asunut nainen rakentaa *sisäleikit* rapun ½-kerrokseen, joissa lasten leikit eivät häirinneet talon asukkaita. Kerrostasojen puolivälissä sijaitsevat rapputasanteet ovat keskeisiä leikkipaikan tekijöitä: ne mahdollistavat lasten sisäleikit rapuissa ilman, että *rappukäytävä lasten leikkipaikkana* törmää yhteen vaihtoehtoisten rappukäytäväkonstruktioiden kanssa. Ristiriitakuvauksista poiketen

esimerkin kirjoittaja asettaakin aikuiset ja lapset samaan rappukäytävätilaan sulassa sovussa. Hän jatkaa kuvaustaan:

Metelistä en tiedä, harvoin kukaan kuitenkaan valitti melusta. Lapset ja aikuiset tunsivat lähes kaikki toisensa, joten ehkä se vaikutti. (nainen, Jakomäki, 47.)

Rappukäytävä ilmenee selkeästi lasten tilana, leikit synnyttivät ehkä meteliä. Rappukonstruktio ei kuitenkaan hajoa aikuisten astuessa mukaan kuvaan: *harvoin kukaan kuitenkaan valitti melusta*. Toimintakuvauksella lasten omaksi tehty tila asettuu kuitenkin ”luonnollisemman” rappukäytävätoiminnan asettamiin rajoihin: leikkimällä *½-kerroksissa* lapset eivät *olleet kauheasti häiriöksi* – lasten leikeistä aiheutuva häiriö ei sovi rappukäytävään. ”Luonnollinen” rappukäytävä hiljaisine kulkureitteineen ja maltillisine käytöksineen toimii lasten rappukäytävä-kategorisoinnin taustalla vaikuttavana kontekstina ja vuorovaikutuksellisena resurssina.

Esimerkin kirjoittaja rinnastaa rappukäytävän asunnon kaltaiseksi sisäleikkien paikaksi. Ulkona leikitään pihalla tai muualla lähiympäristössä; kun halutaan leikkiä sisällä, rakennetaan leikit *rappuun*. Rappu ilmenee kuitenkin toissijaisena sisäleikkien paikkana – leikkipaikka tehdään rappukäytävään, koska *kavereille ei yleensä päässyt sisään leikkimään*. Rappu lasten leikkipaikkana näyttäytyy toiseksi parhaana vaihtoehtona, sisäleikit leikittäisiin kavereiden kotona, jos se olisi mahdollista. Kirjoittaja ei kuitenkaan aseta rappukäytävää ja kodin tiloja leikkipaikkoina moraalisesti vastakkain – rappu ei ole leikkipaikkana huono, vaan toiseksi paras. Asia todetaan pikemminkin hyvin luonnollisen kaltaisena, ”kulttuurisena”: *Kavereille ei yleensä päässyt sisään leikkimään, joten sisäleikit rakensimme rappuun*. Rappukäytävä leikkipaikkana kontekstoituukin rappukuvausta edellisessä lauseessa asuntojen pienuudella ja ahtaudella: *Omia huoneita ei ollut kenelläkään*¹².

Rappukäytävää kontekstoidaan myös ajallisesti, paikallisesti ja sosiaalisesti:

¹² Vaikka ahtaasti asuminen on aina ollut osa suomalaista asumistodellisuutta (ks. Juntto 1997), on asunnon ahtaana kuvaaminen aineistossa poikkeuksellista. Pääsääntöisesti uusi asunto lähiössä kuvataan *tilavana, nykyaikaisena* ja jopa *ruhtinaallisena*.

Yhdessä parhaan ystäväni kanssa perustimme 60-luvun keskivaiheilla The Beatles Fan Clubin joka kokoontui rapussa kymmenennessä kerroksessa. Kerhon kokouksissa piti olla oikein hiljaa kun talonmies liikkui rapuissa. (nainen,Pohjois-Haaga,61.)

Kuvaus rakentuu kulttuurihistoriallisen ajanjakson – 1960-luvun ja Beatlesien – ympärille. Rappukäytävästä muodostuu kuitenkin kertojan luoma paikkakonstruktio, *rappukäytävä ”kokouspaikkana”*, pikemminkin tilalle tuotetun sosiaalisen kontekstin kautta. Kirjoittaja perusti *rapussa kokoontuvan The Beatles Fan Clubin yhdessä parhaan ystävänsä kanssa. Fan Clubin* perustaminen on luettavissa osaksi varhaisnuorten toimintaa: aivan pikkulapset tuskin perustavat fan clubeja ja toisaalta vähän vanhempien fan clubit kokoontunevat jossain muualla kuin kerrostalorapun *kymmenennessä kerroksessa*. Näin lasten iästä muodostuu tilannesidonnaisen paikkakonstruktion rakentaja. Paikka konstruoituu myös kiinnittyen käyttäjiensä sukupuoleen. Esimerkin paikkakonstruktio on helposti luettavissa tytön näkökulmasta kirjoitetuksi ja tyttöjen yhteistä toimintaa kuvaavaksi: Tytöt puuhastelevat *yhdessä parhaan ystävänsä kanssa*, pojat touhuavat suurina joukkoina. Tytöt supattelevat salaisuuksiaan *oikein hiljaa* rappukäytävän ylimmässä kerroksessa, pojat rymisyttävät leikkiautojaan alas rappusia. Tytöt ihailevat *Beatlesejä*, pojat amerikanrautoja ja jääkiekkoilijoita. (Vrt. oma kulttuurinen arkiymmärrykseni analyysin välineenä, ks. s. 38.) Rappukäytäväkokemus rakentuu tyttöjen yhteisestä tekemisestä, vastakkaisen sukupuolen astuminen mukaan kuvaukseen muuttaisi paikan toiseksi.

The Beatles Fan Clubin (--) kokouksissa piti olla oikein hiljaa kun talonmies liikkui rapuissa. Kirjoittaja valjastaa talonmiehen huolehtimaan ”normaalista” rappukäytävä-käyttäytymisestä, hiljaa olemisesta. Paikka saa merkityksensä paitsi lasten keskinäisestä, myös lasten ja aikuisten välisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. *Kerho* kokoontuu *rapun kymmenennessä kerroksessa* piilossa aikuisilta, ja sen kokouksissa ollaan *hiljaa*, ettei *talonmies* kuulisi lasten leikkivän rappukäytävässä. Osa rappukäytävän viehättävyydestä leikkipaikkana näyttääkin rakentuvan aikuinen–lapsi -suhteen varassa.

Lasten yksityisyyden määrittelyn tarve (suhteessa aikuisiin) sekä perinteisten käyttäytymismallien ja rajojen testaaminen konstruoi aikuisista usein toiminnalle välttämättömiä ”pelinappuloita”:

(--) [L]eikittiin paljon ulkona ja joskus salaa rapuissa, mistä sitten aikuiset ajoivat lapset ja nuoret pihalle – tosin tiettyjä aikuisia juostiin rapusta karkuun ihan vapaaehtoisestikin. (nainen, Herttoniemi, 8.)

Leikkiminen herttoniemeläisissä kerrostalorapuissa tapahtui kirjoittajan mukaan *salaa*, leikkiminen ei kuulunut luonnolliseen, yleisesti hyväksytyyn rappukategoriaan. Aikuiset pyrkivät ylläpitämään paikan tavanomaista merkitystä *ajamalla lapset ja nuoret pihalle*: lasten ja nuorten kuuluu leikkiä ulkona, rappukäytävä on kulkemista varten. Salaisuudella on kuitenkin lasten tekemisestä puhuttaessa myönteinen kaiku. Siihen liittyy salaperäisyyttä, jännittävyyttä, rohkeutta ja uhmaa. Kun leikkiminen rapussa tapahtuu *salaa*, kiinnittyvät kaikki salaisuuden myönteiset piirteet rappukäytävään. Rappukäytävä ei ilmenisi samana salaisena ja jännittävänä leikkipaikkana, jos leikkiminen siellä olisi sallittua. Myönteinen rappukategorisaatio vahvistuu edelleen kirjoittajan kertoessa, kuinka *tiettyjä aikuisia juostiin rapusta karkuun ihan vapaaehtoisestikin*. Aikuisia karkuun juoksemiseen liittyy vapaaehtoisuus, lapset eivät pelkää aikuisia eivätkä juokse heitä karkuun tosissaan. Aikuisia pakoileminen on osa ”rappukäytäväleikkiä”, jonka osallisia aikuiset ovat.

Rappukäytävä konstruoituu lasten leikkipaikkana suhteessa tiettyyn tilanteeseen. Paikan fyysinen ulottuvuus ei yksin tee rapusta leikkipaikkaa, eikä sosiaalinen kanssakäyminen lasten kesken tai lasten ja aikuisten välillä suoraan ohjaa lapsia rakentamaan leikkejään rappuihin. Rappukäytävä lasten leikkipaikkana aktivoituu tilanteisesti, tietyn fyysisen tilan kohdatessa tietyn vuorovaikutuksen ja toiminnan.

Hisseillä ajeltiin ylös ja alas ja paineltiin stop-nappia kerrosten välillä.
(mies, Pihlajamäki, 12.)

(--) [J]os mahdollista kerääntyivät pikkulapset onnettoman syntipukin oven taakse kuuntelemaan kuinka kovasti tämä sai selkäänsä.
(nainen, Pihlajamäki, 10.)

Hissillä ajetaan ylös ja alas, ja painetaan stop-nappia – täysin luonnollista rappukäytäväsidonnaista toimintaa! Esimerkin kirjoittaja tuottaa luonnollisesta rappukäytävä- ja hissikategoriasta poikkeavan kategorisoinnin hiuksenhienoin retorisin keinoin: *ajeltiin* ja *paineltiin* (ks. Billig 1987). Liittämällä *hissin* kategoriapiirteiksi edestakaisin *ajelemisen* ja *stop-napin painelemisen* useita kertoja ja väärässä paikassa (*kerrosten välillä*) kirjoittaja konstruoi tilanteittain aktivoituvan *leikkipaikan*. Leikkipaikan syntymiseksi hissiin tarvitaan paitsi fyysinen tila (hissi rappukäytävässä), myös sosiaalinen vuorovaikutus. Kirjoittajan ”näkömätön” viittaus *lapset*-kategoriaan on luettavissa paikalle annetuista toiminnallisista piirteistä – on vaikea kuvitella lasta ajelemassa hissillä edestakaisin aikuisen kanssa, ja lapsi tuskin yksin kulkiessaan ryhtyisi painelemaan stop-nappia kerrosten välissä. Kategorian *aikuiset* liittäminen kuvattuun toimintaan – ajelemiseen hissillä edestakaisin ja nappuloiden painelemiseen kerrosten välillä – tuntuu jo huvittavalta; paikka kategorisoituisi jonakin muuna kuin viattomana leikkipaikkana.

Samoin kuin hissillä leikkiminen, myös selkäsaunan kuunteleminen *onnettoman syntipukin oven takana* rakentaa tilannekohtaisen rappukategorisoinnin. Fyysisen tilan (rappukäytävässä *oven takana*) ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen (*pikkulapset kerääntyivät*) lisäksi paikkakonstruktion rakentumiseksi tarvitaan tilanne: joku lapsista *sai selkäänsä*. Tilanne rakentuu suhteessa kontekstiinsa. Kirjoittaja rakentaa rappukäytäväkuvaukselleen tilanteittaisen kontekstin aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta, tilasuhteista sekä paikallisesta kulttuurisesta ja kasvatuksellisesta ympäristöstä (ks. esim. Sääsکیlahti 2000). Myös tilannetta ajallisesti edeltäneiden tapahtumien kuvaaminen konstruoi tilanteesta hetkellisen ja paikallisen. *Selkäänsä saaminen* liitettynä kategorisaatioihin *onneton syntipukki* ja rappukuvausta edeltävässä lauseessa *pahantekijä (...joutui itse hakemaan risun metsästä)* viittaa *lapseen* ja kutsuu esiin *aikuisen selkäsaunan antajana*. *Kategoria syntipukki* sisältää merkityksen lasten yhteisesti tekemästä pahasta ja syyn vierittämisestä yhden *onnettoman* niskoille. *Pikkulapset* kuuntelivat rappukäytävässä miten suljetun *oven takana*, toisten kotona, paha sai palkkansa: selkäsaunan antaminen ja saaminen suljetaan *oven taakse*, kotitilaan, pois julkisena konstruoituvasta rappukäytävästä. Toisaalta selkäsauna näyttäytyy julkisesti hyväksyttynä aikuisen ja lapsen välisenä vuorovaikutuksena: ”*pikkulapset*

jos mahdollista kerääntyivät” on luettavissa kuvauksena selkäsaunan käyttämisestä kasvatukseen yleensä, useammin kuin kerran tai aina kun mahdollista.

Kirjoittajan rappukäytävään kiinnittäminen selkäsaunakuvaus ei kontekstoidu mihinkään yksittäiseen, tiettyyn tapahtumaan, jonka seurauksena joku lapsista olisi saanut selkäänsä. Näin selkäsauna jää luonnollisena tulkittavan piirteen – lapsi oli ”ollut tuhma” – varaan ja kategorisoituu tavanomaiseksi, kulttuurisesti ymmärretyksi toiminnaksi. Tavanomaisena näyttäytyy myös lasten toiminta rappukäytävässä. *Jos mahdollista, lapset kerääntyivät oven taakse.* Oven taakse kerääntyminen, postiluukusta kurkkiminen, selkäsaunan kuunteleminen ilmenee luonnollisena lasten rappukäytäväkäyttämisenä. Rappukäytävän automaattiseen tai yleiseen merkitykseen – rappu kulkuväylänä – verrattuna lasten tilanteittainen toiminta konstruoi paikasta erityisen. Paikan erityinen kategorisointi ilmenee kuitenkin luonnollisen kaltaisena, kun se kiinnitetään paikalliskulttuuriseen yhteyteensä.

Rappukäytävä oleskelupaikkana

Kirjoittajien konstruoimat nuorten rappukäytäväpaikat rakentuvat usein paikalliskulttuurisesta ymmärryksestä käsin. *Nuorten ”maleksimispaikka”* - kategorisaatiot rakentuvat rappukäytävälle tuotetuista erityisistä ja tilannesidonnaisista piirteistä, jotka kuitenkin kirjoituksesta toiseen näyttäytyvät hyvin toistensa kaltaisina. Jos kuvaukset toistuvat samantapaisina tekstistä toiseen, voidaan Juhilan (1999a, 174) mukaan tehdä päätelmiä kulttuurisesti vakiintuneista tavoista ymmärtää ja käsitellä tapahtumia, tilanteita ja sosiaalista todellisuutta. Kun kirjoittajat kuvaavat *rappua*, *rappukäytävää* ja *rappusyvennystä* nuorison näkökulmasta, he liittävät siihen poikkeuksetta piirteitä, jotka ovat luettavissa *ajanviettona* ja *oleskeluna*.

Vähän isompina maleksimme rapussa (--) (nainen, Myllypuro, 14.)

Talvella lorvittiin rapuissa tai häkkikellareissa. (nainen, Jakomäki, 50.)

Rappukäytävä kategorisoituu *nuorten* ajanviettopaikkana, kun siihen kiinnitetään nuoruutta kuvaavia ikään (tai kokoon) liittyviä määreitä. Rappukäytävän käyttäjinä puhutaan paitsi *nuorista* ja *nuorisosta*, myös *vähän isommista*, *hiukan vanhemmista*

sekä *tupakoivista ja kaljoittelevista joukoista*, joka on luettavissa kategoriaan *nuoret* kuuluvaksi – erotuksena esimerkiksi *pummeista* – rappukuvausta edeltävästä lauseesta:

*Luonnossa ilakoimisesta kitaroiden, leirinuotioiden ja erilaisten päihteen myötä kehittyi lähiössämme olennainen osa nuorisokulttuuriamme. Kylmä ilma ajoi sitten tupakoivat ja kaljoittelevat joukot **rappukäytävien** ja kellareiden suojiin asukkaiden ja huoltomiesten suureksi kiusaksi. (mies,Pihlajamäki,12.)*

Kirjoitusten *nuoret* eivät ole tarkkarajainen ikäryhmä. Kirjoittajat puhuvat korkeintaan *alaikäisistä* tai kuvaavat *viisi vuotta vanhemman siskon* jengielämää rappukäytävissä. *Nuoruus* kategorisoituu pikemminkin toiminnallisesti: *lorviminen* ja *maleksiminen*, samoin kuin *salaa tupakoiminen* ja *kaljan juominen* ovat luettavissa nuoruuden toiminnallisina kategoriapiirteinä.

Kun pienempien lasten *leikkipaikat* rakentuivat usein sukupuolistuneen toiminnan varassa, tuntuu sukupuoli katoavan nuorten rappukäytäväkategorisoinneista lähes kokonaan. Kuvaukset nuorten rappukäytäväpaikoista eivät kiinnity *tytöt* tai *pojat* -kategorioihin. Edes nimen mainitseminen ei paljasta sukupuolta: *yksi Stinde* jää arvoitukseksi. Myöskään rapulle tuotetuista toiminnallisista piirteistä ei ole suoralta kädeltä luettavissa, kumpaa sukupuolta rapun käyttäjät ovat:

Välillä raput oli aika kauheen näkösiä, kun joku kävi tusseilla sotkemassa seinät. (nainen,Jakomäki,50.)

Sukupuoli tuodaan julki ainoastaan rakennettaessa rapusta nuoren parin tapaamispaikkaa:

(--) [N]äen itseni sieluni silmin (--) istumassa rappukäytävässä ensimmäisen poikaystäväni kainalossa. (nainen,Kontula,54.)

Samoin kuin pikkulasten, myös nuorten rappukäytävätilat rakentuvat niin nuorten keskinäisestä kuin nuorten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta käsin. Koskelassa nuoruuttaan elänyt nainen tuottaa rapusta luonnollisen 'oli tapana' -paikan nuorten keskinäistä vuorovaikutusta kuvaamalla. Kanssakäyminen talon

iäkkäämpien ihmisten kanssa puolestaan konstruoi paikalle merkityksiä, joiden kautta nuoret määrittelevät yksityisyytensä rajoja:

Hiukan vanhempina kokoonnuttiin rappusyvennyksiin salaa tupakkaa polttamaan ja höpsemään kaiken maailman asioista. Kuunneltiin sävelradiota ja kiisteltiin Iltatuulen viestin hyvyydestä tai huonoudesta ja saatiin vanhat mummelit ekassa kerroksessa hulluuden partaalle. Saatiin me parit vesikylvytkin kovaäänisyytemme seurauksena kun alakerran vanha mummeli hiiltyi... (nainen, Koskela, 23.)

Paikka tuotetaan tilanteisena, rakentaen kuitenkin samalla kulttuurista ymmärrystä tilan ”käyttötarkoituksesta”. *Tupakanpolttaminen, höpseminen ja mummeleiden kiusaaminen* konstruoivat rappusyvennyksestä nuorten oman paikan. Tehden eroa rappusyvennyksen luonnollisiin kategoriapiirteisiin – kulkemiseen rapusta ulos ja päinvastoin – nuorten ”rappusidonnaiset toiminnot” luovat erityisen kategorisoinnin, *rappusyvennyksen kokoontumispaikkana*. Kirjoittaja ei kuitenkaan kuvaa tilannetta ainutkertaisena. Viimeistään *parit vesikylvyt* -piirre vahvistaa paikan kulttuurisuuden: rapussa *kokoonnuttiin, kuunneltiin, kiisteltiin ja saatiin mummelit hulluuden partaalle*, ei vain kerran vaan aina, yleensä tai joskus.

5.3 Rappukäytävä tilojen rajalla

Tuula Helnen (2002) mukaan mitä tahansa sosiaalista ilmiötä voidaan tarkastella suhteena. Mikään asiantila ei ole muuttumaton tai johonkin yksittäiseen ominaisuuteen sidottu, vaan sosiaalisissa käytännöissä tuotettu relationaalinen prosessi. (Mt., 7-9, 175-176.) Ihmisten, asioiden ja tilojen väliset suhteet realisoituvat rajanvetoina – sosiaalisina, spatiaalisina tai symbolisina erontekoina. Postmoderni yhteiskuntatutkimus ei tulkitsekaan rajoja staattisina, ylittämättöminä muureina, vaan nimenomaan relationaalisina, konstruktivisina ja kyseenalaistettavina tiloina. Tällöin rajojen hämäryyttä ei rähdä ongelmana, vaan sen katsotaan avaavan tietä rajantekojen konstruktivisuuden tutkimiselle. (Mt., 169-173, 178-186.)

Sosiaalisiakin rajoja tuotetaan ja ylläpidetään usein spatialisaation keinoin. Fyysiset tilat saavat diskurssissa symbolisia merkityksiä sosiaalisten rajojen ja välimatkojen konstruoijina. (Eräsaari 1995, 93-94, 165-168; Helne 2002, 172-173; Shields 1991,

30-31, 46-58; Soja 1985.) Georg Simmel (1984) on pohtinut rakennettujen struktuurien merkitystä sosiaalisen ja spatiaalisen välimatkan tuottajana ja poistajana. Hän tarkastelee erikseen ovea ja siltaa rajoina kahden erilaisen tilan välillä. (Eräsaari 1995, 165; ks. myös Marcuse 1996.) Vaikka Simmelin sosiologia näkeekin välimatkan sosiaalisena asenteena ja psyykkisenä strategiana (mt.), jää rajaelementtien tutkiminen tilojen konkreettisten ominaisuuksien tarkasteluksi suhteessa välimatkaan. Leena Eräsaari (1995, 165-180) tarkastelee byrokraattisten tilojen ja tavaroiden roolia työntekijöiden ja asiakkaiden välisen välimatkan luomisessa ottaen huomioon etäisyyden ja erottautumisen symboliset merkitykset (tilan merkityksestä sukupuolten välisen erottelun uusintajana ks. esim. Tolonen 2001). Itse liitän tässä yhteydessä rajakäsitteen fyysisten tilojen kirjoituksissa saamiin merkityksiin. Tarkastelen rappukäytävää tilana, jonka aineiston kirjoittajat valjastavat kantamaan erotteluja välittäviä merkityksiä. Lähiön tilat näyttäytyvät kirjoituksissa monesti toisilleen vastakkaisina: ulkotiloina ja sisätiloina, lasten tiloina ja aikuisten tiloina, yksityisinä ja julkisina, sallittuina ja kiellettyinä, omina ja vieraina. En näe rappua niinkään materiaalisena elementtinä, joka luo ja uusintaa erontekoja, vaan kirjoittajien tuottamana symbolisena rajamaastona erilaisten ”ääritilojen” välillä. (Ks. Helhe 2002, 169-192; vrt. Sacks 1989, 280-281; ks. myös Junkala 2000; Vilkkö 1998, 36.)

Rappukäytävä kodin ja ulkomaailman rajalla

Koti rakentuu asunnosta, perheen jäsenistä ja toimimisesta yksin tai yhdessä sisarusten tai vanhempien kanssa. Kodin ulkopuolinen maailma sen sijaan muotoutuu pitkälti lasten keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Siirtyminen kodin maailmasta ulkomaailmaan ja toisin päin tapahtuu rappukäytävän kautta.

Muistan, miten ihanasti pullan tuoksu tuntui jo alhaalla rapussa, kun lauantaisin tulini koulusta ensimmäisinä vuosina. (nainen, Kontula, 53.)

Aina, kun pistit pääs rapusta pihalle, oli kasa frendejä ulkona. (nainen, Jakomäki, 45.)

Rappukäytävä ”toimii” molempiin suuntiin. Siirtyminen koulusta kotiin tapahtuu rapun kautta yhtä lailla kuin kotoa pihalle astuminen.

Kotikategoria pullantuoksuisine äiteineen asettuu vastakkain kodin ulkopuolisen maailman kanssa, joka näyttäytyy ensimmäisiä vuosia (lauantaisinkin) koulua käyneen pikkutyön näkökulmasta rankkana. Kotia lähestyminen kuitenkin *tuntui jo rapussa*; kotiin päin kuljettaessa rappukäytävä kategorisoituu kotiin liittyvin piirtein, ihanana ja pullan tuoksuisena. Kotoa poispäin, pihalle, astuttaessa rappu määrittyy ulkona odottavista kavereista käsin. *Ulkona oli kasa frendejä*, sisällä kenties vain vanhemmat. Rappu rinnastuu toisaalta kotiin – niin rapusta kuin kodistakin mentiin ulos kavereiden luo – toisaalta *pihaan*, jossa odottavat *frendit* määrittävät rappuun kiinnittyvän toiminnan: pään ulos pistämisen, siirtymisen kodin maailmasta kavereiden valtakuntaan.

Koti konstruoituu tuttuna ja turvallisena, *piha* ja muu kodin ulkopuolinen maailma epämääräisempänä. Lapsille tyypillistä on hakeutuminen muiden lasten luo – olla siellä missä muutkin lapset ovat ja tehdä sitä mitä muutkin lapset tekevät (Strandell 1995, 11-12) – poispäin kodista ja aikuisten hallitsemalta alueelta. Lasten yksityisyyden tarve ei aina merkitse halua olla yksin, vaan myös yksityisyyttä – tai itsenäisyyttä – suhteessa vanhempiin ja muihin aikuisiin (vrt. Rikkinen & Robertson 1998, 5). Rappukäytävä rakentuu kirjoituksissa rajamaastona aikuisten vaikutusvallan ja lapsen yksityisyyden välillä. Kun rappu ei kiinnity täysin kotikategoriaan eikä kokonaan myöskään kodin ulkopuoliseen maailmaan, konstruoituu rapusta ”neutraali” rajatila kodin tuttuuden ja ulkomaailman outouden välillä.

Rappukäytävä lapsuuden ja aikuisuuden rajalla

Rappukäytäväkuvauksissa realisoituu erottelu lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Aikuisten rappukäytävämaailma ilmenee kirjoittajien tuottamana kurinalaisena ja rappukäytävän ”luonnollista” kulkuväylämerkitystä varjelevana, mutta lapsen silmin myös ”omituisena” tai ”hölmönä”:

Meidän ja alakerran välissä asui bokseri ja vihainen täti. Rappuun ei hänen mielestään milloinkaan saanut laittaa valoa. Yhtiövastike nimittäin kasvaa. (nainen, Vuosaari, 31.)

Sitten selvisi, että joku oli sulattamalla rikkonut hissien muovisia nappuloita, ja [eräs] etevä rouva etsivä luuli nyt saaneensa syylliset kiinni. Eipä tullut mieleensä, ettemme olisi edes yltäneet nappuloille. (mies, Vuosaari, 33.)

Lasten rappukäytävä sen sijaan ilmenee tilanteittain erityiseksi rakentuvana – leikkipaikkana, retkipaikkana, oleskelupaikkana. Kun aikuiset *kulkevat asiallisesti*, niin lapset *rymistelevät*, kun aikuiset säästävät sähköä, niin lapset *sytyttelevät valoja*; kun aikuisilla on tylsää, niin lapsilla on hauskaa. Aikuisten ja lasten erilaista rappukäytäväkäyttämistä kuvaamalla kirjoittajat konstruoivat 'me ja muut' -tyyppisiä asetelmia. Käyttämisen yhdistettynä tilaulottuvuuteen rakentaa eroa meidänlaisen ja toisenlaisen paikkakategorisoinnin välillä – sisältäen usein myös moraalisen kannanoton hyvästä ja huonosta, oikean- ja vääränlaisesta tilakäyttämisestä. Lapsen näkökulmasta kirjoitettuna aikuisten rappukäytäväkäyttämisen ilmenee tylsänä, ikävänä ja lasten hauskuuden pilaavana – lasten tapa käyttää rappukäytävää on parempi.

Toiminnan sopivuus johonkin ympäristöön ei ole ilmassa leijuva normi, vaan vuorovaikutuksessa paikallisesti tuotettu asia (Silverman 1997, 77). Aikuisten ja lasten rappukäytäväkategorisaatioiden erottaminen toisistaan illustroikin toiminnassa ilmenevää kulttuurien eroa. Paikkakategorisaatioiden tilanteinen rakentuminen mahdollistaa kuitenkin eri kulttuurien kohtaamisen samassa ajassa ja tilassa. Kun kirjoittajat asettavat *aikuisten rappukäytävän* samaan fyysiseen tilaan yhtä aikaa *lasten rappukäytävän* kanssa, konstruoi kohtaamisesta yleensä "yhteentörmäys":

Rappukäytävät pitkin portaikkoineen olivat rymistelyä varten. Oikeaoppinen alastulo portaikossa tapahtui liukumalla kaiteeseen nojaten jalkojen takooessa askelmia. Kerran talonmies yllätti minut itse teossa ja pisti kävelemään asiallisesti ensin ylös ja sitten alas. (mies, Vuosaari, 28.)

Joskus joku vanha ämmä narisi jos pennut norkoili rappukäytävissä. (nainen, Puotila, 39.)

Häijy talonmies piti meidät järjestyksessä, mutta oli myös itsestään selvää, että yhteisiin tiloihin suhtauduttiin joltisellakin kunnioituksella. Nykyään niin muodissa oleva seinien töhriminen olisi taloyhtiössämme ollut ennenkuulumatonta. (nainen, Vuosaari, 26.)

Viimeisen esimerkin ”törmäys” (*talonmies piti meidät järjestyksessä*) pehmenee kuvauksella lastenkin siisteinä pitämistä rappukäytävistä. Kirjoittajan lapsuudenaikaiset puhtaat raput eroavat nykyajan *töhrityistä seinistä*, samoin kuin aikaisemmin *yhteisiä tiloja kunnioittavat* lapset nykypäivän lapsista ja nuorista, jotka eivät kirjoittajan tuottamina osaa arvostaa yhteistä omaisuutta. Rappukäytävä muodostuu näin eron merkiksi myös vanhan (hyvän) ajan ja tämän päivän välillä.

Rappukäytävä oman ja vieraan rajalla

Eronteko meidän ja toisten välillä ei tarkoita aina aikuisten ja lasten välistä erottelua. Kirjoittajat tuottavat jakoa mm. omaan ja toiseen lähiöön, kotitaloon ja naapuritaloon, lähiöön ja keskikaupunkiin sekä, kuten Puotinharjussa kasvanut mies, vuokrataloon ja omistustaloon.

*Lähes jatkuva humalaisten jono kulki edestakaisin Kajaaninlinnantien vuokratalojen ja ostarin väliä ja myös meidänkin **rappukäytäväsämme** oli silloin tällöin ylimääräisiä istuskelijoita. (mies, Puotinharju, 2.)*

Piirre *meidän* kategorisoi Puotinharjussa lapsuutensa viettäneen miehen rappukäytävän *omana*. *Me* viittaa kirjoittajaan ja johonkin tai joihinkin toisiin. Aineiston kirjoituksissa kategoria *me* sisältää tavallisimmin merkityksen me lapset tai me ikätoverit. Tässä esimerkissä kirjoittaja viittaa pikemminkin rapun asukkaisiin tuottaen merkityksen *meidän*, tässä rapussa asuvien omasta *rappukäytävästä* verrattuna *muiden* tai *toisten* asuttamiin rappuihin. Rappukäytävä kiinnittyy *rappu asuinpaikkana* -kategorisointiin, ja kirjoittaja tuottaa itselleen position rapun *asukkaana*. Rappukäytävässä istuskelevat toiset ovat *ylimääräisiä* – jotain joka on *meidän rappukäytävän* päälle tai sitä enemmän. Kun *meidän rappukäytävään* kiinnittyy ’rapun asukkaat’, ovat ylimääräiset ’muita kuin asukkaita’. He voivat olla asukkaita muissa rapuissa, mutta tässä nimenomaisessa rappukäytävässä he ovat ylimääräisiä, ulkopuolisia, väärässä paikassa.

Rappukäytävän ylimääräiset löytävät paikkansa kirjoittajan piirtämästä kontekstuaalisesta kartasta. Kirjoittaja kertoo, kuinka *lähes jatkuva humalaisten jono kulki edestakaisin Kajaaninlinnantien vuokratalojen ja ostarin väliä*. Kuvaus on luettavissa osana rappukäytäväkategorisointia, jolloin *ylimääräiset* kategorisoituvat *humalaisiksi* ja *Kajaaninlinnantien vuokratalojen asukkaiksi*. Samalla kirjoittaja asettaa vastakkain meidän rapun ja Kajaaninlinnan vuokratalojen rapun, sekä edelleen meidän talon ja Kajaaninlinnantien vuokratalon. Loppujen lopuksi – ja kuitenkin virkkeestä suoralta kädeltä luettavissa – kirjoittaja tuottaa sosiaalimoraalisen erottelun (huonon) vuokratalon ja (hyvän) omistustalon välille. *Rappukäytävä* kategorisoituu hierarkkisesti, vuokratalojen rappuja parempana.

Ero oman ja vieraan, meidän ja muiden välille ei synny itsestään, rappukäytävään automaattisesti liittyen, vaan kirjoittajien aktiivisen – vaikkei välttämättä tietoisien – toiminnan tuloksena. (Ks. McHoul & Watson 1984.) Soja (1996) tarkastelee sosiaalisia erontekoja postmodernin tuotteena. Valta ja sen kulttuuriset, yleisesti hyväksytyt ilmentymät kontekstualisoituvat ja konkretisoituvat tilallistuneissa käytännöissä. ”Meitä” ja ”heitä” ei ole suoraan johdettavissa joistain fyysisistä tiloista, vaan eroa tuotetaan ja uusinnetaan aktiivisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Dikotomisena tuotettu jako ”meihin” ja ”muihin” konkretisoituu ja käsitteellistyy tilan käytössä ja sen kuvaamisessa. (Mt., 83-87; ks. myös Gordon ym. 2000; Helne 2002; Potter & Wetherell 1994, 72-73; Roivainen 1995; 1999, 122-124.)

Tuula Helnen (2002) mukaan *raja* on suhteellinen ja häilyvä käsite. Se on ”kohtaamisen, vuorovaikutuksen, siirtymisen, kilpailun ja kamppailunkin paikka” (mt., 185). Rajakäsitteen liukuvuus näyttää selkeämmältä, kun sitä verrataan termiin *sulku* (Lucchini 1977). Molemmat viittaavat sääntöihin, sosiaaliseen kontrolliin ja sisäänpääsyn rajoittamiseen, mutta raja on avautuvampi ja muuntuvampi kuin sulkeutuvampi ja pysyvämpi sulku. (Helne 2002, 184-185.) *Rappukäytävä* tuotetaan kirjoituksissa joustavana rajatilana. Rappu kiinnittyy vaihtelevasti sekä kodin että kaveripiirin sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja muotoilee rajaa oman ja vieraan välille. Mutta rakentavatko kirjoittajat aikuisten ja lasten erilaisista rappukategorisaatioista *sulkua* aikuisten ja lasten todellisuuksien välille? Sulku ei ole ylitettävissä siten kuin raja. Onko aikuisilla pääsyä lasten

maailmaan, vai onko rappukäytävä leikkien, rymistelyjen ja maleksimisen tilana nähtävissä vain lapsen katseella?

Rappukäytävä saa merkityksensä tilanteisissa kuvauksissa. Se rakentuu paitsi kirjoittajan nostalgisena tässä ja nyt -työnä, myös kuvauksen tilannekohtaisesta kontekstista käsin. Rappukäytävä merkityksellistetään aineiston kirjoituksissa moninaisin tavoin. Se voi olla oma tai toisten, asuinpaikka tai kokoustila, osa yksityistä tai julkista ympäristöä. Miksi rappu sitten on toisen kirjoittajan tuottamana kulkuväylä ja toiselle leikkipaikka? Miten rappukäytävästä tulee teatteri näyttämöineen ja katsomoineen tai huvipuisto vuoristoratoineen? Miten rappukäytäväkokemus rakentuu?

5.4 Kirjoittajat rappukäytävää rakentamassa

Olen tarkastellut suurennuslasin läpi kirjoituksissa esiintyviä rappukäytäväkuvauksia pyrkimyksenäni löytää vihjeitä paikalle tilanteisesti rakentuvista merkityksistä ja niiden tuottamisen tavoista. Tässä analyysini yhteenvetoluvussa tarkoitukseni ei ole toistaa edellä konstruoimiani havaintoja tiiviimmässä muodossa. Lähestyn aineiston tuottamia vihjeitä tarkoitukseni solmia yhteen johtolanganpäät, tai jäljittää sormenjäljet, yrittämällä ymmärtää niitä säännönmukaisuuksia, joilla kirjoitusten *rappukäytävä* rakentuu (vrt. Forsberg 1991, 133).

Valitsin tirkistelyni kohteeksi rappukäytävät niiden kirjoituksissa saaman erityisen aseman ja rikkaan tilannekohtaisen vaihtelun vuoksi. Fyysisestä pienuudestaan – suhteessa lähiömaiseman kokonaisuuteen – huolimatta rappukäytävä tuotetaan kirjoituksissa ”kokoaan suurempana”, monipuolisena kokemuksellisena tilana ja lasten toiminnan kautta erityiseksi merkityksellistyvänä paikkana.

Aineiston kirjoittajat kuvaavat rappua *asuinpaikkana* ja *kulkuväylänä* ja rakentavat siitä *rajatilan* kodin ja sen ulkopuolisen maailman sekä lasten ja aikuisten ”todellisuuksien” välille. Rappukäytävä konstruoituu lasten ja nuorten omana, *leikki- ja ajanviettopaikkana*, mutta myös *toisten* tai *kaikkien* haltuun luovutettuna tilana. Kirjoittajat tuottavat rappukäytävän toisaalta ”luonnollisena”, toisaalta rapulle

konstruoituu erityisiä, tilanteisesti rakentuvia merkityssisältöjä. Usein rappukategorisointi rakentuukin juuri näiden kahden erilaisen – luonnollisen ja erityisen – merkityksen vuorovaikutuksessa, ristipaineessa tai yhteentörmäyksestä. Erityisesti rakentaessaan rapusta lasten leikkipaikkoja tai nuorten oleskelupaikkoja kirjoittajat tuottavat erilaisten merkitysten välisestä ristiriidasta keskeisen kyseistä kategorisaatiota konstruoivan tekijän. Lasten *leikkipaikka*- ja nuorten *maleksimispaikka* -kategorisaatioita – rappukäytävän ”luonnollisesta” merkityksestä irrotettuja ja uuden, erityisen sisällön saaneita paikkoja – kuvataankin kirjoituksissa hyvin luonnollisen kaltaisina. Näistä tilanteittain erityisinä tuotetuista paikkakategorisaatioista konstruoituu siten paikallisesti jaettuja, yhteisesti ymmärrettyjä, ”kulttuurisia” kategorioita.

Rappukäytävä ei ole aineiston kirjoittajille olemassa sellaisenaan, ”tyhjänä” tilana tai käsitteenä. Rappukäytävä syntyy sille tuotettujen sisältöjen ja merkitysten kautta. Jokaisen rappukäytäväkuvauksen tuottama kategorisointi rakentuu (aineiston) kirjoittajan ja lukijan (itseni) vuorovaikutuksessa, kulttuurisesti oletetuista ”luonnollisista” ja kirjoittajan tuottamista tilannekohtaisista kategoriapiirteistä lähtien. Kirjoittajan lapsuudenaikaiseksi kokemukseksi rappukäytävätila rakentuu kirjoittajan itselleen tuottamasta osallisen positiosta käsin. Tilaan kiinnitetyt sosiaalisen vuorovaikutuksen ja tilanteisen toiminnan kuvaukset konstruoivat rappukäytävästä henkilökohtaisen lapsuuden paikan, merkityksellisen osan lapsuuden lähiömuistoja.

Kirjoitusten rappukäytävä ei ole siis tilana yksiselitteinen, vaan fyysisen, sosiaalisen ja ajallisen ja paikallisen (tilanteisen) kontekstin rakentama. Rappukäytäväkuvauksin rakennetaan usein myös rappukäytävän ”ulkopuolelle” ulottuvaa kontekstia, kuvausta muusta asuinympäristöstä, aikakaudesta ja sosiaalisista suhteista. Tila, aika ja vuorovaikutus yhdessä toimintakuvausten kanssa tuottavat tilanteisen, kontekstisidonnaisen rappukategorisaation (vrt. Donovan 1988, 184-185).

Aineiston kirjoittajien tuottamana rappukäytävällä on useita vaihtoehtoisia merkityssisältöjä. Sama fyysinen tila voi tilanteesta riippuen saada merkityksen osana asuintalona, rajatilana kodin ja pihan välillä, kotileikkien näyttämönä, tempuratanana tai vaikka laitapuolen kulkijoiden levähdyspaikkana. Kirjoittajat eivät

kuitenkaan esitä kaikkia mahdollisia tapoja käyttää rappukäytävää, vaan he tuottavat rappukuvauksia, joissa paikka on luettavissa johonkin tiettyyn kategorijoukkoon kuuluvana. Rappukäytävä kuvataan esimerkiksi *leikkipaikkoihin* kuuluvana sen sijaan, että se jäsentyisi osana *julkisia tiloja, kerrostalojen tilaelementtejä* tai *nuorison kokoontumispaikkoja*. Mielenkiintoiseksi muodostuikin kysymys siitä, miksi ja miten rappukäytävä rakentuu osana tiettyä tilojen joukkoa, juuri tietynlaisena rappukäytäväkokemuksena (vrt. Sacks 1989, 273; Schegloff 1989, 197; Silverman 1998, 58).

5.4.1 ”Tila, aika ja vuorovaikutus” rappukäytävän rakentajina

Kirjoitusten rappukäytäväkategorisaatiot ovat helposti luettavissa johonkin tiettyyn kategorijoukkoon kuuluvina. Kun *pitkän talon pimeässä kellarikäytävässä leikitään rofea ja pollaria*, määrittyy paikka automaattisesti *leikkipaikaksi*. Kun kirjoittaja tuottaa talolle sosiaalista sisältöä kertomalla, kuka asuu *A-, B- ja C-rapussa*, on rappu luettavissa *asuinpaikkana*. Pelkkä *rappukäytävän* mainitseminen, ilman sitä kuvaavia erityisiä piirteitä, sen sijaan tuottaa rapun *kulkuväylänä*. Rappukäytävätila on tulkittavissa eri tavoin riippuen siitä, minkälaisesta positiosta rappukäytävän käyttäjä, siitä kirjoittaja tai rappukuvausten lukija paikkakonstruktiotaan rakentaa.

Erilaiset tulkinnat rappukäytävän merkityksestä ja ”käyttötarkoituksesta” määrittyvät kulttuurisesti (ks. esim. Silverman 1997, 77). Jos kertojalla on valittavanaan useita sopivia ja hyväksyttäviä tilakategorisaatioita – asettuako rymistelemään portaat alas lapsen positiossa vai kulkeako ne hillitysti talon asukkaana – ohjaa kategoriavalintaa tilanne (ks. Suoninen 1997, 157-158). Aineiston kirjoittajat rakentavat kategoriavalintaansa ohjaavan tilanteen suhteessa rappukäytävään fyysisenä tilana, aikakauteen ja ajankohtaan sekä tilaan liittyvään toimintaan ja vuorovaikutukseen. Tila, aika ja vuorovaikutus rakentavat kukin osaltaan sitä kontekstia, jossa paikkakokemus konstruoituu¹³.

¹³ ”Tilan, ajan ja vuorovaikutuksen” näkeminen arkiymmärryksen ja kokemuksen keskeisinä jäsentäjinä on Alfred Schutzin fenomenologisen sosiologian perintöä. Paikkaan, aikaan ja henkilöihin liittyvien näkökohtien

Tila toiminnan jäsentäjänä

Rappukäytävä fyysisenä tilana ohjaa kokemuksen rakentumista tarjoamalla aineellisia vihjeitä tietynlaisen toiminnan konstruktion. Luonnollisina tuotetut *portaat, hissit ja ovet* houkuttelevat nousemaan ja laskeutumaan, kulkemaan paikasta toiseen, vahvistaen näin paikan kiinteää kulkuväylämerkitystä. Useammin rapun fyysiset piirteet ovat kuitenkin osaltaan konstruoimassa paikan erityistä, tilannesidonnaista merkitystä. *Kellareihin ja vinttikerrokseen* lapset asetetaan kokoontumaan salaa, piileskelemään ja jännittämään. *½-kerrokset* kutsuvat kirjoitusten lapset *rakentamaan sisäleikit* porrastanteen rauhaan. *Portaat* näyttäytyvät teatterin katsomona tai paikkana *rymistelyä varten, hississä ajellaan ylös ja alas ja painellaan stop-nappia kerrosten välillä*. Tila erityisine aineellisine elementteineen – *lämpöpattereineen, pitkine käytävineen, syvennyksineen* – on osa kuvattun tilanteen välttämätöntä kontekstia. Se ei kuitenkaan yksin muodosta kirjoittajien rappukategorisaatioita; tilaan kiinnitetyt kuvaukset sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kuvauksen rakentama ajallinen konteksti näyttäytyvät vähintään yhtä merkittävänä *rappukäytävän* rakentajina.

Aika tilan kontekstina

Aika kontekstoi kirjoitusten rappukäytäviä paitsi kirjoittamis- (ja lukemis)hetkellä vaikuttavista konventioista käsin, myös kerronnallisesti – sekä historiallisella aikajanalla (*kulttuurihistoriallinen aika*) että tilanteittaisemmin suhteessa spesifinä kuvattuun ajankohtaan (*paikallinen aika*) (ks. Engeström 2002, 41). Aika konstruoi *A-rapusta* eri paikan *pianotunnilla käyneelle pikkutyölle, hääpukunsa ompeluttaneelle* nuorelle morsiamelle ja kirjoitushetkellä keski-ikäiselle naiselle, joka näkee *lapsuudenystävänsä pelätyn äitipuolen nyt kutistuneena leskenä* (ks. esimerkki sivulla 93). Historiallisen ja kulttuurisen kontekstinsa (ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 32-33) kirjoitusten rappukäytävä löytää *60-luvun keskivaiheilta, Beatlesien* valtakaudelta tai aikakaudelta jolloin lauantaisin käytiin koulua,

kautta todellisuuden ajatellaan muotoutuvan ymmärrettävänä ja sosiaalisesti jaettavana. (Heritage 1996; Urry 1985.)

selkäsaunat olivat tavallisia, *yhteisiin tiloihin suhtauduttiin kunnioituksella* tai jolloin *kuunneltiin sävelradiota ja kiisteltiin Iltatuulen viestin hyvydestä tai huonoudesta*.

Rappukäytäväkokemus rakentuu myös tilanteisten ajankohtien määrittelemänä – vuodenkiertoon, viikkoon ja vuorokausirytmiiin kiinnittyen. Vuodenaikojen vaihtelu rakentaa rappukäytävätilasta erilaisia kokemuksellisia paikkoja: *kesäisin juostiin varvastossuissa pitkin kellareita*, ja talvella *lämmiteltiin jäätyneitä käsiä rappujen pattereiden päällä* tai *lorvittiin rapuissa tai häkkikellareissa*. Myös viikkorytmi muokkaa rappukäytävää: *lauantaisin paikkaa määrittää saunamatka hämärän käytävän perälle* tai *pullan tuoksu alhaalla rapussa*. Kirjoittajat eivät kuvauksissaan suoraan viittaa vuorokaudenaikaan rappukategorisaatioiden rakentajana, mutta päivärytmin mukainen vaihtelu on luettavissa tilanteisten kuvausten rakentamasta (julkilausumattomasta) kontekstista: *iltaisain nuoret kokoontuivat rappusyvennyksiin salaa tupakkaa polttamaan ja höpsemään kaiken maailman asioita*. Aika ”tässä ja nyt” tuottaa tilanteittain vaihtuvia – hetkittäisiä – konteksteja. *Istuminen rappukäytävässä ensimmäisen poikaystävän kainalossa* tai *selkäsaunan kuunteleminen onnettoman syntipukin oven takana* määrittyy myös aikaulottuvuudesta käsin; hetkellinen tilanne, aika ja paikka, rakentaa rappukäytäväkokemusta.

Vuorovaikutus tilanteen tuottajana

Ajallisen ja tilallisen ulottuvuuden lisäksi rappukäytävää kokemuksellisena paikkana konstruoivat sosiaalisen vuorovaikutuksen kuvaukset. Lasten keskinäinen vuorovaikutus näyttäytyy merkittävänä: 29 rappukäytäväkuvauksessa 39:stä kuvataan ensisijaisesti lasten ja nuorten keskinäistä sosiaalista kanssakäymistä. Lasten välinen vuorovaikutus konstruoi rapuista ”lasten omia”, lasten toiminnan kautta haltuunotettuja, erityisinä määrittyneitä paikkoja: *Yhdessä parhaan ystävän kanssa* tai *kavereiden kesken pelättiin kellarikäytävässä koska murhaaja iskee* ja *tehtiin retkiä omaan rappikseen*. *Pikkulapsina, pentuina ja hiukan vanhempina maleksittiin ja leikittiin salaa rapussa*. Ikäviittausten lisäksi myös sukupuoli konstruoi lasten tilanteisia rappukäytäväpaikkoja: *The Beatles Fan Clubin perustaminen rappuun* on luettavissa ”tyttöjen juttuna”, kun taas pojat *rymistelivät alas portaikoita jalkojen takoessa askelmia*. Sen sijaan nuorten rappukäytäväkonstruktiot eivät

eriydy sukupuolen mukaan: rapussa *kokoonnutaan, lorvitaan ja maleksitaan* sukupuolesta riippumatta.

Vuorovaikutuksellista kontekstia tuotetaan myös lasten ja aikuisten välisiä suhteita kuvaamalla. Rappukäytävä määrittyy sekä perhesuhteista käsin – äidin leipoman *pullan tuoksu* tai perheen yhteinen *saunavuoro* – että ”yhteentörmäyksistä” aikuisten ja lasten välillä. Aikuisten ja lasten erilaisina kuvatuista rappukäytäväkategorisaatioista ja niiden yhteensopimattomuudesta rakentuukin keskeinen paikkakonstruktioiden tuottaja. Kamppailu aikuisten ja lasten tilasta rakentaa paitsi aikuisten hallitsemia ja valvomia paikkoja (joissa *rappuun ei milloinkaan saanut laittaa valoa ja häijy talonmies piti lapsia järjestyksessä*), myös tilanteisia rappukäytäväpaikkoja, joissa rajanmääritykset aikuisten ja lasten välillä konstruoivat rapusta lasten hallitseman leikkipaikan: *etevää rouva etsivää ja alakerran vanhaa mummelia juostiin rapusta karkuun ihan vapaaehtoisestikin, ja rappukäytävissä norkoiltiin, juostiin (mikä oli tietysti kiellettyä) ja leikittiin salaa asukkaiden ja huoltomiesten suureksi kiusaksi*.

5.4.2 Position valinta ja tilanteen tulkinta

Paikan kategorisoinnissa on aina useita vaihtoehtoja; on kyse tulkinnasta ja valintojen tekemisestä. Fyysinen tila asettaa rajat, ne aineelliset edellytykset, joiden sisällä paikka voi saada moninaisia merkityksiä. Tilan materiaallinen ulottuvuus ei kuitenkaan sanele tilan merkitystä; ymmärrys tilan fyysisen ilmeen tarjoamista vihjeistä vaihtelee eri kirjoittajien ja tilanteiden välillä. Samoin kuin itse luen kirjoittajien tuottamia vihjeitä konstruoiden niistä oman käsitykseni tilasta, myös kirjoittajat tulkitsevat lapsuutensa muistikuvia rappukäytävään liittyneistä tilanteista, ihmisistä ja tunnelmista rakentaen niistä *lapsuusmuistojensa rappukäytävän* – leikkipaikkana, kulkuväylänä tai esimerkiksi lämmittelypaikkana.

Se, millaisena rappukäytävä kirjoituksissa kategorisoituu, näyttää kiinnittyvän ensikädessä siihen, millaiseen positioon kirjoittaja suhteessa tilaan itsensä identifioi. Kirjoittajat ovat jälleen valinneet useasta mahdollisesta vaihtoehdosta: kirjoittaessaan lapsen näkökulmasta he ovat asettaneet itsensä muun muassa toisten lasten ikätoveriksi, parhaaksi ystäväksi, vanhempiansa lapseksi tai rapun

asukkaaksi. Rappukäytävä määrittyy *kaverin* positiosta toisenlaiseksi (leikkipaikaksi, kulkuväyläksi kotoa *frendien* valtakuntaan) kuin *asukkaan* positiosta (osana asuinkerrostaloa, *ylimääräisten istuskelijoiden* paikkana). Kirjoittaja voi kertomuksessaan hypätä *leikkikaverin* housuihin ja *ajella hissillä ylös ja alas, polttaa salaa tupakan nuoren roolissa tai laskeutua portaita saunatiloihin perheenjäsenenä*. Position vaihto mahdollistaa useiden erilaisten rappukäytävä-tulkintojen esiintymisen samassakin kirjoituksessa.

Millä perusteella kertoja sitten valitsee tilaan sopivan position ja ”oikeanlaisen” kategorisaation? Toisaalta valittu positio ja toiminta konstruoi paikan: asettaessaan lapsiminänsä *rymistelemään alas kaiteeseen nojaten* kirjoittaja tekee rapusta leikkipaikan. Toisaalta taas kuvattu tilanne tuottaa tarinaan sopivan position ja siihen sopivan toiminnan: kuvatessaan muita lapsia touhuamassa $\frac{1}{2}$ -kerroksessa kirjoittaja tuottaa tulkinnan, jossa toiminta konstruoituu leikkinä ja tila leikkipaikkana. (Ks. Heritage 1996, 224-227; Potter & Wetherell 1994, 129; vrt. Sacks 1989, 296-297). Tässä tilannesidonnaisessa yhteydessä *leikkipaikka* on sopiva, kulttuurisesti hyväksyttävä rappukäytävätulkinta. (Ks. myös Burr 1995, 142.)

Kertoja rakentaa tilanteen liittämällä kuvaamaansa fyysiseen tilaan kuvauksen lasten vuorovaikutuksesta ja toiminnasta. Tulkinnastaan käsin hän konstruoi tilanteeseen sopivan selityksen (kontekstin) – toiset lapset ovat *rakentaneet sisäleikit rappuun, koska kavereille ei yleensä päässyt sisään leikkimään* – ja valitsee position, josta hän tilannetta käsittelee. Tilanne tuottaa kontekstin, ja konteksti rakentaa tilannetta. Rappukäytävän rakentuminen lasten yhteisenä leikkipaikkana näyttäytyy siten refleksiivisenä ja vuorovaikutuksellisenä prosessina, jossa tulkitaan ja neuvotellaan paikalle rakentuvia merkityksiä (vrt. Silverman 1998, 91).

5.4.3 Hajota ja hallitse –

luonnollisesta tilanteeseen ja kulttuuriseen rappukonstruktion

Aineiston kirjoittajat eivät neuvottele rappukäytävälle tuottamistaan merkityksistä kulttuurisessa tyhjiössä. Kirjoitustilannetta kontekstoi senhetkisten tila-, aika- ja vuorovaikutusolottuvuuksien lisäksi laajempi kulttuurinen ympäristö siihen

sisältyvine ”luonnollisine” merkityksineen. Samoin kuin itse perustan rappukäytävätulkintani kulttuuriselle ymmärrykselleni rappukäytävän (mielestäni) luonnollisista kategoriapiirteistä – tilan fyysisestä ilmeestä ja siihen kiinnittyvistä tavanomaisista toiminnoista – myös kirjoittajat tuottavat rappukonstruktionsa rappukäytävän tavanomaisesta käyttötarkoituksesta käsin: paikan ”annetun” merkityksen kyseenalaistaen ja sen uudelleen rakentaen. (Ks. Billig 1987, 90-91; Edwards 1997, 164-165, 202.)

Olen analysoinut kirjoitusten rappukäytäväkuvauksia käyttäen hyväksi omaa kulttuurista *arkiymmärrystäni* paikan ”luonnollisista” merkityssisällöistä. Samoin rappukäytäväkuvauksen kirjoittajat tulkitsevat tilannetta ottaen huomioon myös sen, mikä ”tässä hetkessä” jää sanomatta, kirjoittamatta tai edes ajattelematta. Se, että kirjoittajat kuvaavat rappua leikkipaikkana ei tarkoita, etteivät he tunnista myöskin paikan kulkuväylämerkitystä – sitä ei vain ole tarpeen sanoa ääneen, tai kirjoittaa julki, koska he voivat olettaa myös lukijan ymmärtävän tämän ”sanomattakin selvän” merkityksen. (Vrt. Sacks 1989, 279; Suoninen 1997, 29, 125.) Mainitsemisen arvoinen rappukäytävästä tulee, kun siihen liitetty toiminta poikkeaa paikan luonnollistuneesta, kulttuurissa yleistyneestä, käyttötarkoituksesta (vrt. Hester & Eglin 1997, 36-38; Järviluoma & Roivainen 1997, 15-16; Ritala-Koskinen 1991, 101-102; Silverman 1998, 5-6). Rappukäytävä kokemuksellisenä paikkana rakentuu valmiiksi annetun ja erityisen, luonnollisen ja tilannekohtaisen merkityksen vuorovaikutuksessa. (Ks. Billig 1987, 130-134; Hester & Eglin 1997, 14-22.)

Kirjoittajat tuottavat lasten rappukäytäväpaikat tilanteisina vastineina rappukäytävän valmiiksi ajatellulle käyttötarkoitukselle. ”Luonnollinen rappukäytävä” on konstruktiossa läsnä tulkinnan ”reunaehtona” – jonakin, joka puretaan, rikotaan tai muutetaan toiseksi lasten toiminnan kautta.

Kesäisin juostiin varvastossuissa pitkin (-) kellareita (mikä oli tietysti kiellettyä). (nainen, Kontula, 54.)

The Beatles Fan Clubin (-) kokouksissa piti olla oikein hiljaa kun talonmies liikkui rapuissa. (nainen, Pohjois-haaga, 61.)

Rapuissa oli sellaiset ½-kerrokset, joissa ei ollut asuntoja, joten emme olleet kauheasti häiriöksi. (nainen, Jakomäki, 47.)

(--) [L]eikittiin paljon ulkona ja joskus salaa rapuissa, mistä sitten aikuiset ajoivat lapset ja nuoret pihalle (--) (nainen, Herttoniemi, 8.)

Lasten rappukäytäväkäyttämistä leimaa kulttuurissa luonnollistuneen rappukäytävätoiminnan kyseenalaistaminen ja ulkopuolelta asetettujen rajojen koetteleminen. Lasten toiminnan vastineeksi tuotetut *hillitysti kulkeminen, hiljaa oleminen* sekä *asukkaiden häiritsemisen varominen* rakentavat luonnollista rappukäytäväkategoriaa, jonka "vartijoina" *talonmies, asukkaat* ja *aikuiset* näyttäytyvät. Lasten toimintaa – *juoksemista, kokoontumista ja leikkimistä* – kuvaamalla murretaan paitsi aikuisten asettamia rajoja, myös perinteisen, luonnollisena pidetyn rappukäytäväkäsitteen sisältöä.

Aineiston kirjoittajat rekonstruoivat rapun "hajottamalla" paikan luonnollisen merkityksen ja "ottamalla tilan haltuun" rappukäytävään kiinnittyvää erityistä toimintaa ja vuorovaikutusta kuvaamalla. "*Luonnollisen*" *rappukäytäväkategorian* paikalle rakentuu siten erityinen, *tilanteinen rappukategorisointi*. Tilan "luonnollinen" merkitys jää piiloon, mutta on kuitenkin kuvauksessa läsnä – näkymättömänä kontekstina ja tulkinnallisena resurssina. (Vrt. Billig 1987, 90-93, 130-135; Edwards 1997, 164-167, 202.)

Tilanteisestikin rakennetut paikkakonstruktiot ilmenevät kirjoituksissa usein luonnollisen kaltaisina, vaikkei siinä mielessä itsestään selvinä kuin rappukäytävä kulkuväylänä tai rappu osana asuintaloa. *Hisseillä ajeleminen ylös ja alas tai kököttäminen* eväsretkellä *seitsemännessä kerroksessa vintin oven edessä* tuotetaan täysin luonnollisena, normaalina ja tavanomaisena lasten rappukäytävätoimintana. Rappukäytävä näyttäytyy kulttuurisena kategorisaationa, yhteisesti ymmärrettyjen ja kulttuurissa jaettujen käytäntöjen konstruoimana tilana.

Paikalliskulttuurissaan luonnollistuneet tulkinnat ovat osa kirjoittajien arkitietoa. Arkitietoon kuuluva oletus siitä, että toiset ymmärtävät tilanteen samoin kuin asianosainen itse (esim. Heritage 1996, 179; Peräkylä 1990, 140), merkitsee kirjoittajille vapautta kuvata erityisiä kategorisointejaan ilman tietoista ja julkilausuttua erontekoa käyttämiensä kategorisointien "luonnolliseen" ja

tilanteiseen merkitykseen. Erottelu on tietoisien analyttisen työn tulos, eikä arkisessa vuorovaikutuksessa tarpeellinen.

Olen analysoinut kirjoittajien rappukäytäväkuvauksia arki ajatteluni ja analyttisemmän lukutavan ristitulella. Maallikkoluennasta poiketen olen hajottanut kirjoittajien rappukäytävätulkinnat luonnolliseen (kontekstoivaan) ja tilanteiseen ("tässä yhteydessä"-) merkitykseen. Arkiseen, kulttuuriseen ymmärrykseeni turvautuen olen kuitenkin tehnyt tulkintoja, oletuksia ja päätelmiä sekä rappukäytävän "luonnollisuudesta" että kirjoittajien tuottamista merkityksistä. Samoin ovat tehneet myös aineiston kirjoittajat, vaikkakin ehkä vähemmän tietoisesti (vrt. Hester & Eglin 1997, 21; Sacks 1989, 271-273, Schegloff 1989, 119-200; Silverman 1998, 86, 97). Purkamalla ja uudelleenrakentamalla rappukäytävän he ovat paitsi kilpailuttaneet myös yhdistäneet rappukäytävän "luonnollisen" ja tilanteisen merkityksen: kiinteän merkityksen tunnistamisen ja tilannekohtaisen tulkitsemisen sekä näiden välisen neuvottelun kautta rakentuu kulloinkin käytössä oleva, tilanteinen *rappukäytävä*. Paikka konstruoituu kirjoittajan valintana, ajan, tilan ja vuorovaikutuksen rakentamassa tilanteessa, kulttuuristen konventioiden vallitessa.

"(--) Jos tuo maa on todellisuutta, todellinen, niin miksei jokainen löydä sitä joka kerta, kun menee vaatekaappiin? Tarkoitan, ettei siellä ollut mitään kun me katsoimme sinne; Lucykään ei kuvitellut siellä olevan mitään silloin."

"Mitä tekemistä tällä on sen asian kanssa?" kysyi Professori.

"No niin, jos kerran asiat ovat oikeita, niin kai ne silloin ovat olemassa koko ajan?"

"Ovatko?" sanoi Professori; eikä Peter osannut sanoa siihen mitään. (Lewis 1998, 41.)

6 LÄHIÖN MONET TILAT JA TILOJEN MONET MERKITYKSET

Mutta oletko tosiaan sitä mieltä, herra Professori”, Peter sanoi, ”että voisi olla olemassa toisia maailmoita – kaikkialla, aivan nurkan takana?”

”Mikään ei ole uskottavampaa” sanoi Professori. (Lewis 1998, 42.)

Ja kuten huomaat, tämä tarina on melkein (mutta ei aivan) lopussa. (Lewis 1998, 148.)

Tarina alkaa lähestyä loppuaan, ja arvoitus ratkaisuaan. Professori saa lapset vakuuttuneeksi vaatekaapin toisesta todellisuudesta, aineisto tutkijan lähiötilan useista maailmoista. Ennen kuin kirja voidaan sulkea, on kuitenkin koottava havainnot ja yhdistettävä johtolangat. Selviääkö vaatekaapin salaisuus ja ratkeako lähiötilan arvoitus, vai jäävätkö kysymykset yhä avoimiksi?

Olen lähtenyt liikkeelle analysoimalla tilan käsitettä ja pohtimalla kokemuksen tutkimisen mahdollisuuksia tekstuaalisessa muisteluaineistossa. Päädyin näkemykseen tilan suhteellisesta ja avoimesta luonteesta, ja kokemuksen rakentumisesta merkitysten konstruoinnin kautta. Olen tarkastellut tilaa fyysisistä

siteistään irtoavana diskursiivisena kokonaisuutena ja tilan kokemista tilojen merkityksellistämisenä kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tarkoitukseni on ollut selvittää, millaisena lähiön tilat näyttäytyvät lapsuusmuistoja refleктоitaessa ja miten lapsuuden lähiötilat saavat vaihtelevat merkityksensä.

Aikaisempien tutkimusten konstruoimana lähiö näyttäytyy yksitoikkoisena ja lapsen tarpeisiin nähden vajaana lapsuuden elinympäristönä. Aineiston kirjoittajat haastavat yleistyneen lähiökäsityksen kuvaamalla lähiön tiloja monipuolisina, joustavina ja avoimina. Kirjoituksia on kuitenkin tulkittava suhteessa niiden tuottamisen ehtoihin – ei ehdottomina realiteetteina sen paremmin kuin totuuden vääristelynäkään, vaan tietystä kontekstuaalisesta tilanteesta tuotettuina omina totuuksinaan.

Jäsenkategorisoinnin analyysimetodia hyödyntäen olen haravoinut lähiön yleistä maisemaa – kotoa pihalle, lähiympäristöön ja lähiön rajoille – ja kurkistanut maiseman taakse, siihen, millaisia kulttuurisia resursseja kirjoittajat kategorisointityössään hyödyntävät. Perusteellisempaa analyysityötä olen tehnyt *rappukäytävässä*.

Vierailuni helsinkiläisten lähiöiden rappukäytävissä poiki koko joukon vihjeitä lapsuuden lähiökokemuksista ja niiden konstruoinnin prosesseista. Alasuutarin (2001, 34) mukaan rikospaikalta löytyviä vihjeitä on kuitenkin tarkasteltava johtolankoina, ei ratkaisuna itsessään (ks. myös Smith 1988, 33). Niinpä tartun tässä tutkielmani johtopäätösvaiheessa aineistosta löytämiini johtolankoihin, ja solmin niitä yhteen teoreettisesta taustatyöstä poimimieni vihjeiden kanssa. Rappukäytävässä tekemäni ”mikroanalyysi” laajentuu siten teoreettisiksi päätelmiksi, joiden ajattelen olevan sovellettavissa muihinkin aineiston kirjoittajien kuvaamiin tiloihin.

Tiheän, pienestä aineistosta tehdyn analyysin näkeminen osana jotakin suurempaa kokonaisuutta liittyy kysymykseen tutkimuksen yleistettävyydestä. Tässä tutkielmassa tavoitteenani on ollut ymmärtävä selittäminen (ks. Alasuutari 1994, 46). Olen pyrkinyt *selittämään* lapsuuden lähiötilasta konstruoituja muistoja ja *ymmärtämään* tilakokemusten rakentumista tekstuaalisessa vuorovaikutuksessa.

Ilmiön olemassaolon paljastaminen, todistaminen tai sen laajuuden kartoittaminen ei ole ollut tarpeen. En ole myöskään etsinyt keskivertoa tai tyypillisyyttä, vaan tarkoitukseni on ollut paikallinen selittäminen, juuri tämän aineiston ymmärrettäväksi tekeminen.

Aineistolähtöinen selitykseni perustuu empiiriseen analyysiin. Abstraktiotasoa nostamalla olen kuitenkin halunnut tehdä tilaa sille ajatukselle, että arvoitukseni ratkaisu saattaisi olla esimerkki jostain muustakin kuin vain kyseisestä yksittäistapauksesta. (Ks. mt., 46, 209, 215.) Mitään universaaleja totuuksia en tietenkään oleta konstruoivani. Mieluumminkin haluan, tutkielmani tässä vaiheessa, löytää tiukasti aineistoon sidotulle analyysilleni aineiston ulkopuolelle ulottuvaa relevanssia.

6.1 Lähiötilasta lähiön tiloihin

Aloitin tämän työn pohtimalla *tilan* käsitettä. Totesin tilan olevan nähtävissä toisaalta itsestään selvänä, pysyvänä ilmiönä ja toisaalta tilanteisesti joustavana, suhteellisena ulottuvuutena. Lähiötila on niin arkipuheessa kuin tutkimuksenkin konstruoimana käsitetty usein yksiselitteisenä ja yhtenä. Kyseenalaistamaton lähiömäärittely viittaa asuinalueen kokoon, asukasmäärään, etäisyyteen kantakaupungista, rakentamisajankohtaan 1950-luvun jälkeen ja kerrostalovaltaisuteen (Hankonen 1994, 19). Anja Allas (1994) sanoo lähiöiden olevan ulkoiselta hahmotukseltaan toistensa kaltaisia joka puolella Suomea: ”Ulkotiloissa, piholla ja raiteilla ei näy ihmisiä, vaan ne toimivat autojen säilytyspaikkoina.” (Mt., 72.) Lähiötilan tarkastelu yhtenäistävän määrittelyn puitteissa on kuitenkin ongelmallista: suuri joukko toisistaan huomattavastikin poikkeavia asuinalueita niputetaan yhteen, saman käsitteen alle (Roivainen 1999, 11). Valitsemastani näkökulmasta käsin olenkin tarkastellut tilaa perinteisistä lähiömäärittelyistä irrottautuen, antaen aineistoni kirjoittajien rakentaa omat määrityksensä lähiöstä ja sen tiloista. Tila ilmenee tällöin muuntuvina merkityksinä ja kielellisinä konstruktioina.

Kun kategoria lähiö pillkotaan aineistossa 160 erityyppiseen tilaan (ks. liite 4), huomataan lähiön olevan kirjoittajille jotakin muuta kuin yhteinen, yleinen ja itsestäänselvä käsite. Arkikielessä yleistyneen, väljän lähiömäärittelyn vastapainoksi kirjoittajat jäsentävät lähiö-kategoriaan kuuluvaksi suuren määrän erilaisia ja erityisiä paikkoja.

Aineistoni 62 lapsuusmuistoja helsinkiläisissä lähiöissä käsittelevää kirjoitusta tuottaa 62 erilaista lähiötä. Vaikka kertomusten sisältö on osittain hyvinkin yhdenmukainen, ja samoja tiloja kuvataan useissa kirjoituksissa, piirtää jokainen tarina omannäköisensä maiseman lapsuuden asuinympäristöstä. Tämä kirjoitusten samanaikaisesti sisältämä samanlaisuus ja erilaisuus onkin yhtäältä hämmentävää, toisaalta valaisevaa. Hämmentävää ja samalla mielenkiintoista se on siinä mielessä, miten ensisilmäyksellä kirjoituksista luettu yhdenmukaisuus vaihtuu tarkemmin katsottaessa moninaisuudeksi. *Lähiö* pirstoutuu kirjoituksissa pieniksi palasiksi; tila ei olekaan yksi, vaan moneksi eri paikaksi hajoava palapeli. Kirjoittajat pikemminkin purkavat kuin rakentavat kategoriaa lähiö. Tekstien yhtäläisyydet ja eroavuudet ovat myös valaisevia, koska niiden kautta tulee näkyväksi tilakategorisoinnin kulttuurinen pysyvyys ja tilanteinen joustavuus. Samoina kirjoituksissa toistuvat, ”luonnolliset” tilat piirtävät kaikille tuttua lähiömaisemaa *lähikouluineen, ostoskeskuksineen ja hiekkalaatikoineen*. Erilaisuus sen sijaan muodostuu erityisistä, tilannekohtaisesti vaihtelevista konteksteista, joissa tila saa ainutkertaisen merkityksensä. *Tiku ja Taku –kalliot* löytyvät vain herttoniemeläisistä lapsuusmuistoista, *Peikonhammas* Pohjois-Haagan metsikoista.

Olen pyrkinyt selkeyttämään kirjoitusten samanlaisuuden ja erilaisuuden tuottamaa hämmennystä keskittymällä ensin tekstien yhteneväisyyksiin, sitten kuvausten erityisyyteen. Aineistossa samankaltaisina toistuvista tilakuvauksista olen konstruoinut näkemykseni kirjoitusten rakentamasta lapsuuden lähiömaisemasta. Aikaisempien tutkimusten lasten lähiötilan yksipuolisuutta ja rajoittuneisuutta kritisoivasta näkökulmasta poiketen aineiston kirjoittajat tuottavat kuvauksia useista erilaisista tiloista sekä niitä merkityksellistävää monipuolisesta tekemisestä ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Samoinakaan toistuvat tilat eivät enimmäkseen ole yleisiä ”missä tahansa” -paikkoja, vaan ne näyttävät kertojalleen merkityksellisinä, omakohtaisina, elettyinä ja koettuina. Fyysisen ympäristön

moninaisuus rikastuu entisestään kirjoittajien kategorisointityön kautta: käsitteellistäessään tiloja aineiston kirjoittajat tuottavat fyysiselle tilalle toisistaan poikkeavia merkityksiä. *Asunto* vaihtuu *kodiksi*, *vuokratalo* *kotitaloksi* ja *ostoskeskus* *ostariksi* tuottaen tilasta vaihtuvien merkitysten pelikentän.

”Virallinen”, tarkkarajainen lähiömääritelmä vaikuttaa kirjoitusten näkökulmasta katsottuna kovasti yksinkertaistavalta. Lähiökäsitteen rajat hämärtyvät kirjoittajien lähiökonstruktioissa, joissa lähiö voi olla yhtä lailla *omakotialue keskellä asumatonta korpea* kuin kaupunkimainen, *asfalttipihojen ja elementtitalojen viluinen rakennusrypäs*. Vaikka Helsingin Sanomat on kirjoituspyynnössään osaltaan rajannut lähiötä, määritellyt, millaisia asuinalueita koskevia kertomuksia halutaan kerätä, ovat aineiston kirjoittajat tuottaneet omat lähiömäärityksensä. He ovat tehneet valintoja sen suhteen, millaisista tiloista kertovat ja jättävät kertomatta. Identifioimalla kuvaamansa paikat pyydettyjen lähiömuistelujen joukkoon he ovat kuitenkin konstruoimassa *lähiötä*, sellaisina kuin se heidän kokemuksenaan näyttäytyy. ”Tyypillistä” lähiötä ei kirjoituksista piirrykään näkyviin – pikemminkin useita erilaisia kannanottoja lähiökäsitteen sisällöstä. Lähiö ei näyttäydy kirjoittajasta toiseen samanlaisina jaettujen tilojen kokonaisuutena, vaan kokemuksellisesti rakentuvina ja vuorovaikutuksessa merkityksellistettyinä paikkakategorisointeina.

6.2 Tilan symboliikkaa

Kirjoituksissa lähiön tiloille, fyysisesti samoillekin, on tuotettu erilaisia määreitä ja sisältöjä. Tilat eivät ole vain toiminnan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen taustamateriaalia, merkityksellisten tapahtumien ja tilanteiden aineellisia näyttämöitä, vaan merkityksellisiä ja merkityksellistettyjä sinänsä. Tilaa ilmaisevien kategorioiden ”samuus” ei ole luettavissa kokemusten samanlaisuudeksi – tilannekohtaista kontekstia tuottamalla kirjoittajat rakentavat erityisiä tiloja, ymmärrettäviä vain kontekstuaalisessa tarkasteluyhteydessään. ”Tilanteisia” ja ”kulttuurisia” tilakategorisaatioita tarkastelemalla ja rappukäytäväkuvausten tilanteisuuteen perehtymällä olen pyrkinyt tekemään näkyväksi kirjoitusten lähiömaisemien samanlaisuuteen kätkeytyvän erilaisten merkitysten maailman.

Aineiston moninaisten tilamäärittelyjen perusteella päädynkin luonnehtimaan tilaa vaihtuvien merkitysten kenttänä, jolla kirjoittajat operoivat (vrt. Huttunen 2002, 328).

Kirjoittajien tiloille tuottamat merkitykset muuntuvat suhteessa aikaan ja sosiaalisen kanssakäymisen muotoihin, kuvauksiin lasten leikeistä, iästä ja sukupuolesta, lasten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta, tilaan kiinnittyvästä ”luonnollisesta” ja erityisestä toiminnasta. Tilat valjastetaan usein kantamaan myös symbolisia merkityksiä; puhetta tiloista voidaan lukea myös puheena sosiaalisista ja yhteiskunnallisista rakenteista, jäsenyyksistä ja luokituksista. Rob Shieldsin (1991) sosiaalisen spatialisaation käsittein on kuvattu fyysisten tilojen representoimia sosiaalisia rajanvetoja ja erontekoja. Tällöin esimerkiksi koulun seinänvierustat voidaan nähdä poissulkemisen tiloina (Gordon ym. 2000), sosiaalitoimiston suljetut ovet sosiaalityöntekijöiden erottautumisena asiakaskunnastaan (Eräsaari 1995) ja lähiöt Toiseuden tai syrjäytymisen tyysijoiiksi leimaantuneina alueina (Helne 2002; Roivainen 1999). Aineiston kirjoittajat tuottavat symboliikkaa, jossa pihatila eriytyy sukupuolen mukaan, vuokratiloja asettuu marginaaliin ja koti edustaa yksityisyyttä ja turvallisuutta julkisen tilan epävarmuutta vastaan. Kuitenkin he myös rikkovat sitä oletettua julkisen diskurssin lähiömielikuvaa, jossa lähiö konstruoituu kylmänä ja turvattomana huono-osaisen marginaaliväestön asuinympäristönä. Kirjoitusten lähiö näyttäytyy omana ja hyvänä, poikkeuksena muiden, ”tyypillisten lähiöiden” valtajoukossa.

Eroista, vallasta ja omistamisesta

Tarkastelussani tekstien sisältämistä symbolisista erotteluista olen pyrkinyt välttämään ajatusta kirjoittajien ”pään sisään näkemisestä”. Tarkoitukseni on ollut yksinkertaisesti nostaa esiin tekstien rakentamat eronteot ja rajanvedot, jotka eivät välttämättä ole edes kirjoittajiensa tarkoituksellisesti tai tietoisesti tuottamia. Kyseisenlaisten puheenvuorojen mielenkiinto, ja haasteellisuus tutkimuskohteina, perustuukin osittain juuri niiden kulttuuriseen itseäänselvyyteen – ja hyväksyttävyyteen.

Osallisena tutkimastani kulttuurista ja siten osittain sokeana sen arkiselle kielenkäytölle olen tarvinnut analyyttisiä apuvälineitä ”normaalin” havaitsemiseen ja

näkyväksi tekemiseen. Sacksin jäsenkategorisoinnin analyysi on tehnyt mahdolliseksi sellaisten tilakategorioiden kiinnittyneiden kategoriapiirteiden ja sellaisten kategorioita toisiinsa liittävien ryhmittelyjen näkemisen, joista olen – kulttuurini jäsenenä – saanut yllätystä. MCD:n merkitys onkin ollut keskeinen moraalisen järjestyksen – hierarkioiden, normien ja valtasuhteiden – osoittamisessa ihmisten arkisesta puheesta (Järviluoma & Roivainen 1997; Ritala-Koskinen 1993, liite 4:9).

Kategorioiden merkitys rakentuu suhteessa toisiinsa ja perustuu niiden keskinäiseen erotteluun (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 20). Shieldsin (1991, 3-6, 29) mukaan tilat kategorisoituvat symbolisten vastakkainasettelujen, kuten hyvän ja huonon, oman ja toisen, meidän ja muiden, varassa. Oman kotitalon erottaminen naapuritalosta, jossa asui *kamalia kakaroita ja omituisia ihmisiä*, ja meidän asuinalueen (*rauhallisessa osassa Jakomäkeä*) erottaminen *toisesta puolesta lähiötä (jonne ei ollut asiaa)* tuottaa tiloille eriyttäviä merkityksiä ja rakentaa kirjoittajansa minuutta hyvässä asemassa olevana lähiöasukkaana. Rajan piirtäminen *vuokratalon pihaan, ostarin nurkille ja lähiöiden väliseen metsikköön* konstruoi Toiseuden tiloja, minän sisällyttämistä johonkin, jonka ulkopuolelle joku muu jätetään. Tilojen merkityksellistäminen sosiaalisin sisällöin voidaan siten ajatella osana kirjoittajien identiteettityöskentelyä. Minän konstruointi on prosessi, jossa määritellään itsen suhdetta muihin: itsensä identifioiminen johonkin ryhmään ja tuon ryhmän asettaminen johonkin tilaan tuottaa merkityksiä paitsi tiloille myös tiloista kirjoittajalle (ks. esim. Hall 1999, 139-222).

Kirjoitusten tilat näyttävät sosiaalisten hierarkioiden merkityksellistämisenä, ja lähiötila siten sosiaalisten merkitysten symbolisena maaperänä. Tilojen lataaminen sosiaalisilla hierarkioilla illustroi tilakategorisoinnin suurta roolia sosiaalisten suhteiden tuottamisessa. Tila toimii toisaalta erojen tekijänä, toisaalta se rakentuu sosiaalisista eronteista. On kyse vallasta: sekä kirjoittajien vallasta kategorisoida tiloja heille sopivimmalla tavalla että tilakategorisointeihin kiinnittyvästä vallasta – tilan hallitsemisesta ja omistamisesta. Varsinaisesta valtasuhteiden analyysistä (ks. Jokinen & Juhila 1993) ei tässä tutkielmassa ole kuitenkaan ollut kysymys, vaan olen pikemminkin ollut kiinnostunut aineiston moninaisuudesta – tiloille rakentuvien merkitysten kirjosta (mt., 77-78). Toisaalta analyysini kirjoittajien tuottamasta tilojen

”luonnollisuudesta”, tilanteisuudesta ja kulttuurisuudesta perustuu myös vallassa olevien, hegemonisten kulttuuristen käsitystapojen tunnistamiseen ja niiden näkemiseen aineistosta. Näen siis vallan tässä mielessä ”kulttuurin valtana”: sinä kirjoittajien valinnan vapautta rajoittavana tekijänä, joka ohjaa tiloille itsestään selvinä rakentuvia merkityksiä¹⁴. (Vrt. mt., 76-78.)

Aineiston kirjoittajat konstruoivat tilallistuneita sosiaalisten valtasuhteiden kuvauksia neuvottelemalla tilan hallinnasta. Leikkipaikat rakentuvat lasten omina, *ostari* tai *kaatis* nuorten tilana. Tilaa kuvaavan kategorian valinnalla, siihen kiinnittyvää toimintaa kuvaamalla ja osalliseksi itsensä positioimalla kirjoittajat ottavat tilan haltuun. Vaihtoehtoisesti tila voidaan luovuttaa toisen ”omistukseen”, kuten takapihan istutukset aikuisille tai *Maanviljelijäin Maitokeskus* ruotsinkielisille. Kiista tilan omistuksesta on usein keskeinen paikkaa konstruoiva tekijä. Kirjoittajat kilpailuttavat *aikuisten rappukäytävän*, hiljaisen ja rauhallisen paikasta toiseen kulkemisen tilan, lasten *leikkipaikkarappukäytävän* kanssa. Rivien välistä luettavissa oleva moraalinen kannanotto lasten rappukonstruktion ”paremmuudesta” tuottaa lapsista kisan voittajia, rapputilan todellisia haltijoita – aikuisten sitä ehkä tietämättä. Keskeinen tilan merkityksellistäjä on kuitenkin tilan hallinnasta käytävä neuvottelu. Tiloille rakentuvat merkitykset syntyvätkin usein neuvottelujen solmukohdassa, mahdollisia merkityksiä tulkiten, arvioiden ja valiten.

6.3 Tila tekona ja tulkintana

Kun tiloille rakentuneita merkityksiä tarkastellaan erontekoina, rajanvetoina tai valtasuhteiden ilmentyminä, piirtyy näkyviin se sosiaalinen ja yhteiskunnallinen maisema, johon tilakuvauksen kirjoittaja itsensä sijoittaa. Tulkinta tilasta ei siinä mielessä ole ainoastaan subjektiivinen, vaan rakentuu henkilökohtaisen ja sosiaalisen leikkauspisteessä. (Vrt. Huttunen 2002, 37.) Myös *kokemusta* voidaan tarkastella yksilöllisen ja kollektiivisen näkökulmasta. Tilan kokeminen voidaan nähdä subjektiivisena, tilan mentaalisenä mieltämisenä tietynlaisena, tai sosiaalisena, jaettua kulttuurista symbolijärjestelmää hyödyntävänä

¹⁴ On toki huomattava, ettei kulttuuri ole mikään avaruudesta tipahtanut käsitys- ja käyttäytymistapojen arsenaali, vaan muuntuva kokoelma ihmisten itsensä konstruoimia, yksittäisistä tilanteista vakiintuneiksi käytännöiksi rakentuneita todellisuuden jäsentämisen tapoja.

vuorovaikutuksena. Tässä tutkielmassa olen tarkastellut kokemusta tiloille kirjoituksissa rakennettuina merkityksinä. Näen kokemuksen lähiön tiloista rakentuvan kirjoittajan aktiivisena tulkinnallisena tekona, prosessina, jossa neuvotellaan tilojen merkityksistä.

Tutkimuskohteenani ei ole ollut kokemus, vaan kokemuksesta kertovat kuvaukset. Toisaalta ajattelen kuitenkin kirjoittajien kontekstuaalisen muistelu- ja kirjoitustyön konstruoivan kokemusta: se ajallinen, paikallinen ja sosiaalinen tilanne, jossa tekstejä lähiön tiloista tuotetaan, muokkaa eletyistä tiloista tehtyä tulkintaa, kokemusta lapsuuden lähiötiloista. Tilaa konstituoi siis yhtäältä se paikallinen tilanne, jossa tilakuvausta tuotetaan. Toisaalta tila rakentuu suhteessa niihin ajassa muuntuviin tilanteittaisiin konteksteihin, joita kuvaukset rakentavat. Kokemusta lähiön tiloista tuotetaankin tulkiten ja arvioiden lapsuudessa elettyjä tiloja tämän päivän positiosta, kulttuurisesta arkitiedosta ja vaihtoehtoisten merkitysten moninaisuudesta käsin.

Tilanteista, positioista ja tulkinnoista

Tilakategoriat rakentuvat tulkinnoista käytävissä kamppailuissa (vrt. Juhila 1999a, 170). Neuvottelua käydään sekä menneisyyden ja nykyisyyden että kulttuurisesti vaihtoehtoisten merkitysten välillä. Tilojen kategorisoituminen tietynlaisena on ainakin osittain selitettävissä paikkakonstruktioiden tarkoitushakuisuudella: tarpeena puolustaa omaa asuinaluetta lähiöihin yleisinä kohdistuvia syytöksiä vastaan ja rakentaa positiivista minäkuvaa hyvässä ympäristössä lapsuutensa viettäneenä aikuisena. Tilanteinen konteksti – Helsingin Sanomien viiteartikkeli, julkinen lähiödiskurssi ja tämän päivän minäkäsitykseen sopivan lapsuusidentiteetin konstruoiminen – varustaa tilaa koskevat tulkinnat tarkoituksilla ja päämäärillä, tietoisilla ja tiedostamattomilla.

Aineiston kirjoittajat suorittavat omaa tulkintatyötään nykyisyyden positiosta – ja ehkä myös tulevaisuuden siinä mielessä, että he voivat ajatella kuvauksillaan olevan tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia. Kuvauksissaan he puolestaan tuottavat itselleen useitakin erilaisia, tilanteisesti vaihtuvia positioita, joiden näkökulmasta lähiön tilat merkityksellistyvät. Itsensä positioiden *lähiön asukkaaksi*,

leikkiveriksi, ruotsinkieliseksi tai vanhempiensa *lapseksi* konstruoi hyvinkin erilaisia tilamerkityksiä. Se, millä perusteella kirjoittaja kulloisenkin position itselleen valitsee, onkin kysymyksenä jo vaativampi. Sitä pohtiessani liikun jälleen yksilöllisen valinnanmahdollisuuden ja kulttuurisen ohjautuvuuden välisellä janalla. Toisaalta kirjoittajien vaihtoehdot näyttävät rajattomilta: minkä tahansa position valitseminen ja sitä kautta merkityksen luominen tilalle näyttäytyy kirjoittajan yksilöllisen valinnan tuloksena. Toisaalta taas kirjoittajan tilanteisesti tuottamat positiot ja merkitykset rakentuvat kulttuurisen yhteisymmärryksen varassa, vakiintuneina tapoina kuvata tiloja ja tilanteita sekä luottamuksesta kirjoittajan ja oletetun lukijan jakamiin kulttuurisiin tietovarantoihin ja merkityssisältöihin. Positio ja merkitys rakentuvat ymmärrettävänä ja hyväksyttävänä. Päädyn tässäkin yhteydessä näkemykseen kirjoittajien aktiivisesti tuottamasta lähiötilojen merkityksellistämistä, henkilökohtaisesta tulkinnasta ja yksilöllisestä valintaprosessista – kulttuuristen käsitys- ja menettelytapojen asettamissa rajoissa.

Kulttuurisesti vakiintuneet tavat ymmärtää asioita ohjaavat kirjoittajien tilakuvauksia myös siinä mielessä, että ne toimivat kirjoittajien tuottamien ”yksityisten” ja erityisten kategorisointien rakennusmateriaalina. Tilat saavat erityiset merkityksensä suhteessa valitun kategorian ”luonnollisiin” piirteisiin, ne tunnistaen ja niistä neuvotellen. Tila on ikään kuin palikkatorni, tai palapeli, joka koostuu monista sitä merkityksellistävistä paloista: fyysisestä paikasta, ajasta, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, toiminnasta. Kirjoittaja voi halutessaan kaataa tornin (tai hajottaa palapelin) ja rakentaa sen uudelleen toisenlaisista palasista – eri ajankohdasta, eri henkilöistä, erilaisesta tekemisestä. Tilan merkitys rakentuu palasista neuvotellessa: niitä tulkitessa, suhteuttaessa ja järjestäessä.

Ritva Engeström (2002, 42) kuvaa analyysityötä näkyvissä olevien merkkien kontekstualisoimisena. Katson aineiston kirjoittajien rakentavan kontekstia lähiömuistojensa ”näkyville merkeille” – fyysisille tiloille, tiloja käyttäville ihmisille ja tiloissa esiintyvälle toiminnalle. Kirjoittajat analysoivat lapsuudessa elettyjä tiloja, tuottaen niille tulkinnallisia merkityksiä. Oma analyysini on ollut aineistosta luetun kontekstualisoimista. Tulkintani kirjoittajien merkitystulkinnosta kontekstualisoituu omalla kulttuurisella arkitiedollani, teoreettisella perehtyneisyydelläni sekä omilla kokemuksillani lapsuudesta, lähiöistä ja niiden tiloista.

6.4 Lapsen tila lähiössä

Lähiön tilat eivät vain "ole olemassa". Ne syntyvät sosiaalisessa merkityksenannossa, oletuksina tilojen käyttötarkoituksesta, symbolisista merkityksistä ja kerronnan tavoista. Lähiötilan käyttäjälle ja kuvaajalle tila kuitenkin on olemassa sellaisenaan; tilan merkitys, sellaisena kuin se jokaisen yksittäisen tilakuvauksen kohdalla on esitetty, näyttäytyy melko pysyvänä ja automaattisena. Tila kantaa käyttäjälleen itsestään selviä merkityksiä – toiminnallisia ja sosiaalisia. Viime kädessä tila merkityksellistyy sosiaalisten hierarkioiden, erottelujen ja tilan hallinnasta käytävän kamppailun kautta. Siten fyysisestä tilasta tulee sosiaalinen, tilallistuneiden sosiaalisten merkitysten kenttä. Lähiön tilat eivät niinkään ole betonia tai nurmikkoa, elementtitaloja tai lähimetsiköitä, vaan pikemminkin tyttöjen tai poikien, isojen tai pienten, aikuisten tai lasten, meidän tai muiden paikkoja.

Millainen sitten on lähiö lapsen elinympäristönä? Voidakseni ottaa aineiston perusteella kantaa lähiölapsuutta koskevaan keskusteluun, joudun palaamaan kysymykseen omaelämäkertatyypin muistelusaineistoni luotettavuudesta. Olen lähtenyt liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan kirjoitukset *tuottavat* totuuksia. En ole pohtinut, kuinka aidosti ne jäljentävät lapsuudessa elettyä lähiötilaa, vaan ajattelen kirjoitusten tuottavan tulkinnallisia konstruktioita lähiön tiloista, kokemusta lapsuudesta lähiössä. Siten en katso olevan edes olemassa yhtä ja oikeaa totuutta, jota pitäisi pyrkiä tavoittelemaan, vaan pikemminkin useita totuuksia – ja useita todellisuuksia. En siis väitä aineistoni, tai tulkintani siitä, tuottavan objektiivista tietoa lähiöstä lapsen elinympäristönä. Olen korkeintaan saanut tietoa siitä, miten lähiötä lapsuuden asuinpaikkana kuvataan. Aineiston tarinat ovat kuitenkin muokanneet omaa käsitystäni siitä, millainen paikka on lähiö – lapselle ja lapsen näkökulmasta.

Millaisena lähiö sitten mielestäni näyttäytyy lapsen elämisen tilana? Aineisto torjuu näkemyksen lähiöstä betoniviidakkona, asfalttipihojen, parkkipaikkojen ja aidattujen leikkialueiden tilana. Kirjoittajat kuvaavat lähimetsiköitä, kiipeilykallioita, polkuja ja puroja. He muistavat aurinkoisen etupihan, hämyisen takapihan ja salapaikan koulumatkan varrella. Tekstit kertovat lumileikeistä parkkipaikalla,

majanrakennuksesta takapihalla, kotileikeistä parvekkeiden alla, nurkkajussista muuntajan ympärillä. Arkkitehti Jaana Räsänen (1999, 44) mukaan lapsiystävällinen elinympäristö syntyy pienistä ja suurista, suljetuista ja avoimista, matalista ja korkeista, yksityisistä ja julkisista tiloista. Se rakentuu tiloista, joissa voi olla omassa rauhassaan, tiloista joissa voi leikkiä parhaan ystävän kanssa sekä tiloista joissa voi olla osana joukkoa. Kirjoitusten perusteella lähiö ei häviä muille asuinalueille lapsiystävällisyydessä. Lapsen näkökulmasta – tai lapselle tuotetusta näkökulmasta (ks. Rasmusson 1998) – usein kammoksutut yksitoikkoiset, julkiset rakennukset, rappukäytävät, autotallirivistöt ja elementtitalojen rajaamat piha-alueetkin muuntuvat lasten omassa merkityksenannossa leikkipaikoiksi, piilopaikoiksi, pelikentiksi ja mielikuvitusmaailmoiksi.

Lapsen tila lähiössä näyttäytyy sellaisena kuin lapset sen itselleen tekevät tai, 'tila' hieman toisin käsittäen, sen suuruisena kuin lapset sen itselleen ottavat. Aikuisten näennäisesti määrittelemät tilojen käyttötarkoitukset ovat lasten muunneltavissa, ja aikuisten säännöillään näennäisesti hallitsemat tilat ovat lasten toiminnallaan haltuun otettavissa. Lasten lähiö on eri kuin aikuisten, lasten todellisuus aikuisten todellisuudesta poikkeava. Eikä lastenkaan todellisuus ole yksi; tilanteittain vaihtelevat tilatulkinnot rakentavat useita vaihtoehtoisia todellisuuksia, monia paikkoja yhdessä tilassa. Kenties lasten lähiö on kuin Narnia, mielikuvitusmaa, jonka olemassaolosta vain harvat tietävät. Tie Narniaan löytyy vaatekaapista, aivan tavallisesta, kenen tahansa käytettävissä olevasta paikasta. Kuitenkin tähän ihmeelliseen maailmaan pääsevät vain lapset.

*"Tämä on Narnian maa", Fauni sanoi, "olemme Narniassa."
Kaikki, mikä on katulyhdyn ja itäisen meren äärellä olevan
Cair Paravelin välillä, on Narniaa. Ja sinä – sinä olet
tietenkin tullut villin lännen suurista metsistä?"
"Minä – tuota – minä tulin varahuoneen vaatekaapin läpi",
Lucy sanoi. (Lewis 1998, 11.)*

Lopuksi

*"Hysss! Ei niin kovaa", sanoi Edmund. "Ei kannata tehdä
tyttöjä levottomaksi. Mutta tajuatko sinä, mitä me nyt
teemme?"
"Mitä?" kysyi Peter kuiskaten.*

”Seuraamme opasta, josta emme tiedä mitään. Miten voimme tietää, kenen puolella tuo lintu on? Entäpä jos se vie meidät ansaan?”

”Se olisi ilkeätä. Mutta – sinähän tiedät punarinnat. Ne ovat hyviä lintuja kaikissa kirjoissa, mitä olen lukenut. Olen varma siitä, ettei punarinta voi olla väärällä puolella.”
(Lewis 1998, 52.)

Mihin tästä tutkielmasta ovat jääneet lähion sosiaaliset ongelmat? Missä ovat työttömyyden, yksinhuoltajuuden, köyhyyden ja yksinäisyyden lähiölapsiin jättämät jäljet? Entä ympäristön yksitoikkoisuus, epäsiisteys ja turvattomuus – eltaantunut haju rappukäytävässä, koulurakennuksen maalein tuhritut seinät ja rikutut pullot kaupan edustalla? Lähiö on perinteisesti näyttäytynyt sosiaalityön ongelmakenttänä. Erityisen huolen aiheena on ollut lasten ja nuorten asema virikkeettömässä ja epäsosiaalisessa ympäristössä. Se, mihin huomio ympäristöä tarkasteltaessa kiinnitetään, riippuu kuitenkin näkökulmasta: haetaanko ongelmia vai etsitäänkö voimavaroja, nähdäänkö toisen apatia vai toisen toiminnallisuus.

Tutkimustyön haasteena on tutkijan oman näkemyksen siirtäminen sivuun tutkimuksen ajaksi. Tavoitteenani on ollut antaa aineiston rakentaa omat konstruktionsa lähiöstä lapsen asuinympäristönä, ilman valikoivaa suhtautumistani lähiön tiloihin tai niihin kiinnittyvään sosiaaliseen kontekstiin. Lähiössä lasten ja nuorten kanssa työskennelleenä en voi kuitenkaan kieltää puolueellista asemoitumistani lähiölapsuusdiskurssin kentällä. Halu asettua lapsen puolelle ja antaa tilaa myös lähiöympäristön myönteisyydelle on varmasti ollut yksi tämän tutkielman taustalla vaikuttavista motiiveista. Voin kuitenkin toivoa – ja uskoa – ettei lähtökohtainen ”asianajajuuteni” ole häirinnyt analyysia – työhöni lähiölasten parissa on kuulunut keskeisenä myös ympäristökritiikkisyys.

Sosiaalisten ongelmien tutkiminen on tärkeää. Lasten kokemia ympäristön puutteita ja heikkouksia ei tule missään mielessä vähätellä. Tässäkään tutkielmassa ongelmat ja vaikeudet eivät ole kadonneet. Niitä ei vain ole erityisesti nostettu esiin. Ne ovat tasoittuneet osaksi lapsuuden arkea, lähiöelämän piirteiksi yhdessä ilon, leikin ja naurun kanssa.

Osaksi arkea on muodostunut myös tämän tutkielman tekeminen. Ilon, leikin ja naurun hetket ovat päässeet voitolle: aineiston läpi eläminen, kirjapinoissa kahlaaminen ja onnistumisen kokeminen ovat kantaneet myös väsymisen hetkinä. Kuitenkaan – edellistä kappaletta toistaakseni – vaikeudet eivät ole kadonneet: sukuvikana perimäni kiinnostus kaikkeen mahdolliseen näkyy paitsi tämän tutkielman ahneudessa käsitellä kaikki mahdollinen aiheeseen liittyvä, myös intona jatkaa opintopolkujen talleamista – mihin tahansa tämän työn viitoittamaan suuntaan.

Ja tähän päättyy tarina niistä seikkailuista, jotka löytyivät vaatekaapista. Mutta jos Professori on oikeassa, ovat Narnian seikkailut vasta alussa. (Lewis 1998, 153.)

KIRJALLISUUS

Aaltonen, Tarja (2002) Sanatonko tarinaton? Afaatikon intersubjektiivinen maailma ja kertoen rakentuva identiteetti. Miina Sillanpään säätiön julkaisuja A:5. Helsinki.

Airo, Aarno (1993) Me teimme mallipihan. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Selvitys 12/1993. Helsinki.

Alanen, Leena (2001) Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvi-järjestys. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen, iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 161-186.

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta (1990) Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Alasuutari, Pertti (1989) Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskunta-tutkimukseen. Helsinki: Hanki ja jää.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Allas, Anja (1981) Lapsen fyysinen ympäristö. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto, Julkaisu A2 1981. Oulu.

Allas, Anja (1994) Lapsi ja ympäristö. Minkä teen, sen ymmärrän. Teoksessa Haarni, Tuukka (toim.) Ihmisten kaupunki? urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Raportteja 152. Helsinki, 69-81.

Allas, Anja & Horelli, Liisa & Kalliokoski, Riittaliisa & Vepsä, Kirsti (1992) Lapsiympäristöön elinympäristöön. Opaskirja kansalaisille, päättäjille ja suunnittelijoille. Ympäristöministeriö, Opas 5/1992. Helsinki.

Apo, Satu (1995) Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.

Astikainen, Riitta & Heiskanen, Riitta & Kaikkonen, Raija, toim. (1997) Elämää lähiössä. Helsinki: Sanoma Oy/Helsingin Sanomat.

Atkinson, J. Maxwell & Drew, Paul (1979) Order in Court. The Organization of Verbal Interaction in Judicial Settings. London: Macmillan academic and professional.

Aura, Seppo & Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi (1997) Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: WSOY.

Barker, R. (1968) Ecological Psychology. Concepts and Methods for Studying the Environment and Human Behavior. Stanford: Stanford University Press.

- Berefelt, Gunnar (1998) *Husdetektiven*. Stockholm: Centrum för barnkulturforskning.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.
- Billig, Michael (1987) *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burr, Vivienne (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge.
- Bäcklund, Pia (1997) "Kiireisillä kaduilla, tuhansia tarinoita". Teoksessa Koskijoki, Maria (toim.) *Kotikaduilla. Kaupunkilaiselämää 1970-luvun Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita, 204-211.
- Bäcklund, Pia & Kanninen, Vesa (1999) *Teorioiden edessä – vai takana? Käytännöllisen ja käsitteellisen lähiökehittämisen haasteet*. Teoksessa Kanninen, Vesa (toim.) *Lähiö abc. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1999. Raportteja 239*. Helsinki, 108-117.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Crow, Dennis, ed. (1996) *Geography and Identity. Living and Exploring Geopolitics of Identity*. Washington, D.C.: Maisonneuve Press.
- Donovan, Jenny (1988) "When you're ill, you've gotta carry it" *Health and Illness in the Lives of Black People in London*. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (eds.) *Qualitative Methods in Human Geography*. Cambridge: Polity Press, 180-196.
- Dovey, Kimberly (1985) *Home and Homelessness*. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol (eds.) *Human Behaviour and Environment*. New York and London: Plenum Press, 33-64.
- Edwards, Derek (1997) *Discourse and Cognition*. London: Sage Publications.
- Edwards, Derek & Potter, Jonathan (1992) *Discursive Psychology. Inquiries in Social Construction*. London: Sage Publications.
- Engeström, Ritva (2002) *Toiminta merkityksen tutkimuksessa: laadullisen analyysin metodologista tarkastelua*. *Sociologia* 2002:1, 33-45.
- Erat, Bruno & Luoma, Kirsi (1992) *Lähiöt viihtyisiksi*. Helsinki: Asuntohallitus, Rakennusalan kustantajat.
- Eräsaari, Leena (1995) *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eyles, John (1988) Interpreting the Geographical World. Qualitative approaches in geographical research. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (eds.) Qualitative Methods in Human Geography. Cambridge: Polity Press, 1-16.

Forsberg, Hannele (1991) Perhe sosiaalitoimiston arjessa – analyysin ensiaskeleita. Teoksessa Forsberg, Hannele ym.: Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere, 122-138.

Forsberg, Hannele (2002) Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 107-110.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991) MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille? Teoksessa Forsberg, Hannele ym.: Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere, 111-121.

Geertz, Clifford (1973) The Interpretation of Cultures. Selected Essays. New York: Basic Books.

Gergen, Kenneth (1994) Realities and Relationships. Soundings in Social Construction. Cambridge (Mass.) and London: Harvard University Press.

Gifford, Robert (1997) Environmental Psychology. Principles and Practice. Boston (Mass.): Allyn and Bacon.

Goffman, Erving (1974) Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Gordon, Tuula & Holland, Janet & Lahelma, Elina (2000) Making Spaces. Citizenship and Difference in Schools. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Toimituksia 702. Helsinki.

Gubrium, Jaber & Holstein, James (1994) Uusi etnografia ja elämän sosiaalinen rakentuminen. Janus 1994:4, 352-361.

Haarni, Tuukka (1997) Joustavia tiloja. Vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 87-104.

Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (1997) Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 9-34.

Hall, Stuart, ed. (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications.

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hankonen, Johanna (1994) *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta*. Suunnittelu-järjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentamisessa 1960-luvulla. Tampereen teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin osasto. Helsinki: Gaudeamus, Otatieto Oy.

Hankonen, Johanna (1999) *Lähiöissä eletään – lähiöissä kuollaan – lähiöistä kirjoitetaan*. Hyvinvointikatsaus 1999: 1, 48-53.

Harju, Pertti (1990) *Yhteissuunnittelu kerrostalojen peruskorjauksessa*. Raportti Seinäjoen Kivistön ja Kasperin vuokrakerrostalojen yhteissuunnitteluprojektista. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskuolutuskeskuksen julkaisuja C:3. Espoo.

Hart, Roger (1979) *Children's Experience of Place*. New York: Irvington Publishers.

Harvey, David (1973) *Social Justice and the City*. London: Edward Arnold.

Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. *Stakes, Tutkimuksia* 123. Helsinki.

Heritage, John (1996) *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Helsinki: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter, eds. (1997) *Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis*. *Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis* No. 4. Washington, D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America.

Horelli, Liisa (1992) *Lapset ympäristön tutkijoina*. *Menetelmäopas kasvattajille*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Horelli, Liisa (1994) *Lapsen näköinen elinympäristö*. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalalan ala-asteella. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Tutkimusraportti 3/1994. Helsinki.

Horelli, Liisa & Vepsä, Kirsti (1995) *Ympäristön lapsipuolet*. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö.

Hurme, Riitta (1991) *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk*. Helsinki: Suomen tiedeseura.

Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla*. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. *Suomalaisen kirjallisuuden seura, Toimituksia* 861. Helsinki.

Huumonen, Heli (2001) *Löytöretki*. *Muistipoluilla lapsuuden ympäristössä*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, taidekasvatuksen osasto.

Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311-336.

Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (1998) Johdanto. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 7-25.

Häkkinen, Antti (1995) Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867-1939. Helsinki: Otava.

Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ilmonen, Mervi (1991) Elämää betonissa. Varhaisnuorten asuinympäristöt pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Nuorisoasuntoliitto ry.

Innanen, Mikko (2001) Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. LIKES Research Reports on Sport and Health 130. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.

Itkonen, Hannu (1998) Majan rakentajia ja kukkulan kuninkaita – matkoja lapsuuden tilaan. Teoksessa Houni, Pia & Suurpää, Leena (toim.) Kuvassa nuoret. Tampere: Tampere University Press, 49-61.

Jackson, Peter (1988) Definitions of the Situation. Neighbourhood Change and Local Politics in Chicago. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (ed.) Qualitative Methods in Human Geography. Cambridge: Polity Press, 49-74.

Jayuusi, Lena (1984) Categorization and the Moral Order. Boston, London, Melbourne and Henley: Routledge and Kegan Paul.

Jokinen, Arja (1993) Poliitikkojen puheet puntarissa: kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 189-226.

Jokinen, Arja (1999a) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37-53.

Jokinen, Arja (1999b) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126-159.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Diskurssianalyysi: villiä leikkiä merkityksillä vai varteenotettava tutkimustapa? Teoksessa Forsberg, Hannele ym.: Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere, 37-49.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 75-108.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 54-97.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 9-31.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17-47.

Juhila, Kirsi (1994) Muistot resurssina. Entisten asunnottomien menneisyyspuheen tarkastelua. Janus 1994: 2, 164-177.

Juhila, Kirsi (1999a) Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä Tampere: Vastapaino, 160-198.

Juhila, Kirsi (1999b) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201-232.

Junkala, Pekka (1999) Tila tutkimuskohteena. Teoksessa Junkala, Pekka & Sääsikiähti, Nina: Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. Etnografia 2, Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Atena, 20-23.

Junkala, Pekka (2000) Kulttuurin ovet ja portit. Teoksessa Lönqvist, Bo (toim.) Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin. Etnografia 3, Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Atena, 95-115.

Juntto, Anneli (1990) Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Juntto, Anneli (1997) Matkalla lähiöön? Teoksessa Koskijoki, Maria (toim.) Kotikaduilla. Kaupunkielämää 1970-luvun Helsingissä. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita, 38-51.

Järvilehto, Timo (1996) Mihin "muistia" tarvitaan? Teoksessa Määttänen, Kirsti & Nevanlinna, Tuomas (toim.) Muistikirja. Jälkien jäljillä. Tutkijaliiton julkaisusarja 80. Helsinki: Tutkijaliitto, 26-34.

Järviuoma, Helmi (1997) Musiikki, identiteetti ja ruohonjuuritaso. Amatöörimuusikkoryhmän kategoriatyöskentelyn analyysi. Acta Universitatis Tamperensis 555. Tampere: Tampereen yliopisto.

Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sociologia* 1997: 1, 15-25.

Kalliala, Marjatta (1999) Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. *Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Helsinki: Gaudeamus.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Porvoo: WSOY.

Karjalainen, Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 227-241.

Kaskisaari, Marja (2000) Kyseenalaiset subjektit. Tutkimuksia omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta. Jyväskylä: SoPhi.

Kemppainen, Jaana (2001) Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 190. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Keränen, Marja (1995) Yksityisen ja julkisen muuttuvat rajat. Teoksessa Eräsaari, Leena & Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino, 29-48.

Kinnunen, Merja (2001) Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Kiuru, Elina (2000) Systeemiajattelua. Teoksessa Lönnqvist, Bo (toim.) *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. *Etnografia* 3, Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Atena, 275-285.

Komulainen, Katri (1998) Naisten naissuhteet. Kerrottu ja puhuteltu sukupuoli itsenäistymiskertomuksissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkonen, Anni (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 153-185.

Korkiakangas, Pirjo (1996) Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikin muistelussa. *Kansantieteellinen arkisto* 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas, Pirjo (2001) Steps to the Past. A Town from the Perspective of Autobiographical Memory. *Ethnologia scandinavica* 31, 67-81.

Koskela, Hille (1994) "Tila on kuin tuhat lävistävää silmää" – ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipeloista ja tilan kokemisesta. *Naistutkimus* 1994:4, 22-33.

Koskela, Hille (1995) Ambivalentti pelkojen kaupunki. Teoksessa Schulman, Harry & Kanninen, Vesa (toim.) *Kaupunki kohtauspaikkana. Näkökulmia kulttuuriseen kaupunkitutkimukseen*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu C33. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 61-70.

Koskela, Hille (1997) Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 73-86.

Kurvinen, Arja (1999) Tilinteon aika. Tutkimus pankista työnsä menettävien naisten identiteetin uudelleen arvioinneista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, Nro 41. Joensuu.

Kyttä, Marketta (1999) Lasten ja nuorten osallistuminen yhdyskuntasuunnitteluun arvioinnin kohteena. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.) Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulostavasta dynaamiseen nuorisotutkimukseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Lahikainen, Anja Riitta & Strandell, Harriet (1988) Lapsen kasvuedot Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Lakoff, George (1987) Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago: The Chicago University Press.

Lange, Udo & Stadelmann, Thomas (1999) Das Paradies ist nicht möbliert. Räume für Kinder. Neuwied: Luchterhand.

Lapsen leikit ja asuinympäristö (1985) Asuntohallitus, Asuntohallituksen teknillinen osasto, Opasjulkaisu 7/1985. Helsinki.

Lefebvre, Henri (1974) La production de l'espace. Editions Anthropos. Paris.

Leikin ympäristö. Lasten ulkoleikkimahdollisuudet Helsingissä. Leikkialueprojektin perusselvitys (1982) Helsingin kaupungin suunnitteluvirasto, Asemakaavaosaston julkaisu AB:9/82. Helsinki.

Lewis, C.S. (1998) Velho ja leijona. Narnia-sarjan ensimmäinen kirja. Helsinki:Otava.

Liljeström, Rita (1978) Uppväxtvillkor. Samspelet mellan vuxna och barn i föränderligt samhälle. Stockholm: Liber Förlag.

Lucchini, Riccardo (1977) Aspects théoriques de la marginalité sociale. Revue suisse de sociologie 1977: 3, 35-56.

Luostarinen, Heikki & Väliaverronen, Esa (1991) Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino.

Lynch, Kevin (1977) Growing up in Cities. Studies of the Spatial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca and Warszawa. Cambridge: MIT Press and Paris: Unesco.

Lönnqvist, Bo (1992) Ting, Rum och Barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande. Kansantieteellinen arkisto 38. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Makkonen, Anna (1997) Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 689. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu (1971a) Lapsiraportti A 4. Asumispoliittinen tavoiteohjelma. Kartoitus lapsen ja ympäristön välisistä suhteista.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu (1971b) Lapsiraportti A 5. Lapsi asuu. Asumispoliittisen tavoiteohjelman lyhennelmä.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu (1972) Lapsiraportti A 8. Leikkipaikka-suositus.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu (1974) Lapsiraportti A 2. Leikkiväline-raportti. Leikkivälineiden merkitys lapsen kehitykselle.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu (1982) Lapsiraportti A 36. Lapsi ja arkkitehtuuri.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (1988) Toimiva ja kiinnostava koulunpiha. Koulunpihaprojekti. Jyväskylä: Gummerus.

Marcuse, Peter (1996) Walls in the City: Is the Goal a Wall-less City? Teoksessa Crow, Dennis (ed.) Geography and Identity. Living and Exploring Geopolitics of Identity. Washington, D.C.: Maisonneuve Press, 211-225.

Marton, Ference (1988) Phenomenography. A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. Teoksessa Sherman, Robert & Webb, Rodman (ed.) Qualitative Research in Education. Focus and Methods. London: Falmer Press, 141-161.

Mason, Jennifer (1997) Qualitative Researching. London: Sage Publications.

McHoul, A.W. & Watson, D.R. (1984) Two Axes for the Analysis of 'Commonsense' and 'Formal' Geographical Knowledge in Classroom Talk. British Journal of Sociology of Education 1984: 3, 281-302.

Moore, Robin (1990) Childhood's domain. Play and Place in Child Development. Berkeley, California: MIG Communications.

Nikander, Pirjo (1995) Ikä ja kielenkäyttö – tutkimus ikäidentiteettien neuvottelusta. Gerontologia 1995:1, 16-27.

Nikander, Pirjo (1997) Diskursiivinen käänne (sosiaali)psykologiassa. Psykologia 1997:6, 404-414.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere: Gaudeamus.

Pakka, Heidi (2001) "Aika kultaa muistot" Tutkimus omaelämäkerroista ajan, tilan ja vuorovaikutuksen näkökulmista. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.

Peräkylä, Anssi (1997) Vartijan näkökulma. Tutkimus vanginvartijantyöhön liittyvästä tulkintakehyksestä. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 6/97. Vantaa: Tietosanoma Oy.

Petrelius, Päivi (2002) Sosiaalityöntekijänaiset. Marginalisoituja toimijoita työelämässä? Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 188-210.

Pickles, John (1988) From Fact-world to Life-world. The Phenomenological method and Social Science Research. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (eds.) Qualitative Methods in Human Geography. Cambridge: Polity Press, 233-254.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1994) Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour. London: Sage Publications.

Powell, David & Norkvist, Hans (1998) Husdetektiven. Mariefred: Hans Richter Läromedel.

Raivo, Petri (1997) Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 193-209.

Rasmusson, Bodil (1998) Stadsbarndom. Om barns vardag i en modern förort. Meddelanden från socialhögskolan 1998:7. Lund: Lunds Universitet.

Rikkinen, Hannele & Robertson, Margaret (1998) Kulttuuriympäristö mielikuvien muokkaajana. Nuorisotutkimus 1998: 1, 3-11.

Ritala-Koskinen, Aino (1991) "Kun on sinun, minun ja meidän lapset" – eli uusperhettä etsimässä. Teoksessa Forsberg, Hannele ym.: Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere, 93-108.

Ritala-Koskinen, Aino (1993) Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipolitiikka, sosiaalityö. Tampereen yliopisto.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Roivainen, Irene (1991) Kurssi kohti paikallisuutta – MCD-analyysin soveltamismahdollisuuksista yhdyskuntaa kuvailevan aineiston analyysissä. Teoksessa Forsberg,

Hannele ym.: Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksen vaiheista. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1. Tampere, 152-161.

Roivainen, Irene (1993) Lähiö ja sen asukkaat teollisuuden murroksessa. Tutkimus hervantalaisista teollisuustyöntekijöistä. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia, Sarja A, Nro 5. Tampere.

Roivainen, Irene (1995) Kun ongelmalla on osoite. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 78-98.

Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 1999:2. Helsinki.

Roivainen, Irene (2001) "Metsäiseen kalliomaastoon 10 000 asukkaan kaupunki" Luonto helsinkiläisten lähiökuvauksissa. Teoksessa Laakkonen, Simo & Laurila, Sari & Kansanen, Pekka & Schulman, Harry (toim.) Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita, 138-151.

Roos, Jeja-Pekka (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisen suomalaisen elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rose, Courtice (1988) The Concept of Reach and the Anglophone Minority in Quebec. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (eds.) Qualitative Methods in Human Geography. Cambridge: Polity Press, 156-179.

Räsänen, Jaana (1999) Ylpeitä huoneita, ilkkurisia taloja. Kaltio: Pohjoissuomalainen aikakauslehti 1999:2, 43-45.

Saarenheimo, Marja (1997) Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi (1999) Suburbia: Stratification of Spatial and Temporal Meanings. Teoksessa Ilmonen, Mervi & Johansson, Marina & Stenius, Hans (eds.) Helsinki-Berlin-Stockholm 1. 3 European Capitals Facing the Future. Publications in Centre for Urban and Regional Studies C 53. Espoo: Helsinki University of Technology, 230-243.

Saarikangas, Kirsi (2001) Aistittavaa arkkitehtuuria? Rakennetun tilan ja tilankäytön kohtaamisista. Naistutkimus 2001:4, 61-65.

Sacks, Harvey (1974) On the Analysability of Stories by Children. Teoksessa Turner, Roy (ed.) Ethnomethodology. Selected Readings. Harmondsworth: Penquin Education, 216-232.

Sacks, Harvey (1989) Harvey Sacks Lectures 1964-1965, edited by Gail Jefferson. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

Schegloff, Emanuel (1972) Notes on a Conversational Practice: Formulating Place. Teoksessa Sudnow, David (ed.) Studies in Social Interaction. New York: The Free Press and Collier-Macmillan Limited, 75-119.

Schegloff, Emanuel (1989) Harvey Sacks – Lectures 1964-1965 An Introduction/Memoir. Teoksessa Sacks, Harvey (1989) Harvey Sacks Lectures 1964-1965, edited by Gail Jefferson. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 196-201.

Seppälä, Maija-Liisa & Lehtonen, Hilikka & Thilman, Tiina (1990) Suomen lähiöt. Kyselytutkimus 1950–1980-luvuilla rakennetuista lähiöistä. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Tutkimusraportti 2/1990. Helsinki.

Shields, Rob (1991) Places on the Margin. Alternative geographies of modernity. London and New York: Routledge.

Shields, Robert (1996) Social Spatialization and the Built Environment: The West Edmonton Mall. Teoksessa Crow, Dennis (toim.) Geography and Identity. Living and Exploring Geopolitics of Identity. Washington, D.C.: Maisonneuve Press, 337-365.

Silverman, David (1994) Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. London: Sage Publications.

Silverman, David (1997) Discourses of Counselling. HIV Counselling as Social Interaction. London: Sage Publications.

Silverman, David (1998) Harvey Sacks. Social Science and Conversation Analysis. Cambridge: Polity Press.

Silverman, David (2000) Doing Qualitative Research. A Practical Handbook. London: Sage Publications.

Simmel, Georg (1984) Brücke und Tür. Teoksessa Das Individuum und die Freiheit. Essais. Berlin: Verlag Klaus Wagenbach, 7-11.

Sipilä, Jorma & Ketola, Outi & Kröger, Teppo & Rauhala, Pirkko-Liisa (1996) Sosiaalipalvelujen Suomi. Porvoo: WSOY.

Siponen, Anne (1999) ”Ei minulle voi käydä näin!” Tutkimus astmaatikkojen sairastamisesta. Acta Universitatis Tamperensis 702. Tampere: Tampereen yliopisto.

Smith, Susan (1988) Constructing Local Knowledge. The Analysis of Self in Everyday Life. Teoksessa Eyles, John & Smith, David (eds.) Qualitative Methods in Human Geography. Cambridge: Polity Press, 17-38.

Soja, Edward (1985) The Spatiality of Social Life: Towards a Transformative Retheorization. Teoksessa Gregory, Derek & Urry, John (eds.) Social Relations and Spatial Structures. New York: St. Martin's Press, 90-127.

Soja, Edward (1996) *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Cambridge (Mass.): Blackwell.

StatFin -tilastopalvelu (22.10.2002) Tilastokeskus. Asuntokanta kunnittain 31.12.2000 (18.1.2002). Asuntokunnat ja perheet alueittain 31.12.2000 (17.1.2002). Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain 31.12.2001 (18.3.2002). Väestörakenne iän ja sukupuolen mukaan alueittain 1950-2000 (27.9.2001). Saatavilla [www.muodossa](http://statfin.stat.fi/statweb/): <http://statfin.stat.fi/statweb/>

Strandell, Harriet (1995) *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä*. Helsinki: Gaudeamus.

Strandell, Harriet & Julkunen, Ilse & Lamminen, Katri (2002) "Ku ois vaan sellane normaali elämä". *Elämänkulku marginaalista katsoen*. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 111-124.

Suoninen, Eero (1993) *Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 48-74.

Suoninen, Eero (1997) *Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä*. *Acta Universitatis Tamperensis* 580. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suoninen, Eero (1999a) *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17-36.

Suoninen, Eero (1999b) *Vuorovaikutuksen mikromaiseman analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 101-125.

Sääskilähti, Nina (2000) *Ajasta ja kulttuurista*. Teoksessa Lönqvist, Bo (toim.) *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. *Etnografia* 3, Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Atena, 13-29.

Tainio, Liisa (1997) *Mä muistan... Mä en muista*. *Muisteluvuoroista arkikeskustelussa*. Teoksessa Eskola, Katarina & Peltonen, Eeva (toim.) *Aina uusi muisto*. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 289-317.

Thomas, W. I. & Znaniecki, F. (1918-20) *The Polish Peasant in Europe and America*, 5 vols. Boston, Mass.: R. G. Badger.

Tolonen, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Helsinki: Gaudeamus.

Tuovinen, Pertti (1992) *Ympäristökuva ja symboliikka. Ympäristökuvan ja siihen liittyvien merkitysten analysointimetodiikasta*. *Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja* A:20. Espoo.

Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa – Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Helsinki University Press.

Törrönen, Maritta (2000) Elämistila – elävä paikka. *Janus* 2000:3, 266-280.

Uljens, Michael (1989) Fenomenografi – forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.

Urry, John (1985) Social Relations, Space and Time. Teoksessa Gregory, Derek & Urry, John (eds.) *Social Relations and Spatial Structures*. New York: St. Martin's Press, 20-45.

Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vilkko, Anni (1998) Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 27-72.

Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus* 2000:3, 213-230.

Vilkuna, Johanna (1996) Suunnittelun ja paikallisuuden luonnot. Tulokinnän viitekehys. *Yhteiskuntasuunnittelu* 1996:4, 4-13.

Vilkuna, Johanna (1997) Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 163-178.

Vironkannas, Elina (2002) Normaalin merkitykset huumehoitoyksikön nuorten puheissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi, 125-144.

Välimaa, Outi (2002) MCD-analyysi konstruktionistisessa käytössä: identiteetti-kategoriat jenginuoren tarinan resursseina. *Sosiaalityön pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere.

Värtö, Petteri (1999) Lapsen leima. *Nuorisotutkimus* 1999:4, 2-9.

Wallenius, Marjut (1991) Ympäristö ja toimiva ihminen. Teoksessa Pakarinen, Terttu & Vilkka, Leena & Luukkanen, Eija (toim.) *Näkökulma yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. *Acta Universitatis Tamperensis*, ser B, vol 37. Tampere: Tampereen yliopisto, 77-91.

LIITE 1: Viiteartikkeli
(Helsingin Sanomat 10.4.1995)

LIITE 2: Aineisto

kirjoittaja, nro	sukupuoli	lähiö	kirjoituksen pituus, sivua
1	nainen		
	Puotinharju		
2	*		
2	mies		
	Puotinharju		
2	*		
3	nainen		
	Puotinharju		
3			
4	mies		
	Herttoniemi		
3			
5	nainen		
	Herttoniemi		
4			
6	mies		
	Herttoniemi		
3			
7	mies		
	Herttoniemi		
2			
8	nainen		
	Herttoniemi		
14			

*

9
mies
Pihlajamäki
3

10
nainen
Pihlajamäki
7
*

11
nainen
Pihlajamäki
3
*

12
mies
Pihlajamäki
16
*

13
nainen
Myllypuro
2

14
nainen
Myllypuro
3
*

15
nainen
Myllypuro
2

16
nainen
Myllypuro
3

17
nainen
Myllypuro
2

18
mies
Yliskylä
2

19
nainen
Yliskylä
6

20
mies
Kannelmäki
2
*

21
nainen
Kannelmäki
4
*

22
nainen
Kannelmäki
1

23
nainen
Koskela
1
*

24
nainen
Vuosaari
3
*

25
nainen

Vuosaari
2

26
nainen
Vuosaari
4
*

27
nainen
Vuosaari
2

28
mies
Vuosaari
4
*

29
nainen
Vuosaari
1

30
mies
Vuosaari
2

31
nainen
Vuosaari
3
*

32
nainen
Vuosaari
4

33
mies
Vuosaari
5

*

34
nainen
Vuosaari
3

35
nainen
Vuosaari
2

36
mies
Paloheinä
3

37
nainen
Mellunmäki
2

38
nainen
Vesala
2
*

39
nainen
Puotila
2
*

40
nainen
Vartiokylä
5

41
nainen
Suurmetsä
2

42
nainen
Maunula
3

43
nainen
Siltämäki
3

44
nainen
Jakomäki
8

45
nainen
Jakomäki
2
*

46
mies
Jakomäki
1

47
nainen
Jakomäki
2
*

48
nainen
Jakomäki
3

49
nainen
Jakomäki
2

50
nainen

Jakomäki

4

*

51

nainen

Jakomäki

3

*

52

nainen

Kontula

3

53

nainen

Kontula

4

*

54

nainen

Kontula

2

*

55

mies

Kontula

2

*

56

mies

Pohjois-Haaga

2

57

nainen

Pohjois-Haaga

2

58

nainen

Pohjois-Haaga

3

*

59
nainen
Pohjois-Haaga
3

60
nainen
Pohjois-Haaga
2

61
nainen
Pohjois-Haaga
4
*

62
nainen
Pohjois-Haaga
9
*

*sisältää *rappukäytävä*kuvauksia

LIITE 3: Esimerkki aineiston järjestämisestä tilakategorioina ja kategoriapiirteinä

"1957 syntyneen tyttölapsen muistot", nainen, Pohjois-Haaga, 59

kategoria	kategoriapiirre	
	laatu	toiminta
<i>Helsinki</i>		<i>olen syntynyt ja elänyt koko ikäni</i>
<i>Haaga</i>	<i>oli hyvä kasvaa ja elää turvallista ja tasaista keskiluokan oma alue</i>	<i>1960 muutimme</i>
<i>lähiympäristö</i>	<i>samankaltaisia taloja, kolmi- tai nelikerroksisia, eivät kuitenkaan samantyyppisiä: 50-60-luvun tyyli vain yhdistivät</i> <i>isot pihat</i>	
<i>tiilitalo</i>	<i>vastavalmistunut</i> <i>siihen aikaan upea 3-kerroksinen, ilman hissiä</i> <i>Kaupungin työntekijöille varattu, pääasiassa palolaitoksen ja liikennelaitoksen väkeä</i>	<i>haettiin toinen toista ulos</i>
<i>kaksi saunaa</i>		
<i>pesutupa</i>		
<i>ulkopääty</i>	<i>tilaa ripustaa pyykkiä</i>	
<i>arava-asunto</i>	<i>oma</i>	
<i>parveke</i>	<i>jokaisella oli parveke länteen</i>	<i>äiti huusi parvekkeelta syömään</i>
<i>piha</i>	<i>isot</i>	<i>lapset tulivat aamuisin ulos leikkimään</i>
<i>Etupiha</i>	<i>se puoli johon autot pääsi, ahtaampi ja pimeämpi</i>	<i>oli hyvä pyöräillä ja leikkiä "Kirkonrottaa" ym. muita yhteisleikkejä</i>
<i>'tamppaus'teline</i>	<i>kaksi puusta rakennettua</i>	<i>teini-ikäisinä pelasimme</i>

		<i>korttia</i>
<i>Takapiha</i>	<i>nurmikoitu, lautakeinujen lisäksi vain hiekkalaatikko</i> <i>tänne paistoi aurinko, kasvoi pienten kallioiden välissä kevään kaikki kukat</i>	<i>rakennettiin majoja ja talvella lumilinnoja (joita mitkään Bob-Cat'it eivät vieneet pois)</i>
<i>lautakeinut</i>		
<i>hiekkalaatikko</i>		
<i>"roskiskatos"</i>	<i>irrallaan olevat roskat...</i>	<i>talon lapset seisoivat "roskiskatoksen" päällä tuijottamassa tapahtumaa (kun roskisauto tuli)</i>
<i>autotalli</i>	<i>joillakin oli jopa...</i>	
<i>keskuspuiston alku</i>		<i>alkoi monen nuoruuden rakkautarina</i>
<i>kalliot</i>		<i>hakattiin kallioon S+E, R+A ja muut tärkeät viestit</i>
<i>metsät</i>		<i>piilotettiin ne ensimmäiset viinipullot, tupakkalaatikat ja muut salaiset asiamme</i>
<i>HoK-kauppa</i>	<i>se kaikkien Hokki alueella oli yksi</i> <i>nallekarkit maksoivat 1 penniä</i>	<i>äiti pyysi hakemaan muistilapun kanssa maitoa, viiliä ja leipää</i>
<i>Elanto</i>	<i>vähän pidemmällä</i>	<i>äidin kanssa käveltiin ostamaan lihaa</i>

LIITE 4: Aineistossa esiintyvien lähiötilojen luettelo

Kodin tilat:

asunto/huoneisto/koti/sisätilat
 parveke
 olohuone
 keittiö
 lastenhuone
 oma huone
 kylpyhuone
 vaatehuone
 ruokailuhuone
 kirjastohuone
 takkahuone
 vinttihuone
 törpöttelynurkkaus
 keittiön pöytä
 tuoli
 sohva
 kylpyamme

naapurin/kaverin asunto/koti

Asuintalon tilat:

talo
 talon pääty/eteläpää
 talon nurkka
 takaovi
 seinä
 katto
 a-rappu/b-rappu/c-rappu/d-rappu
 porttikonki/-käytävät/rappusyvännys
 rappukäytävä
 hissi
 kellari
 sauna
 pesutupa/mankeli

kerhotila
 pannuhuone
 talkkarin huone
 yläkerta
 alakerta

Pihatilat:

tontti
 piha
 etupiha
 takapiha

alapiha
 yläpiha
 keskipiha
 nurmikko
 viidakko
 parkkipaikka
 autotallit
 piharakennus
 parvekkeiden alusta
 roskis/roskiskatos
 lehtilaatikko
 matto-/tamppausteline
 pyykkinarut
 betonaita
 hiekkalaatikko/-kasa
 kiipeilyteline
 keinut
 karuselli
 penkki
 kaivo
 maakellari
 ulkovessa
 puutarha

Naapuriston tilat:

naapuritalo
 naapuritalon piha
 taloyhtiö
 tie/katu
 kävely-/pyörätie

Lähiympäristön tilat:

lähiympäristö
 lähiö/asuinalue
 toinen puoli
 (lähiöiden) välinen alue
 omakotialue
 ulkoilumaastot

metsä/metsikkö
 kalliot
 juoksuhaudat
 bunkkeri
 maja
 lehtoalue
 lepikko
 suo
 lampi
 puro
 oja
 lähde
 joki
 kanava
 meri
 lahden pohjukka
 ranta/uimaranta
 laakso
 mäki
 puu/pensas
 kivi
 polku/metsätie
 latu

pelto
 niitty
 puutarhapalstat
 maalaistalo
 laidun
 hevoshaka
 lato
 (erakon) maja/lato/mökki

autiotontti

joutomaa/rakentamattomat alueet
 (Huukon) talon takana
 hiekkakukkula
 hiekkakuoppa
 teollisuusalue
 paja/valimo/tehdas
 rakennustyömaa
 kaatopaikka
 hautausmaa
 ampumaradan alue
 rautatiesilta
 muuntaja
 urheilukenttä
 hiihtomaja
 hyppymäki
 luistinrata/jääkenttä
 pukukoppi
 pesäpallokenttä
 lentopallokenttä
 tenniskenttä
 leirintäalue
 puisto
 leikkipuisto/-kenttä

Julkiset tilat ja palvelut:

koulu
 leikkikoulu/kerho/lastentarha
 koulun sali
 kerhuhuone
 seurakunnan kerhotila
 nuorisotila
 kirkko
 kauppa
 ostoskeskus
 kauppa-auto
 kaupan kellari
 (Raken) kulma/kaupan nurkka
 tori
 kioski
 lehtikoju
 konditoria/leipomo
 baari/kahvila/ravintola
 huoltoasema
 korjaamo
 terveyskeskus
 neuvola
 apteekki
 pankki
 kirjasto

kirjastoauto
elokuvateatteri
työväentalo
kartano/tanssipaikka
uimahalli/-laitos

balettikoulu
musiikkiopisto
teetupabussi
bussipysäkki/päätepysäkki
bussi

